

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

ОДЕСЬКЕ ВІДДІЛЕННЯ
МІЖНАРОДНОЇ АСОЦІАЦІЇ
СТУДЕНТІВ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
«ІНСТИТУТ ДЕМОКРАТИЧНОГО ВИБОРУ»

**IV МІЖНАРОДНА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ**

**ЛЮДИНА, СУСПІЛЬСТВО, ПОЛІТИКА:
АКТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ**

24-25 лютого 2017 року

Одеса

УДК 30(063)
ББК 6я43
Л 93

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ:

Голова – Завальнюк Володимир Васильович – к.ю.н., професор, перший віце-президент, ректор Національного університету «Одеська юридична академія»;

ЧЛЕНИ ОРГКОМІТЕТУ:

Яковлев Д.В. – д.політ.н., професор, декан факультету психології, політології та соціології Національного університету «Одеська юридична академія»;

Вітман К.М. – д.політ.н., професор, декан магістратури державної служби Національного університету «Одеська юридична академія»;

Івакін О.А. – д.філос.н., професор, завідувач кафедри філософії Національного університету «Одеська юридична академія»;

Лефтеров В.О. – д.психол.н., професор, завідувач кафедри соціології та психології Національного університету «Одеська юридична академія»;

Шамша І.В. – к.філос.н., доцент кафедри філософії Національного університету «Одеська юридична академія».

Людина, суспільство, політика: актуальні виклики сучасності:
Л 93 матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 24-25 лютого 2017 р.) / за загальною редакцією д.політ.н., професора Д.В. Яковлева. – Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2017. – 180 с.

ISBN 978-966-916-246-5

УДК 30(063)
ББК 6я43

ЗМІСТ

СОЦІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Андрейко І.С.

Сучасна інклюзивна політика: основні концептуальні підходи6

Битко А.С.

Трансформація візуальної презентації політичної сили9

Внуков Є.О.

Соціальна ідентичність як елемент соцієтальної складової
організаційної культури12

Гуца Є.І.

Гендерні відносини та гендерна політика
в умовах демократизації суспільства16

Дячук О.А.

Гендерна стратегія у дослідженні індивідуального благополуччя19

Корж К.М.

Позитивні соціальні санкції як механізм соціального контролю23

Криницька І.П.

Драматизація як метод діагностики соціальних проблем26

Твердохліб Н.В.

Діагностичний аналіз результатів дослідження розвитку креативності
майбутніх учителів музичного мистецтва30

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Асафайло В.В.

Протидія політичній корупції у процесі демократизації в Україні35

Васильченко О.М.

Онтологічна безпека в контексті міжнародних конфліктів38

Вібла А.І.

Критичний дискурс-аналіз як напрямок дослідження політичного дискурсу42

Воробйов В.А.

Роль комунікації у політичному процесі45

Гербут Н.А.

Гендерні квоти: від ліберального поняття рівності до рівності результатів48

Dadashova R.B.

Causes and results of the conflicts being in the South Caucasus52

Денисова А.О.

Політичний діалог щодо соціальної держави: історія та сучасність57

Дмитрієв В.В.

Джерела досліджень ідентичності у європейській політичній думці60

Кабиш О.О.	
Політична природа силових структур	63
Міхейченко М.А.	
Електронна демократія: нові можливості для громадянського залучення в умовах демократичного транзиту	65
Можарова К.П.	
Інституціоналізація політики конвенційного випередження: роль міжнародних організацій	70
Погорська І.І.	
Європейська безпека та оборона: особливості підходу ЄС в контексті «політики сусідства»	73
Редчиц М.В.	
Політична свобода як головна цінність лібералізму та основа ліберальної ідеологічної доктрини	78
Столярова А.Ю.	
Політична компетентність громадян як складова електорального вибору	80
Тиский М.Г.	
Вплив християнства на формування ідейно-політичних течій в країнах Північно-Західної Європи	84
Топалова С.О.	
Політична освіта як питання національної безпеки	88
Шачковська Л.С.	
Шляхи вирішення міграційної кризи в ЄС	93
Яровая Л.В.	
Человеческий капитал как приоритет социальной политики Украины	97
ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ	
Бєлова О.С.	
Соціальна установка в контексті морально-вольових якостей особистості	102
Варій М.Й.	
Зовнішньо-психологічні чинники економічної безпеки держави	106
Дуб В.Г.	
Саногенне мислення як умова успішного особистісного та професійного розвитку студентів-переселенців	110
Кошинець В.В.	
Психологічні особливості прийняття рішень в юрисдикційному процесі	114
Курова А. В.	
Роль суб'єктивного благополуччя в професійній діяльності психолога-педагога	118

Моргун А.В., Прокопович Л.С.

К вопросу репрезентации языковой картины мира:
психолингвистический аспект 123

Рудай А.С.

Напряжки дослідження психологічної ресурсності
в психології правоохоронної діяльності 127

Bondarenko I.V., Sahno P.I., Maliovana N.V.

The features of the representative system of the person
as a psychological aspect of manipulation 131

Терлецька Ю.М.

Незадоволення людиною потреб у правах і свободах
як підґрунтя розвитку психосоціальної депривації 135

Ткач Б.М.

Формування артифіціальних девіацій у сучасному суспільстві 139

Томаржевська І.В.

Емоційна зрілість: теоретичний аналіз феномену 144

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

Брагіна Т.М., Білик О.М.

Експлікація пам'яті в студіях П. Рікьора та П. Нора 147

Горбань Р.А.

Структура особи в персоналізмі Ч.С. Бартніка 150

Долголенко І.А.

Социокультурные проблемы развития высшего образования 154

Кропівко В.В.

Як зробити політичний вибір?

Відповіді філософів епохи Античності та Середньовіччя 159

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Бойко Н.А.

Боротьба окупаційного режиму з партизанами
на Переяславщині у 1941–1943 роках: огляд документів 163

Чирка Л.Г.

Скляні вироби з давньоруського Переяслава
(за матеріалами археологічних досліджень НІЕЗ «Переяслав») 167

ПУБЛІЧНА ПОЛІТИКА ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

Горбатюк С.Є.

Міжнародні організації глобального типу в системі забезпечення
соціогуманітарної безпеки: виклики сьогодення
та можливості для України 172

Андрейко І.С.

*старший викладач кафедри гуманітарних наук,
Рівненського інституту Київського університету прав
Національної академії наук України*

СУЧАСНА ІНКЛЮЗИВНА ПОЛІТИКА: ОСНОВНІ КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ

Процеси демократизації та гуманізації сучасного суспільства передбачають подолання всіх форм дискримінації, забезпечення рівності у правах, свободах та можливостях для всіх груп населення. Соціальна інклюзія розглядається як процес залучення в життя в соціумі тих груп людей, які мають особливості, що перешкоджають адаптації та повноцінному функціонуванню.

Інклюзивна політика – це діяльність політичних та громадських інститутів, яка спрямована на залучення населення з особливими потребами або обмеженими можливостями в різні сфери життя – економічні та політичні відносини, культурне життя та освіту [1].

В українському науковому просторі найбільш поширеним є підхід до інклюзивної політики, який концентрує увагу на освітній напрям роботи з дітьми-інвалідами – інклюзивну освіту [2; 3]. Метою такої політики є створення необхідних та сприятливих умов для виховання й навчання дітей-інвалідів вдома, в загальних та спеціальних навчальних закладах, а також формування толерантного ставлення оточення до дітей з обмеженими можливостями.

Більш широким концептуальним підходом виступає політика Європейського Союзу. Так, в Раді Європи та Європейському Союзі отримала розвиток політика під назвою «Інклюзивна Європа», метою якої є поліпшення умов життя всіх вікових груп інвалідів, їх сімей [4]. Принципами європейської інклюзивної політики виступають: відсутність дискримінації (до людей з інвалідністю ставляться так само, як і до інших людей); виключність у суспільство (всі люди з порушеннями розвитку мають право брати участь у житті суспільства); інклюзивна освіта (учні з

порушеннями розвитку отримують допомогу і можуть ходити в ті ж школи, що й всі інші); правоздатність і доступність правосуддя (закон повинен застосовуватися до людей з порушеннями розвитку чесно і на рівних правах); незалежне життя (люди з порушеннями розвитку можуть самі вирішувати, де і з ким вони хочуть жити); відстоювання своїх прав (люди з порушеннями розвитку навчаються говорити від свого імені); доступність (всі речі, місця, заходи та інформація мають бути доступними для людей з порушеннями розвитку) [4]. Отже, в рамках європейського підходу інклюзивна політика стосується як інвалідів, так і людей, які їх оточують.

Одним з проявів успішної реалізації інклюзивної політики в сучасному світі виступає спорт інвалідів (параолімпійський спорт), який дозволяє людям з обмеженими можливостями займатись фізичними вправами та спортом, брати участь в спортивних змаганнях та Параолімпійських іграх [5].

Важливим фактором реалізації інклюзивної політики виступає процес розробки та використання сучасних технологій, зокрема інформаційно-комп'ютерних, для оптимізації лікування, реабілітації, пересування, обслуговування, навчання, дозвілля, побуту та праці людей з обмеженими можливостями.

В останні десятиліття у світі концепція інклюзивної політики почала охоплювати більш широке коло соціальних груп, до яких відносять не тільки інваліди, а й люди, які мають особливі потреби, виступають об'єктами різних форм соціальної депривації, дискримінації та виключення (соціальної ексклюзії). Так, в документі Британської Ради «Рівність, різноманіття, інклюзивність» визначено 7 основних груп з особливими потребами, які потребують правового захисту, соціальної підтримки, інклюзивних технологій для їх соціальної адаптації: 1) статеві групи; 2) вікові групи; 3) інваліди; 4) сексуальні меншини; 5) сім'ї з дітьми, членам яких важко об'єднувати професійну діяльність з домашніми справами; 6) національні меншини, мігранти; 7) релігійні групи [6]. Виходячи з даної концепції інклюзивної політики виступає політика забезпечення рівних можливостей та розмаїття, мета якої полягає у справедливому та неупередженому ставленні до людини і створенні умов як на робочому місці, так і в суспільстві в цілому, які підтримують і високо цінують розмаїття та посилюють почуття гідності [6]. Даний підхід має багатовимірний, анти дискримінаційний, правозахисний характер, який формує інклюзивну культуру у самому широкому розумінні соціальної толерантності. Даний підхід до інклюзивної політики підтримує ООН в

рамках різних напрямів своєї діяльності та Програми «Цілі сталого розвитку ООН до 2030 року» [7].

Отже, інклюзивна політика – це напрям сучасної політики, спрямованої на залучення населення з особливими потребами та обмеженими можливостями в різні сфери життя.

В рамках соціальної політики інклюзивне її спрямування передбачає розвиток інституціональної моделі соціальної підтримки та допомоги мало захищеним соціальним групам у таких формах як надання можливостей для навчання та розвитку здібностей, отримання нової робочої кваліфікації, забезпечення роботою (інвалідам, жінкам з дітьми, національним меншинам, іммігрантам, жертвам насильства, наркотично залежним, особам, що позбавлені свободи або відбули тюремне покарання, тобто, людям, які працездатні або не повністю втратили працездатність, прагнуть до соціальної активності та самореалізації). Така модель соціальної політики вважається ефективним доповненням до патерналістської моделі, коли вище визначеним групам людей надається державна фінансово-матеріальна та благодійна допомога.

В цілому, інклюзивна політика виступає показником рівня демократизації, фактором розвитку інклюзивної культури та гуманізації сучасного суспільства.

Література

1. Кириленко О.М. Інклюзивна політика // Політологічний енциклопедичний словник / за ред. М. П. Требіна / уклад.: [Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін.]. – Х. : Право, 2015. – С. 530-531.
2. Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання Наказ МОН № 912 від 01.10.10 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189/
3. Основи інклюзивної освіти : навч.-метод. посіб. / А. А. Колупаєва, О. М. Таранченко, І. О. Білозерська та ін. ; за заг. ред. А. А. Колупаєвої. – К. : А. С. К., 2012. – 308 с.
4. Inclusion Europe. – Режим доступу : <http://www.inclusion-europe.org/ru/2014-08-21-16-53-55>
5. Спорт інвалідів. Міністерство молоді та спорту України. – Офіційний сайт. – Режим доступу : <http://dsmsu.gov.ua/index/ua/category/17>

6. Рівність Різноманіття інклюзивність – British Council. – Офіційний сайт в Україні. – Режим доступу : www.britishcouncil.org.ua/sites/default/.../edi_brochure_ua

7. Inclusive Development / UNDP. – Режим доступу : http://www.undp.org/content/undp/en/home/ourwork/povertyreduction/focus_areas/focus_inclusive_development.html

Битко А.С.

аспірант кафедри соціології

Запорізького національного університету

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВІЗУАЛЬНОЇ ПРЕЗЕНТАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИЛИ

В умовах перманентних виборів та інформатизації суспільства візуалізація презентації політичних сил набуває все більшого значення для залучення електорату. За загальним визначенням візуалізація це спосіб, завдяки якому щось стає видимим, можливим для зорового сприйняття. Особливе значення візуалізація набуває ще й за умов того, що люди які здатні бачити, отримують близько 80% інформації через зоровий канал [1, с. 17]. В політичній сфері візуалізація може використовуватися двояко. Візуальна презентація дає можливість перевести ідеї та основні меседжі політичних сил у реальну зорову площину. Але в той же час метою політичних сил є формування стійкого ланцюга відповідностей, згідно якого, при баченні певних символів, чи аудіо сприйняті окремих повідомлень, в свідомості людини буде з'являтися необхідний образ політичної сили.

Побудова композиції візуальної презентації політичної сили включає в себе формування загальної стилістики, вибір кольорової гами, зображень і текстових повідомлень. Метою цієї роботи є розгляд того, як візуальна презентація однієї політичної сили може видозмінюватись в залежності від соціально-економічних та політичних умов. Це ми можемо прослідити на прикладі ВО «Батьківщина».

ВО «Батьківщина» є активним учасником політичного життя незалежної України починаючи з 1999 року. А тривалість існування є

однією з характеристик політичної партії. Після свого формування дана політична сила брала участь в п'яти передвиборних кампаніях, включаючи позачергові вибори до Верховної Ради в 2007 році. ВО «Батьківщина» має явний персоніфікований характер, так як її незмінним лідером була і залишається Юлія Тимошенко. До виборів у 2006 році в основному прапорі партії були присутні кольори українського прапора з додаванням малинового кольору в його нижній частині. На лицьовій стороні прапора на жовтому прямокутнику буквами малинового кольору напис – «Всеукраїнське об'єднання Батьківщина». На зворотному боці в лівому кутку розміщена емблема партії – напис «Батьківщина» жовтого кольору з лавровою гілкою, яка асоціюється зі миром, який слідує за перемогою над ворогом. У християнських традиціях лавровий лист також виступає символом нового або вічного життя [2, с. 143]. Даний символ є дуже актуальним для України, зважаючи на складну історію боротьби за становлення незалежної української держави.

Візуальна презентація партії змінюється кардинально на виборах 2006/2007 років, які слідували за подіями Помаранчевої Революції 2004 року і відставки Юлії Тимошенко з поста прем'єр-міністра України. У 2006 році партія йшла на вибори під брендом «Блок Юлії Тимошенко». На відміну від кампанії 2002 року, в 2006 році загальна візуалізація будувалася на зображенні білого полотна із червоним серцем на ньому. Білий колір символізує чистоту, просвітленість і велич [2, с. 26]. Використовується архетип жінки як берегині, яка тримає серце в складених долонях. Серце – незамінний в підтримці життя орган, який одним з перших сигналізує про надзвичайні обставини прискореним серцебиттям [2, с. 227]. Зображення серця робить відсилання й на погляди українського діяча Г. Сковороди і його філософію. До цього образ серця активно використовувався Б. Єльциним під час його рекламної кампанії «Обирай серцем!». Дана символіка орієнтована на ірраціональну мотивацію і здатна залучити ту частину електорату, яка ще не визначилася з вибором.

З огляду на той факт, що вибори проходили навесні, перша частина візуалізації посилювалася використанням плакатів із зображенням Юлії Тимошенко, яка була в білому і тримала в долонях жменьку землі з проростком. Актуальним було використання слогана: «Весна переможе». Формувався чіткий ланцюг відповідностей, в якому прихід весни, зародження нового життя, в тому числі і політичного для країни, нерозривно зв'язувався з перемогою БЮТ. Так само використовувався

слоган «Справедливість є. За неї Варто боротися!». Слід зазначити, що акцент на понятті «справедливість» використовується не в одній передвиборчій програмі БЮТ. Акцент на цьому понятті було зроблено ще у передвиборчій програмі партії 2002 року і активно використовувався в слоганах 2012 року.

Перед парламентськими виборами 2012 року участь блоків політичних партій була заборонена. Була проведена кампанія під назвою Об'єднана опозиція «Батьківщина» з висуванням від свого імені членів інших партій. Однак кольорова гамма була збережена, візуалізація будувалася з акцентом на назву політичної сили і лідерів двох основних політичних партій, які об'єдналися: Юлії Тимошенко і Арсенія Яценюка. Основними гаслами кампанії стали: «Голосуй за себе! Голосуй за Батьківщину!», «Справедлива держава, чесна влада, гідне життя», «Ми об'єдналися заради Батьківщини!», «ЗА Батьківщину».

На виборах 2014 року партія зберегла кольорову гамму. Ув'язнення Тимошенко і її звільнення з в'язниці під час Революції Гідності в 2014 році супроводжувалися плакатами з її зображенням і слоганом «Україні – Волю!», що зміцнювало формування образу мучениці, яка не дивлячись ні на які складнощі бореться за правду і справедливість. На додаток використовувалося зображення номера партії в списку на виборах з галочкою, яка символізує вже зроблений вибір і слоган: «Наш вибір перемога!». На додаток до зображення незмінного лідера партії додалося зображення Надії Савченко, яка очолила список партії. Резонансна справа української льотчиці активно використовувалася для залучення голосів виборців. З'явилися білборди з написом: «Надія Савченко. Не здаватись! Україна переможе!». На момент виборів Савченко виступала в якості символу боротьби України за незалежність. Слід зазначити, що на даний час Надія Савченко вже не є членом цієї партії, що може свідчити про зміну візуального образу партії, за умов участі у наступних парламентських виборах.

Розглянувши різні варіанти презентації політичної сили, ми бачимо, що візуалізація дозволяє створити необхідний образ, який буде сформований у свідомості електорату, зробити певні символи якорями, які будуть на підсвідомому рівні викликати асоціації з певною політичною силою. Візуальна презентація є політичною технологією, яка має мету, а так само методи і способи її досягнення. Візуалізація спрямована на закріплення

сенсу і найчастіше впливає на емоції людини, а не на раціональне сприйняття реальності.

Література

1. Бергер А. Видеть – значит верить. Введение в зрительную Коммуникацию / А. Бергер – М.: Издательский дом «Вильямс», 2005. – 288 с.
2. Бидерман Г. Энциклопедия символов / Г. Бидерман – М.: Республика, 1996. – 335с.
3. Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ba.org.ua/>

Внуков Є.О.

аспірант

Класичного приватного університету

СОЦІАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ СОЦІЄТАЛЬНОЇ СКЛАДОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ

Трансформаційні процеси, що відбуваються в сучасному суспільстві, охоплюють широке коло проблем, включаючи взаємодію різних рівнів і компонентів соціальної системи, принципів і методів реалізації інтересів суб'єктів соціальної взаємодії, створення умов, що забезпечують взаємовідносини особистості і суспільства. На сьогодні виникає необхідність вивчення розвитку транзитивного українського суспільства з позиції формування та розвитку організаційної культури як складової соціального управління.

Організаційна культура досить багатоаспектне соціальне явище, що як концепт має широкий спектр визначень. Так, Х.Шварц характеризує культуру організації як комплекс переконань і базових уявлень, що поділяються членами організації, і які формують норми і цінності, які в значній мірі визначають поведінку в організації окремих осіб і груп [5, с.33]. Г.Хофстед називає організаційну культуру колективним програмуванням думок, яке відрізняє членів однієї організації від іншої [4, с.57]. На думку Е.Шейна організаційна культура представляє собою систему цінностей і переконань, набір принципів вирішення проблем

зовнішньої адаптації і внутрішньої інтеграції працівників [3, с. 25]. М. Семикіна пропонує розглядати організаційну культуру «як сукупність визначених цінностей, норм і моделей поведінки, що декларуються, поділяються й реалізуються на практиці керівниками підприємств і персоналом, доводячи свою ефективність у процесі адаптації до потреб внутрішнього розвитку підприємства й вимог зовнішнього середовища» [1, с. 197]. О. Харчишина стверджує, що організаційна культура виступає як основна складова внутрішнього простору організації, який забезпечує оптимальну внутрішню інтеграцію та зовнішню адаптацію і виступає інтегральною характеристикою рівня її розвитку складові [2, с. 150].

Отже, організаційна культура виступає, з одного боку, як складова соціального управління і упорядкована система цінностей, уявлень, переконань і нормативних зразків поведінки в будь-якій організації чи соціальному інституті, і, з іншого боку, як екстраполяція ціннісної структури суспільства і ціннісно-нормативних консистентних зразків управлінсько-організаційних відносин.

Спираючись на концепцію організаційної культури Е.Шейна нами було виділено три основні складові організаційної культури [3]: 1) соціетальні складові (глибинний рівень за структурою Е. Шейна): національний менталітет; особистісні, міфологічні і культурні архетипи; соціетальна і соціальна ідентичність; 2) ціннісно-нормативні складові (підповерхневий рівень за структурою Е. Шейна): цінності і ціннісні уявлення; соціальні норми і правила поведінки в організації; організаційні цінності; 3) організаційно-управлінські складові (поверхневий рівень за структурою Е. Шейна): стиль керівництва і управління організацією; система комунікацій в організації; соціально-психологічний клімат організації.

Для визначення особливостей соціальної ідентичності працюючого населення в різних секторах суспільства респондентам було запропоновано відповісти на відкрите проєктивне запитання: «Більшість членів мого робочого колективу...» Всього було отримано 1024 відповіді. Контент-аналіз відповідей респондентів дозволив виділити чотири смислові категорії, які характеризують структуру соціальної ідентичності працівників державного, комерційного і громадського секторів суспільства: міжгрупові ідентифікації, особистісно-психологічні ідентифікації, професійні ідентифікації, соціально-економічні ідентифікації. Результати дослідження представлено на рис. 1.

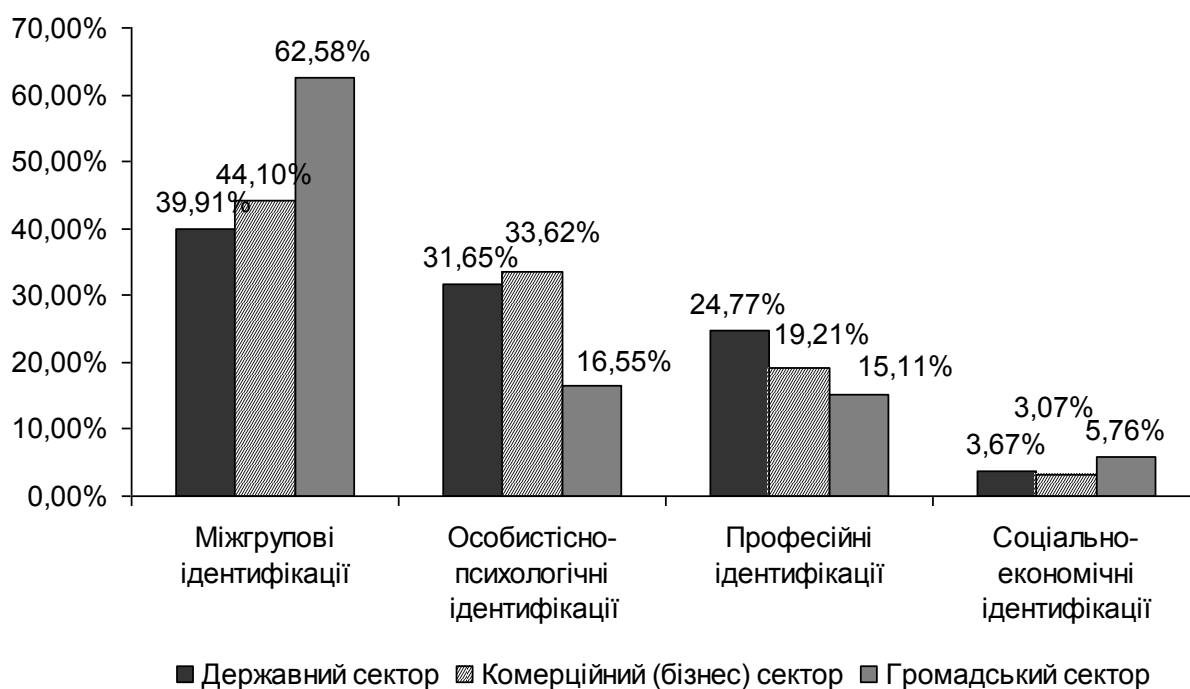

Рис. 1. Змістовні особливості соціальної ідентичності працюючого населення в різних секторах суспільства

Семантичний зміст виділених категорій контент-аналізу полягає в наступному.

1. Міжгрупові ідентифікації відображають оцінку членів колективу або організації в порівнянні з іншими, що пов'язано з так званим «ефектом соціальної бажаності» і концепцією інгрупового фаворитизму [205]). Переважають позитивні і нейтральні оцінки. Типові висловлювання респондентів: «гарні люди, різні люди, нормальні, жінки, чоловіки, люди з особливими потребами, інваліди (в оцінках громадського сектору)».

2. Особистісно-психологічні ідентифікації включають якості і риси особистості, якими наділяються члени колективу (організації). Типові висловлювання респондентів: «відповідальні, чуйні, відверті, порядні, чесні, працелюбні, розумні, освічені, дисципліновані, добрі».

3. Професійні ідентифікації пов'язані з якостями, які необхідні для виконання роботи і професійних обов'язків. Типові висловлювання респондентів: «професіонали, кваліфіковані спеціалісти, досвідчені майстри своєї справи, ініціатори, ентузіасти, активісти».

4. Соціально-економічні ідентифікації визначають оцінку з позиції матеріального становища членів колективу (організації). Типові висловлювання респондентів (переважають негативні оцінки): «не

задоволені рівнем зарплатні, незадоволені матеріальним становищем, люди, які хочуть прокормити родину, бояться за майбутнє дітей, патріоти, вірять в Україну».

Зміст соціальної ідентичності в структурі організаційної культури відрізняється в різних секторах суспільства та економіки. Соціальна ідентичність в організаціях державного, комерційного і громадського сектору представлена наступною ієрархією категорій: міжгрупові ідентифікації, особистісно-психологічні ідентифікації, професійні ідентифікації, соціально-економічні ідентифікації, але існують статистичні розбіжності в показниках зазначених видів ідентифікаційних стратегій. Так, в громадському секторі найбільш значимими є міжгрупові ідентифікації (62,5% всіх висловлювань), які пов'язані, з одного боку із специфікою їх діяльності як соціозахисною (діти з обмеженими можливостями, інваліди, сім'ї, малозабезпечені), і з позитивною оцінкою їх діяльності. Це можна пояснити тим, що в українському суспільстві громадський сектор тільки починає стрімко розвиватися, а тому чітко підкреслюється відмінність працівників від інших сфер соціально-економічного життя. В державному секторі більш значимими є професійні ідентифікації (професіонали, кваліфіковані спеціалісти). Для працівників комерційного сектору менш значимими виявилися соціально-економічні ідентифікації.

Таким чином, в структурі соціальної складової організаційної культури домінує соціальна ідентичність, змістом якої виступають ототожнення за соціально-демографічними і професійними ознаками, а власне соціально-економічна ідентичність поступово формується за рахунок посилення національної самосвідомості та інкорпорації в ціннісну систему суспільства європейських, західних цінностей ліберального гуманізму, відповідальності, індивідуалізму.

Література

1. Семикіна М.В. Еволюція організаційної культури на українських підприємствах: проблеми та протиріччя / М.В. Семикіна // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2009. – № 6. – С. 197–200.
2. Харчишина О.В. Дослідження сутності категорії «організаційна культура» / О.В. Харчишина // Вісник Житомирського державного технологічного університету. – 2011. – № 2 (56). – С. 148 – 151.
3. Шейн Э.Х. Организационная культура и лидерство / Шейн Э.Х. – СПб.: Питер, 2007. – 336 с.

4. Hofstede G. Cultures and Organizations: Software of the Mind / G. Hofstede. – London : McGraw-Hill, 1991. – 89 p.

5. Schwartz H. Matching Corporate Culture and Business Strategy / H. Schwartz, S. Davis // Organizational Dynamics. – 1981. – Summer. – P. 30-48.

Гуца Є.І.

*студентка IV курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ГЕНДЕРНІ ВІДНОСИНИ ТА ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА В УМОВАХ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Процес демократизації українського суспільства, як комплекс змін на шляху від авторитаризму радянського зразка до консолідованої демократії, охоплює різні соціальні простори. Демократія, на відміну від авторитарного політичного режим, передбачає свободу вираження волі індивідів та соціальних груп, соціальний, культурний та політичний плюралізм. У процесі демократизації з'являються нові виклики, пов'язані із появою та розвитком нових ідентичностей та форм соціальних відносин.

З одного боку, індивіди в умовах демократії потребують соціального визнання власних ідентичностей, їх захисту, а з іншого – соціум має сформувати дієві механізми для соціального та політичного діалогу, збереження цілісності з метою формулювання ідеї щодо загального блага. Насправді, у перехідний період існує велика небезпека втрати уявлення про загальні інтереси, про національні цінності, про суспільне благо, до якого варто було б прагнути.

Повною мірою це стосується гендерних відносин та гендерної політики, які характеризуються специфікою в умовах демократизації суспільства. Варто погодитись із тим, що «Сучасний етап характеризується зрушеннями у взаєминах людини й влади, істотними трансформаціями картини світу... Культурна плюралізація суспільства по суті зруйнувала системно-групові зв'язки соціальної й політичної сфер суспільства. Таким чином, соціальна основа політичної влади стала поступово трансформуватись, стали випадати цілі проблемні блоки, що традиційно

ініціювали масову політику: права людини, захист особистості від необґрунтованого державного втручання, забезпечення необхідних для життя соціально-економічних стандартів» [1, с. 82]. Для вирішення гендерних проблем сучасні держави мають формувати власну гендерну політику, яка складається із інституційного та комунікативного виміру.

Дослідженню гендерних відносин та гендерної політики присвячено праці таких вітчизняних науковців, як С. Береза, Н. Грицяк, І. Добржанська, Г. Єрко, А. Іовчева, Л. Макаренко, Т. Марценюк, Н. Оніщенко, ін. У дослідженнях переважає увага до інституційного виміру гендерної політики, робиться наголос на важливості цілеспрямованої діяльності органів державної влади, вдосконалення правового регулювання гендерних відносин. Гендерна політика визначається як сукупність заходів з метою розвитку та реалізації особистого потенціалу кожної людини, незалежно від статі, що має гарантувати збалансований розвиток усього суспільства.

Погоджуючись із важливістю інституційного виміру гендерних відносин та гендерної політики, слід відзначити, що в умовах демократизації особливої ваги набуває комунікативний вимір. Зокрема, Ю. Габермас – один з небагатьох сучасних мислителів, переконаних у можливості досягнення раціональної суспільної згоди – робить наголос саме на комунікативному вимірі соціальних та політичних процесів. Ю. Габермас акцентує увагу на проблемі досягнення консенсусу на основі розуміння між представниками різних соціальних груп та соціокультурних ідентичностей. Її вирішення Ю. Габермас пропонує у теорії комунікативної дії, у якій він розвиває концепцію розуміння як передумову суспільної згоди (теорія деліберативної демократії).

Дотримання принципу рівності у гендерних відносинах означає рівність доступу до основних соціальних благ та економічних ресурсів, статтеву збалансованість у різних соціальних просторах, рівність можливостей і рівність результатів. Гендерна політика спрямована на реалізацію принципу гендерної рівності у різних соціальних сферах: освіти і науки, праці, політичних відносин, інформаційного простору, ін.

У процесі демократизації суспільства особливої ваги набуває забезпечення принципу гендерної рівності у прийнятті політичних рішень, участі у політиці. Мова йде як про участь у електоральному процесі, так і в політичному управлінні. У цьому сенсі удосконалення потребує формування виборчих списків політичних партій, особливо у їх так званій «прохідній» частині. Також необхідно завпровадити соціологічний

моніторинг кадрового складу органів державної влади в Україні з метою виявлення та подолання гендерного диспаритету. На законодавчому рівні потрібно закріпити механізм реалізації квотування партійних списків кандидатів у депутати усіх рівнів, квотування місць у органах влади. Комунікативний вимір гендерної політики полягає у інформаційних кампаніях, спрямованих на формування громадської думки щодо недопущення гендерної дискримінації, гендерного насильства, забезпечення політичної, економічної та соціальної рівності жінок і чоловіків, поєднання ними професійних і сімейних обов'язків.

Для кращого сприйняття різними верствами населення, інформаційні кампанії мають бути цілеспрямованими та охоплювати представників політичних партій, органів державної влади, громадських організацій та об'єднань, політичних та громадських активістів (лідерів громадської думки), представників мас-медіа, експертне середовище.

Метою комунікативної складової гендерної політики є не відкриття істини, а досягнення взаєморозуміння між різними соціальними групами, представниками різних ідентичностей. Адже, ефективність гендерної політики залежить від взаємного розуміння представників різних гендерних ролей. Це потребує подальших досліджень з використанням новою парадигми інтерсуб'єктивного розуміння та комунікативної дії.

Література

1. Яковлев Д.В. Політична взаємодія як комунікативний процес: мідіатизація, демократизація, раціоналізація / Д.В. Яковлев. – Одеса: Астропринт, 2009. – 288 с., с. 176

Дячук О.А.
методист кафедри політичних наук
Рівненського державного гуманітарного університету

ГЕНДЕРНА СТРАТЕГІЯ У ДОСЛІДЖЕННІ ІНДИВІДУАЛЬНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ

Благополуччя – складний соціально-психологічний феномен, який в сучасній соціології досліджується в індивідуальному та соціальному вимірах. Потреба в зростанні рівня благополуччя є метою, ідеалом розвитку всього суспільства і водночас устремлінням більшості сучасних людей. Тому вивчення індивідуального благополуччя є важливим для визначення якості соціальної системи і пошуку можливих шляхів покращення благополуччя людей.

Індивідуальне благополуччя – це позитивна оцінка життя і хороше самопочуття; стан рівноваги або балансу, який може залежати від життєвих подій або проблем [1; 2, с. 222].

Благополуччя на індивідуальному рівні функціонує як соціально обумовлений конструкт, уявлення особи про достаток і комфорт, а також суб'єктивне відчуття щастя і задоволеності життям. Соціальне благополуччя також є системою уявлень, включно стереотипів, які конструюються, підтримуються, відновлюються суспільством, його елітами та експертними групами, соціальними інститутами, домінуючою культурою, а також переконаннями, які панують в межах певної соціальної групи.

Отже, благополуччя людей залежить від різних факторів, серед яких важливе значення має їх гендерний статус, гендерна ідентичність та гендерна культура. Тому гендерну стратегію дослідження проблем індивідуального благополуччя можна вважати актуальною та необхідною.

Необхідність застосування гендерної стратегії обґрунтовується і тим, що більшість знань у сучасному світі здобуті саме чоловіками. Для комплексного розуміння проблеми (не)благополуччя необхідним є врахування і жіночого досвіду, знань. Крім того, оскільки близько 99% ресурсів економічної, політичної та воєнної влади у світі перебуває в руках чоловіків [3, с. 14], зрозуміло, що саме вони задають соціальні стандарти, формують уявлення про благополуччя, окреслюють проблеми і визначають шляхи подолання неблагополуччя для представників обох статей. Як

зазначає Т. М. Мельник, «не можуть претендувати на істину лише чоловічі знання й політика, а також знання про і для чоловіків» [3, с. 23]. Тому соціологія актуалізує важливість вивчення жіночого ставлення до проблем економічного, соціального, політичного та культурного розвитку суспільства. У цьому полягає зміст і сутність гендерної методології соціальних досліджень.

Використання гендерної стратегії та гендерно чутливих показників у дослідженні благополуччя дасть змогу вирішити такі завдання:

- визначити наявність/відсутність нерівності чоловіків і жінок у доступі до економічних, політичних та культурних ресурсів;
- дослідити можливі гендерні розриви у показниках індивідуального благополуччя жителів України;
- виявити фактори/детермінанти благополуччя чоловіків і жінок;
- дослідити спільне та відмінне у розумінні благополуччя між жінками і чоловіками;
- вивчити шляхи та можливості покращення рівня благополуччя жінок і чоловіків та ін.

Для підтвердження наших думок наведемо деякі гендерні відмінності у показниках індивідуального благополуччя на прикладі Європейського Союзу та України. Так, в дослідницькому звіті Єврокомісії за 2015 р. «Гендерні розриви в індивідуальному благополуччі» К. Сенік наводить дані про те, що в країнах ЄС, які традиційно вважаються одними з найблагополучніших у світі, наявні гендерні відмінності в рівні оплати праці та кар'єрних перспективах – чоловіки отримують більше практично в кожній професії. При цьому спостерігається дещо парадоксальна ситуація: задоволення роботою як суб'єктивне відчуття у жінок вище, ніж у чоловіків [4, с. 21]. Також жінки традиційно тратять більше часу на домашню роботу, вони повністю або переважно відповідальні за виконання обов'язків по господарству, частіше страждають від стресу внаслідок нестачі часу, ніж чоловіки [4, с. 29]. Що стосується суб'єктивного відчуття щастя і задоволеності життям, то жінки Євросоюзу почуваються більш щасливими і задоволеними життям, ніж чоловіки [4, с. 15].

За даними загальнонаціонального дослідження, проведеного в Україні у 2016 р., у державі з дискримінацією за ознакою статі стикається кожен десятий, причому з жінками це відбувається частіше, ніж із чоловіками. Також Україна посіла 140 місце у рейтингу держав за кількістю жінок у великій політиці з показником 12,1%, що відноситься до категорії

найнижчих у світі, не виконавши при цьому завдання програми «Цілі розвитку тисячоліття ООН» до 2015 р. щодо підвищення рівня представництва жінок в українському парламенті до 30% [5].

Інститутом соціології НАН України розроблено Індекс соціального самопочуття населення, в основу якого закладені показники індивідуального благополуччя. Це дозволяє розглядати даний індекс як методологічний інструментарій для комплексного дослідження благополуччя. Динаміка інтегрального показника соціального самопочуття населення України у гендерному розрізі (1995–2010 рр.) представлена на рис. 1 [6].

Так, за увесь період незалежності України показник соціального самопочуття у чоловіків є вищим, ніж у жінок, що дозволяє зробити висновок про нижчий рівень індивідуального благополуччя жінок у країні у порівнянні з чоловіками. При цьому за увесь час спостерігається незначна динаміка підвищення благополуччя представників обох статей, а показник соціального самопочуття в цілому залишається на низькому рівні (<40, за винятком 2008 р., коли соціальне самопочуття чоловіків досягнуло позначки 41,1, перетнувши межу у напрямку середнього рівня). Варто зазначити, що для отримання реальної картини того, у яких сферах жінки демонструють найнижчі показники благополуччя, необхідно провести детальний аналіз результатів соціологічного моніторингу Інституту соціології НАНУ з використанням гендерного фільтру/критерію.

Рис. 1

У 2012–2014 рр. Київський міжнародний інститут соціології (КМІС) у рамках національних опитувань дослідив індекси суспільного благополуччя та індивідуального благополуччя (ІСБ та ІБ). Дослідження показало, що значення ІБ найбільше залежить від статі та віку респондентів. Так, жінки до 50 років відчувають себе набагато щасливішими, ніж чоловіки, але у віці за 50 років ситуація змінюється на протилежну. Натомість чоловіки усіх вікових груп відчувають себе набагато здоровішими за жінок. Найбільше різницю в загальному індексі ІБ спричинює те, що жінки зазвичай вважають свою родину менш забезпеченою і більш песимістично оцінюють перспективи життя родини [7].

Отже, індивідуальне благополуччя – це складне соціально-психологічне явище. Комплексне вивчення і розробка ефективних шляхів підвищення рівня благополуччя потребує використання різноманітних критеріїв аналізу, зокрема гендерно чутливого підходу, який є актуальною й перспективною стратегією сучасних соціологічних досліджень на національному та глобальному рівнях.

Література

1. Veenhoven R. Sociological theories of subjective well-being [Електронний ресурс] // Erasmus University Rotterdam. – Режим доступу: <https://personal.eur.nl/veenhoven/Pub2000s/2008c-full.pdf>
2. Dodge R., Daly A. P., Huyton J., Sanders L. D. The challenge of defining wellbeing [Електронний ресурс] // International Journal of Wellbeing. – 2012. – 2 (3). – Р. 222–235. – Режим доступу: <http://www.internationaljournalofwellbeing.org/index.php/ijow/article/view/89>
3. Мельник Т. М. Гендер як наука та навчальна дисципліна // Основи теорії гендеру: Навчальний посібник / відп. ред. Скорик М. М. – Київ: К.І.С., 2004. – 536 с.
4. Gender Gaps in Subjective Wellbeing. Research Report Prepared by Claudia Senik. – Luxembourg: Publication Office of the European Union, 2015. – 134 р.
5. Кобиляцька В. Соціологи розповіли про ставлення українців до гендерної рівності [Електронний ресурс] // Повага. Кампанія проти сексизму. – Режим доступу: <http://povaha.org.ua/sotsiologhy-rozpovily-pro-stavlennya-ukrajintsiv-do-hendernoji-rivnosti/>

6. Гольцас Л. Презентація «Динаміка соціального самопочуття населення України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://prezi.com/0v8j1jrxsfak/presentation/>

7. Самопочуття мешканців України у травні 2016 року: економічні негаразди і щастя попри все [Електронний ресурс] // Київський міжнародний інститут соціології. – Режим доступу: <http://www.kiis.com.ua/?lang=rus&cat=reports&id=636&page=1>

Корж К.М.

асистент кафедри теорії та історії соціології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПОЗИТИВНІ СОЦІАЛЬНІ САНКЦІЇ ЯК МЕХАНІЗМ СОЦІАЛЬНОГО КОНТРОЛЮ

Функціонування всякої соціальної системи необхідно передбачає наявність системи механізмів регулювання поведінки індивідів з боку суспільства. Соціальний контроль є одним із елементів такої системи, специфікою якого виявляється в «упорядкованості, формалізованості, категоричності вимог, які пред'являються індивіду, їх нормативності та забезпеченості санкціями» [1, с. 302]. Під соціальними санкціями розуміють «оперативні засоби соціального контролю, соціальні наслідки дії в рамках вимог соціальних ролей» [1, с. 658], а також «реакцію соціальної групи або більш широкої спільноти (суспільства, трудового колективу, громадської організації, дружньої компанії тощо) на вчинки та поведінку індивіда, яка відхиляється (як в позитивному, так і негативному значенні) від соціальних очікувань, цінностей та норм» [2, с. 567]. Соціальні санкції формують систему (формалізовану або неформальну) негативних (покарань) або позитивних (нагород) реакцій на дії індивідів, що відхиляються певним чином (позитивно або негативно) від загальноприйнятих в даній ситуації чи визначених нормативно зразків поведінки.

Соціальний контроль включає в себе різні механізми, особливе місце серед яких займає багаторівнева система покарань та винагород за вчинки чи поведінки. Вважається, що «соціальна рівновага вимагає певного розподілу нагород та покарань, що запобігає превалювання як негативних

санкцій, так і нагород. Ігнорування цього правила веде до розпаду соціальних зв'язків» [3, с. 145-146]. В Україні наразі, на нашу думку, в регулятивній сфері переважають каральні методи, особливо в системі формальних норм і санкцій. Заохочення (нагороди) якщо і використовуються, то вкрай неефективно, безконтрольно і часто не об'єктивно, що призводить до нівелювання їх ролі в системі соціального контролю. В період радикальних соціальних змін необхідно усіляко підтримувати позитивні інноваційні форми адаптації, в тому числі – на державному рівні. Ця проблема потребує комплексного науково вивчення і розробки конкретних рекомендацій із урахуванням громадської думки.

В даній роботі ми звертаємо увагу перш за все на позитивні соціальні санкції, які, як і формальні норми, відносяться до сфери дії права, отже – є компетенцією держави. Вони мають ряд специфічних ознак:

1) Дані санкції суть санкціонована державою реакція на «наднормову» (також використовують терміни «наднормальну», «наднормативну»), або ж – «рекомендовану» (за класифікацією П. Сорокіна), поведінку чи вчинок. Заохочення передбачає визнання певної *заслуги* актора. Ключовим тут є термін *заслуга*, під яким розуміють «вчинок, діяльність, які гідні поваги, загального визнання, високої оцінки» [4, с. 327]. Заслуга характеризується наступними рисами: вона пов'язана з соціально активною поведінкою, діяльністю, спрямованою на виконання позитивних для держави (бажано – для суспільства) функцій, які мають рекомендований характер (тобто не є обов'язковими чи примусовими).

2) Санкції мають добровільну природу, оскільки є реакцією не на норму-правило (обов'язкову до виконання), а на норму рекомендаційного характеру, яка немає чіткого формального окреслення і не є обов'язковою до виконання. Відповідно, заохочення, як метод регуляції поведінки, повинен орієнтуватися переважно на ціннісні орієнтації діяча(ів), підкріплюючи свій вплив відповідними позитивними наслідками (нагородами). Зміст і розмір останніх має бути адекватним заслугі, позитивно сприйматись отримувачем і відповідати громадським настроям.

3) Формальні заохочення є взаємовигідними як для суб'єкта дії, так і для держави і суспільства в цілому, оскільки виступає стимулом для закріплення і повторення даного зразка поведінки більшою частиною спільноти (суспільства). Крім того, кавалери чи лауреати нагород створюють реальні зразки для наслідування в широкому розумінні (включаючи образ, стиль життя і т.п.) іншими членам спільноти. Вміле

використання таких «зразків героїзму», як свідчить практика, може давати досить ефективні результати, виконуючи не тільки регулюючи, але й стимулюючи функцію.

Нормальне функціонування системи соціального контролю можливе за умови, коли позитивні санкції належним чином виконують цілий ряд функцій: 1) функцію власне соціального контролю, оскільки є елементом останнього; 2) мотиваційну – спонукання суб'єкта до певних дій не через примус, а через вплив на його інтереси та цінності; 3) комунікативну – обмін інформацією про санкцію між суб'єктом управління (тим, хто приймає рішення про заохочення), об'єктом (актором) і оточенням; 4) розподільчу – оскільки заохочення є елементом процесу розподілу суспільних благ (через матеріальні виплати, пільги); 5) виховну – яка полягає в позитивному впливі нагороди не лише на отримувача, але й на інших членів суспільства; 6) гедоністичну – отримання заохочення завжди має бути приємним для індивіда, викликати позитивні емоції (радість, гордість тощо); 7) оціночну – за допомогою санкції суб'єкт управління дає офіційну позитивну оцінку «наднормативній» дії, визначає її корисність для спільноти і заохочує до подібних дій.

Виходячи з того, що формальна позитивна санкція є правовим регулятивним механізмом, її створення, застосування, оцінка ефективності належать до компетенції відповідних суб'єктів управління, що мають офіційний державний статус. За роки незалежності українській державі не вдалося створити ефективної системи заохочень на всіх рівнях управління. Система офіційних заохочень (нагород) досить ефективно працювала за радянських часів особливо на «нижчих» рівнях і відігравала значну роль в тих же процесах соціальної мобільності, була досить вагомим аргументом для статусного зростання. Наразі такий стимул практично відсутній, перевага надається негативним санкціям. Такий стан справ неприпустимий для сучасної демократичної держави, а тому потребує активних дій по корегуванню політики в цьому напрямку. Проте, специфіка винагороди полягає в тому, що в правовій практиці вона залишається неконкретною, порівняно з покаранням, а тому рідше застосовується і не має такого стимулюючого характеру, як остання. Більшість людей прагне уникнути покарання, але зовсім мало таких, хто прагне нагороди.

Таким чином, вироблення ефективних механізмів застосування позитивних санкцій в регулятивних практиках, що є функцією суб'єктів управління, матиме більший ефект за умови залучення наукового і

дослідницького потенціалу соціології, яка здатна забезпечити вирішення цілого ряду завдань: вироблення шляхів підвищення ролі позитивних санкцій в системі соціального контролю, оцінка ефективності заохочень на різних рівнях регулятивно-контрольної діяльності, запровадження нових методів та форм заохочення і т.д. на основі вивчення громадської думки, експертних оцінок, аналізу документів тощо. Сучасна соціологія права володіє достатніми теоретико-методологічними ресурсами для вирішення такого роду завдань.

Література

1. Энциклопедический социологический словарь [Текст] / Под ред. Ак. Осипова Г.В. – М.: ИСПИ РАН, 1995. – 940 с.
2. Соціологія. Короткий енциклопедичний словник [Текст] / Під заг. ред. проф. Воловича В.І. – К.: Український центр духовної культури, 1998. – 736 с.
3. Кудрявцев В.Н. Современная социология права [Текст] / В.Н.Кудрявцев, В.П.Казмирчук. – М.:Юристь, 1995. – 304 с.
4. Тлумачний словник сучасної української мови [Текст] / Уклад. і гол.ред. В.Т.Бусел.-К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. – 1440 с.

Криницька І.П.

*кандидат соціологічних наук,
викладач кафедри загальної та соціальної педагогіки
Українського католицького університету*

ДРАМАТИЗАЦІЯ ЯК МЕТОД ДІАГНОСТИКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ

Сучасна соціальна політика спрямована на підвищення рівня життя суспільства та зменшення негативних явищ у ньому. Головною умовою здійснення цього процесу є аналіз соціальних проблем, їхня інтерпретація та ідентифікація, що є базою для побудови якісної моделі соціальної профілактики. У сфері вивчення соціальних проблем є розроблені технології їх дослідження та інтерпретації. На первинному етапі найперше можемо розглядати технологію діагностики соціальних проблем.

Соціальна діагностика це – соціальна технологія, комплекс методів спрямованих на вивчення сутності явищ, знання про них, з метою побудови якісних програм профілактики, проектів, прогнозів тощо.

Діагностика спрямована на визначення сутності і змісту соціальних проблем, що дозволить здійснити якісний соціологічний аналіз. У соціології термін «проблема» часто використовується лише в своєму гносеологічному значенні, тобто як показчик теми, напряму наукового дослідження. Конкретизація проблеми характеризується через дослідження соціальних протиріч, що обумовлюють виникнення проблемних ситуацій; оцінку їх сприйняття суспільною свідомістю та готовність суспільства до вирішення назрілих протиріч; типологізацію проблем і визначення відповідних форм та методів соціального впливу [1, с. 76]. З точки зору соціології соціальних проблем поняття «соціальна проблема», передусім, це певна умова, що визначається більшістю людей як проблема [3, с. 320-328]. Слід погодитися із твердженням дослідника теорії конструювання соціальних проблем Г. Блумера, що соціальна проблема не має незалежного існування в якості сукупності об'єктивних соціальних умов, а є, перш за все, результатом колективного визначення, тому соціальні проблеми треба не лише ідентифікувати статистично і фактично, але й визначити процес за допомогою якого суспільство визнає ці проблеми, адже вони існують найперше в процесі колективного визначення [2, с. 138-141].

У полі дослідницької проблеми залишаються методи і способи вивчення соціальних проблем, що зумовлені латентністю, соціальною стереотипізацією та суб'єктивністю колективної громадської думки, способами висловлювання й інтерпретації явищ. Актуальним питанням діагностики соціальних проблем є окреслення адекватних методів їх дослідження, висвітлення крізь призму заглиблення у структуру явища через інтерпретацію особистості під час драматичної гри.

У соціальній діагностиці часто використовують методи опитування (анкетування, інтерв'ю, фокус-група), спостереження, аналізу документальної бази, тощо. Водночас у цій доповіді хочемо наголосити на актуальності використання інтерактивних методів діагностики, серед яких: рольові ігри, драматичні ігри, форум-театри тощо, які дають можливість визначити інтерпретацію соціальної проблеми на рівні її комунікативної презентації і спостерігати особливості інтерпретації досвіду учасниками процесу.

Гра у її авторській інтерпретації служить не лише терапевтичній чи корекційній роботі з особистістю, але є також індикатором виявлення соціальної проблеми. Водночас, такі методи як соціодрама, форум-театр можуть бути не лише інструментами навчання чи соціалізації, але й методами конструювання, відтворення соціальної проблеми, особливо, коли дослідним завданням є відтворення проблеми через гру на основі власного досвіду.

Драматизація соціальних проблем буде визначати їхню інтерпретацію через досвід особистості або ж конструювання нового досвіду. Під час програвання ситуацій особистість конструює соціальну проблему «тут і зараз» у відповідності до того як вона була задана чи проінтерпретована акторами. Таким чином, особистість може закодувати значення свого досвіду, граючи себе чи «іншого» у співвідношенні із світом.

Методично спостереження за грою особистості чи групи осіб дає нам можливість ідентифікувати соціальну проблему у певній групі, у контексті соціальних зв'язків цієї групи із зовнішнім середовищем та в середовищі самої групи. Відповідно за основу аналізу потрібно брати конкретне повідомлення, яке демонструє об'єкт дослідження та дискурс інтерпретації проблеми, що подається за допомогою символів, фраз, поведінки, враховуючи те, яке значення та яка інтерпретація у це вкладається. Тут можна поставити питання, наприклад, репрезентації значення дискурсів проблеми і їхньої інтерпретації в кожному конкретному випадку.

Таким чином використання ігрових методів під час діагностики соціальних проблем у кожному конкретному випадку, дає можливість простежити не лише статичне ставлення особистості до проблеми, але й прослідкувати глибинні детермінанти тих чи інших дій. Під час виконання драматичної гри визначається ставлення до подій і визначається дискурс мотивів, розуміння та ставлення до явища за категоріями, які визначені через досвідне сприйняття за мотивами «тому що» (на основі ідей А. Шюца). Причинно-наслідкові зв'язки у ставленні до явища найперше визначаються через досвід особистості індивідуальний або колективний, а інтерпретація соціальних проблем через їх проживання чи переживання.

Отже, діагностика соціальних проблем може здійснюватися через їхню інтерпретацію під час програвання ситуацій, крізь призму досвіду індивіда, його сприйняття. Колективні досвіди можуть надати соціальній проблемі нового значення, визначити її нові смисли і значення, які в них вкладає суб'єкт (джерело), що проявляються за посередництвом інструментів

ідентифікації. Ці смисли несуть певне символічне повідомлення, дискурс якого інтерпретується у свідомості індивіда (реципієнта), на якого спрямована ця інтерпретація. Водночас, треба зазначити, що інтерпретація значення смислу може не відповідати тому змісту, який був закладений першопочатково, адже передається на основі переживання події на етапі постфактуму. Закладена через досвід соціальна інтерпретація проблеми набуде здатності визначати нормативність оцінки чи поведінки стосовно явища, що, у свою чергу, буде сприяти трансформації зовнішнього образу соціальної проблеми.

У авторському розумінні під час діагностики драматизація характеризується як акт символічної взаємодії, зміст якої зумовлений соціальною інтерпретацією, що можна визначити через складові структури свідомості особистості:

- когнітивну складову, що забезпечує знання про особливості явища, канали поширення інформації про нього;
- оціночну складову, за допомогою якої інтерпретується оцінка соціальної проблеми, її допустимість у суспільстві;
- конативну складову, що визначає готовність до дії – протидії до цієї проблеми чи негативного явища.

Ці складові лежать в основі діагностики соціальних проблем індивідом чи суспільством, через що можна визначити типізацію та оцінку проблеми. Комплексно і на одиничному рівні їх можна простежити під час драматизації чи відтворення подій. Це дозволяє досліднику прослідкувати соціальну проблему одразу через її конструювання кількома суб'єктами взаємодії, що підтверджує актуальність здійснення соціальної діагностики проблеми через застосування драматичних методів.

У полі подальших наукових пошуків має бути розроблення технології діагностики соціальних проблем з використанням ігрових, драматичних методів, що поглибить рівень вивчення явищ та сприятиме вдосконаленню програм їх соціальної профілактики.

Література

1. Минина В. Социология социальных проблем : аналитический обзор основных концепций / В. Минина // Журнал социологии и социальной антропологии. – Т. 1. – 1998. – № 3. – С. 74-90.

2. Фуллер Р. Стадии социальной проблемы / Р. Фуллер, Р. Майерс // Контексты современности – II : Хрестоматия. 2-е изд., перераб. и доп. ; [сост. и ред. С. Ерофеев]. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 2001. – С. 138-141.

3. Fuller R. C. The Natural History of a Social Problem / R. Fuller, R. Myers // American Sociological Review. – 1941. – June № 6. – pp. 320-328.

Твердохліб Н.В.

вчитель музики

Вінницького гуманітарно-педагогічного коледжу

Вінницького державного педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського

ДІАГНОСТИЧНИЙ АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Зміни, які в теперішній час відбуваються у суспільстві вносять корективи і в навчально-виховний процес педагогічних коледжів.

Більш необхідними стають учителі музичного мистецтва, які добре володіють музичним інструментом, уміють імпровізувати, створювати музику та підбирати акомпанемент до пісні. Тому, особливого значення набуває питання роботи над акомпанементом в класі основного музичного інструменту. Тому ми досліджуємо акомпанемент, як один із видів розвитку креативності майбутніх учителів музичного мистецтва в педагогічних коледжах.

Нами розглядаються основні напрямки роботи зі студентами над акомпанементом в контексті розвитку їх креативності, як майбутніх учителів музичного мистецтва. Доводиться, що головним умовами підвищення рівня ефективності розвитку креативності студентів є: уміння робити художньо-педагогічний аналіз музичних творів, підбирати акомпанемент, створювати власні імпровізації, обробки, що є важливими елементами у підготовці майбутніх фахівців та є однією з передумов розвитку креативності, оскільки вони повинні підтримувати мелодичний розвиток.

Мета статті – визначити ефективність використання на заняттях з основного музичного інструменту підбору акомпанементу до мелодії на слух з метою розвитку креативності студентів педагогічних коледжів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ефективність застосування методик спрямованих на розвиток креативності та творчої самореалізації студентів, розглядається у дослідженнях О. Акімової, Б. Бриліна, О. Дунаєвої, О. Теплової, В. Фрицюк, Д. Чернілевського та ін.

Плануючи роботу зі студентом, необхідно враховувати його музичну підготовку та індивідуальні здібності. У полі зору викладача має бути весь спектр музично-виконавських умінь і навичок, якими зобов'язаний оволодіти студент конкретно в кожному семестрі.

При виконанні музично-творчих завдань у студентів будуть вироблятися технічні уміння, завдяки сконцентрованості на досягненні мети.

Аналіз сучасної педагогічної та психологічної літератури показує, що існують праці щодо вивчення підбору акомпанементу. Цікавими є дослідження, які вивчають уміння, акомпануючи, відтворювати характер пісні [3].

О. Щолокова рекомендує чотири основні структури акомпанементу: пісні з гармонічним акомпанементом, у яких вокальна партія виконується на фоні нескладних гармонійних сполучень, інколи акомпанемент тільки підтримує мелодію на основних ступенях ладу; пісні з ритмічним акомпанементом (різновиди гармонічного акомпанементу), у яких гармонізація мелодії будується на складнішому ритмічному групуванні; пісні, в акомпанемент яких мелодична лінія входить безпосередньо до гармонії; пісні, в акомпанементі яких проходить самостійна мелодія, що має важливе смислове навантаження. Найскладнішими для виконання є пісні четвертої групи, в акомпанементі яких самостійна мелодія рівнозначна з вокальною партією. Для їх виконання потрібен високий рівень професійної підготовки [3, с. 172].

Виклад основного матеріалу. Акомпанемент – (від французького слова *accompagnement* – супроводжувати) є як гармонічною, так і ритмічною опорою для мелодії. Це складний комплекс виражальних засобів, у якому міститься виразність гармонічної опори, її ритмічної пульсації, регістру, тембру і т. п. [1, с. 6]. Крім того, акомпанемент є інструментальним супроводом одного або кількох сольних голосів, які

виконують основну мелодію музичного твору. Він має підтримувати тональний план, голосове ведення акордів, мелодичну лінію.

Акомпанування на слух є одним із найбільш ефективних методів розвитку музичних здібностей, гармонічного мислення студента, здатне пробудити творчу фантазію особистості. Дуже часто відомі мелодії пісень друкуються у збірниках без акомпанементу, а з вказівкою (написанням) буквених символів. Тому підібрати акомпанемент означає проявити імпровізаційні здібності. При цьому треба пам'ятати, що акомпанемент повинен відображати характер та жанр пісні.

Уміння підбирати акомпанемент розвиває тональний слух, відчуття клавіатури. Тому при підборі акомпанементу важливо підтримувати мелодію акордами на основних ступенях тональності, завдяки чому солістові легше орієнтуватися в тональності. Відповідно до характеру мелодії супровід може звучати за допомогою акордів (протяжні чи коротко звучні акорди), або їх розкладення у вигляді арпеджато, внаслідок чого звучання набуває протяжного характеру. Такий рух супроводу виконується знизу вгору та зверху вниз.

Нами було проведено дослідження 46 студентів 3 та 4 курсів Вінницького обласного комунального гуманітарно-педагогічного коледжу спеціальності «Музичне мистецтво» на виявлення умінь підбирати музичний акомпанемент до шкільних пісень.

Діагностичним зрізом ставилась мета – виведення статистичних даних та здійснення аналізу результатів анкетного опитування. Узагальнення отриманих результатів дозволило об'єктивно визначити музично-педагогічні та мистецькі орієнтири, на які були націлені майбутні вчителі музичного мистецтва: наявність потреб до творчої самореалізації; володіння музично-теоретичними знаннями; сформованість практичних умінь і навичок здійснення навчально-виховної діяльності з учнями загальноосвітніх закладів; планування змісту і форм навчально-творчої діяльності.

Проведене дослідження виявило наступні результати. Відповіді на анкетні питання показали: 1. Головним спонукаючим фактором у реципієнтів була потреба у продовженні навчання за фахом після закінчення музичного, музично-педагогічного, педагогічного і культурно-просвітнього училищ. Загальний показник складав – 15%. 2. Ураховуючи відповіді інших 35% опитуваних, які проявили інтерес до набуття певної спеціалізації, були названі такі фактори: бажання отримати фах виконавця-

вокаліста, виконавця-інструменталіста, хормейстера, керівника інструментального ансамбля (естрадного, фольклорного) хореографа, вчителя музики. 3. Бажання оволодіти навичками аранжування вокальної та інструментальної естрадної музики, акомпанементу, імпровізацій, керування естрадними групами висловили 30% опитуваних. 4. Одним із мотивів вибору фаху була названа необхідність отримання вищої освіти для більш престижного працевлаштування – 20% [2, с. 85-86.]

Для статті вивчаючи діагностику стану готовності реципієнтів до експерименту, ми розробили анкетні питання і узагальнили отримані результати за музично-педагогічними та мистецькими орієнтирами, запропонованими наявними потребами Тепловою О. Ю.

Результати дослідження. У опитуванні взяло участь 23 студенти 3 курсу (..) та 23 студенти 4 курсу. Слід зауважити, що потреба в частоті виконання завдань щодо підбору акомпанементу, прагнення самостійно працювати відмічають 70,6% студентів 3 курсу та 91,2% студентів 4 курсу. Дані вказують на те, що студенти 4 курсу відносяться відповідальніше та серйозніше до майбутньої професії.

На думку більшості опитаних студентів 3 та 4 курсу (77,9% та 81,3% відповідно) виконання завдань щодо підбору акомпанементу проводяться на високому рівні. 78,5% респондентів відмічають, що виконання подібних завдань на кожному уроці з основного музичного інструменту можуть розвинути креативність, як важливу професійну якість учителя музичного мистецтва. 23,6% опитаних вважають, що необхідно приділяти більшу частину уроку на підбір акомпанементу, а 38,5% говорять про необхідність більшої допомоги викладача над виконанням даних завдань студентами. Серед видів підбору акомпанементу до пісні студенти 3 курсу виділяють: акордовий акомпанемент (60,2%), бас акорд (30,5%), та арпеджато (9,3%). Студентами 4 курсу акордовий підбір акомпанементу виділяють (21,6%), бас акорд (47,3%) та арпеджато (31, 1%).

Труднощі при виконанні підбору акомпанементу відмічають близько 23,6% опитаних. Для усунення даних труднощів близько 50,4% респондентів звертаються по допомогу до педагога. Це такі питання: вирішення підбору гармонії (55,7%), підбір відповідного виду акомпанементу до даного характеру мелодії (57,5%).

Висновки. Форми роботи над акомпанементом як ефективної складової розвитку креативності майбутніх учителів музичного мистецтва,

багатогранний процес, який включає формування мотивації майбутніх фахівців та їх саморозвиток.

Соціологічне дослідження підтверджує, що рівень креативності підвищується за умов виконання завдань щодо підбору акомпанементу, які необхідно проводити на кожному занятті з основного музичного інструменту та обов'язкового педагогічного контролю викладача над виконанням творчих завдань студентами; уміння підбирати акомпанемент, створювати власні імпровізації в акомпанементних фігураціях, обробках, що є важливими елементами передумов розвитку креативності майбутніх фахівців музичного мистецтва.

Література

1. Брилін Б., Акомпанемент та імпровізація: Тексти лекцій та методичні матеріали з курсу «Акомпанемент та імпровізація» [для студентів музично-педагогічних факультетів ВНЗ, університетів культури і мистецтв, а також для вчителів музики ЗОШ] / Б.А.Брилін, Е.Б.Брилін. – Вінниця. – 2006. – 536 с.
2. Теплова О. Ю. Діагностика стану готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до творчої самореалізації. Зб. наук. праць «Актуальні питання та проблеми розвитку соціальних наук. Kielce: Holi Cross University. 2016.– 200с.
3. Щолокова О.П. Основи професійної художньо-естетичної підготовки майбутнього учителя / О.П.Щолокова. – К.: ВІПОЛ, 1996. – 172с.

Асафайло В.В.

*аспірант кафедри соціології та психології
факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПРОТИДІЯ ПОЛІТИЧНІЙ КОРУПЦІЇ У ПРОЦЕСІ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Протидія політичній корупції є важливим завданням для усіх країн, які ставлять метою економічний розвиток та політичну стабільність. Це обумовлено тим, що політична корупція, на відміну від повсякденної («побутової») спотворює увесь комплекс соціальних та політичних відносин, стає на заваді розвитку не одного індивіда, чи навіть окремої соціальної сфери, а суспільства у цілому.

Особливої ваги набуває протидія політичній корупції у країнах, що демократизуються. Ситуація ускладнюється тим, що у посттоталітарних суспільствах не сформовано дієвих інституційних запобіжників корупції. Навпаки, політична корупція перетворюється з девіації на норму, у політичних відносинах утворюються ієрархічні піраміди та корупційні цикли.

Важливість проблеми протидії політичній корупції у процесі демократизації обумовила появу достатньо великої кількості ґрунтовних праць, присвячених окремим політичним, правовим, соціокультурним та економічним аспектам протидії політичній корупції. Слід відзначити праці Л. Аркуші, О. Дудорова, В. Лукомського, Є. Невмержицького, С. Шалгунова, ін. Окремі аспекти протидії політичній корупції у широкому контексті соціальної трансформації та демократизації на пострадянському просторі досліджувались у працях В. Андрущенка, О. Бабкіної, Є. Головахи, В. Горбатенка, В. Полохала, М. Розумного, Д. Яковлева, ін.

У процесі переходу від авторитаризму до демократії політична корупція стає одним із основних факторів, який стає на заваді демократизації, ефективності та відкритості діяльності органів влади.

Повною мірою це стосується сучасного українського суспільства, у якому боротьба з корупцією була проголошена важливою складовою реформ, протидія корупції увійшла до порядку денного суспільства, мас-медіа та політичного класу. При цьому, відповідно до даних «Transparency International» 56% громадян України визначають корупцію як одну з головних проблем у державі, майже половина вважає, що на урядові рішення впливають олігархи, а 86% негативно оцінюють спроби української влади викоринити корупцію (понад 70 відсотків переконані, що уряд не зацікавлений у протидії корупції) [Див. детал.: 1].

У процесі протидії корупції українська влада спирається на підтримку партнерів з ЄС та США. Зокрема, 26 листопада 2016 року віце-прем'єр-міністр із питань європейської та євроатлантичної інтеграції України Іванна Клімпуш-Цинцадзе та Комісар Європейського Союзу з питань Європейської політики сусідства та переговорів з розширення Йоганесс Ган підписали Угоду про фінансування заходу «Антикорупційна ініціатива ЄС в Україні» [3]. Відповідно до Угоди, Україна отримає 16,34 млн. євро, які мають бути спрямовані на посилення інституційної спроможності держави у протидії корупції.

У процесі трансформації державних інститутів політична корупція виступає одним із визначальних чинників, який стає на заваді демократизації. Саме політична корупція заважає формуванню суспільного блага та суспільного (колективного) інтересу. Натомість вона спрямована на нелегітимне перетворення суспільного (національного) багатства на приватне. Політична корупція є фундаментом олігархії, однією найнебезпечніших форм зловживання владою з метою індивідуального збагачення чиновників та політиків за рахунок інших соціальних груп. Більше того, на рівні вищих органів державної влади створюються такі правила гри, які унеможливають демократизацію. Тобто, політична корупція сьогодні пронизує усі стадії policy making (вироблення політики) – від визначення загальних правил та норм до імплементації (впровадження) політики.

Слід констатувати, що за період з 2014 по 2016 роки в Україні втілено досить багато ініціатив щодо протидії корупції. Це стосується як створення нових державних інституцій з метою протидії політичній корупції, так і суттєвих змін у свідомості громадян, їх ставленні до політичної корупції. Зокрема, дослідження Київського міжнародного інституту соціології переконливо демонструють зрушення у громадській думці: «поступово і

невпинно зростає частка населення, яке покладає відповідальність за боротьбу з корупцією на простих громадян (від 15,8% у 2007 році до 18,0% у 2011 році та до 24,0% у 2015 році)» [2]. Водночас 49,8% дорослого населення України допускає участь у корупційних діях з метою отримання певної вигоди (пришвидшити вирішення власної проблеми, обійти існуючі правила, ін.), а 37,4% декларує цілковиту неприйнятність для себе корупційної практики.

Незважаючи на достатньо велику кількість громадян, для яких корупція (у тому числі – політична) залишається прийнятною дією, можна говорити про певний прогрес у протидії політичній корупції. При цьому не можна недооцінювати роль припинення практики замовчування корупційних дій у мас-медіа у процесі демократизації.

Варто погодитись із тим, що «У процесі демократизації поставторитарних політичних режимів відбувається розширення впливу та зростання ролі комунікації в політиці. Для сучасної політичної реальності справедливим є твердження про важливість свободи слова. Як про «діагноз часу» все більше говорять про становлення глобального комунікативного простору, який продукує загальноприйняті стереотипи та створює поле можливих ідентифікацій...» [4, 185]. Це означає, що українське суспільство зробило перший крок у протидії політичній корупції – у інформаційному просторі створено атмосферу неприйняття корупції, а на рівні громадської думки закріплено тенденції до сприйняття корупції як негативного явища, що заважає демократизації.

Таким чином, протидія політичній корупції у процесі демократизації в Україні не може обмежуватись лише інституційним виміром, тобто створенням та ефективною діяльністю державних антикорупційних органів. Вона обов'язково має включати комунікативну складову з метою включення питання протидії корупції до порядку денного суспільства і влади, впливу на громадську думку, підвищення громадської та політичної активності як дієвого запобіжника політичній корупції.

Література

1. Власенко В. Transparency International: Українці вкрай невдоволені рівнем боротьби з корупцією [Електронний ресурс]. – 16.11.2016. – Режим доступу: <http://www.dw.com/uk/transparency-international-36403880>

2. Стан корупції в Україні. Порівняльний аналіз загально-національних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ftp://91.142.175.4/nazk_files/doslidzhennya/34.pdf

3. Україна та ЄС посилять і розширять співпрацю у питаннях боротьби з корупцією, а також в енергетичній сфері [Електронний ресурс]. – 24 листопада 2016р. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/ukrayina-ta-yes-posilyat-i-rozshiryat-spivpracyu-u-pitannyah-38820>

4. Яковлев Д.В. Політична взаємодія як комунікативний процес : медіатизація, демократизація, раціоналізація / Д.В. Яковлев. – Одеса : Астропринт, 2009. – 288 с.

Васильченко О.М.

аспірант

Інституту міжнародних відносин

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ОНТОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТІВ

Сучасні дослідження в сфері міжнародної безпеки все частіше ставлять питання щодо альтернативного, міждисциплінарного тлумачення низки її компонентів та проявів. Яскравим свідченням цьому є концепт онтологічної безпеки.

Розробкою та дослідженням даного поняття, зокрема в практичних аспектах, займаються такі іноземні дослідники як Ф. Беренскотер, Б. Гігерік, Ш. Кей, С. Крофт, Дж. Мітзен, Дж. Мустафа, Б. Стіл, Ф. Хансен та ін. Їх наукові здобутки відкривають основні параметри сутності онтологічної безпеки як на національному, так і на міжнародному рівнях, особливо їх втілення в конфліктній динаміці.

українському ж науковому дискурсі проблематика онтологічної безпеки в даний період розвинута не так широко, і пов'язана натомість більше лише з питаннями національної безпеки та ідентичності, зокрема в роботах Н. Гайворонюк, В. Мандрагелі та ін. В свою чергу, нинішній російсько-український міждержавний конфлікт та потреба його розв'язання

додатково обумовлюють інтерес в дослідженні ролі онтологічної безпеки в контексті міжнародних конфліктів.

Варто зазначити, що всіх вищезгаданих авторів поєднує спільне розуміння онтологічної безпеки як стану/сприйняття захищеності ідентичності соціального актора, а також його когнітивно узвичаєних практик. На думку Дж. Мітзен, таке тлумачення співвідноситься з потребою особистості, групи чи держави (в залежності від обраного рівня теоретизації) усвідомлювати й відчувати власну внутрішню цілісність та послідовність задля виконання своєї «агентської ролі» [7, с. 342]. Невизначеність же, анархічність чи хаотичність, що спостерігається актором в його внутрішньому або зовнішньому середовищі, відповідно спричиняє для нього онтологічні загрози. Саме тому, оскільки особливо на державному рівні агентський статус потребує відносно стабільного когнітивного середовища, держави використовують та синхронізуються з тими практиками, котрі відповідають їх уявленню про власну ідентичність та місце на світовій політичній арені.

Звернімо увагу і на те, що зазначене розуміння потребує розглядати весь спектр проблематики, пов'язаної з онтологічною безпекою, крізь призму критичного підходу до досліджень безпеки. Тобто, як стверджує Р. Кокс, першочергово вивчати саме базові процеси розвитку «соціальних сил» та їх закономірності [3, с.130] у вимірі міждержавних відносин.

Важливим же інструментарієм для цього стає теорія соціального конструктивізму, зокрема запропонований свого часу Н. Онуфом прийом дослідження соціальних норм та правил, що обумовлюють поведінку соціальних агентів починаючи від когнітивного рівня [9]. Такі норми та правила утворюються та закріплюються в практиці завдяки існуючому дискурсу в певній сфері соціальної взаємодії. І особливо, розглядаючи поведінку держав в умовах міжнародного конфлікту, в національних дискурсах, де, на думку Д. Кемпбелла, їх ідентичність та будь-які наявні для неї загрози безпосередньо залежать від того, як саме (і як часто – авт.) про них говорять [8, с. 69].

Таким чином, стисло окресливши сутність та рекомендовані підходи до розуміння онтологічної безпеки держав, охарактеризуємо її роль в міжнародних конфліктах.

Так, на переконання Ш. Кея, у вказаному контексті онтологічна безпека знаходиться в діалектичній взаємодії з «дилемою безпеки». Оскільки остання стосується проблеми можливої хибності сприйняття поведінки

іншого актора, що зрештою обумовлює прийняття виключно раціональних рішень. В той час як у випадку пошуку онтологічної безпеки, особи чи групи осіб, котрі приймають рішення, користуються в свої розрахунках багаторівневою інформацією та досвідом, особливо внутрішнім [6, с. 238]. Тобто, можна говорити що в такому випадку природно активізуються рівні індивідуальної чи колективної ідентичності, котрі й визначають власне специфічне «раціо» для тієї чи іншої реакції.

Ще цікавішою є точка зору Дж. Мітзен стосовно того, що уявлення про онтологічну безпеку можуть суперечити розумінню безпеки фізичної. Дослідниця зауважує, що часом шкідлива чи руйнівна взаємодія може бути засобом забезпечення онтологічної безпеки одного або низки акторів. А це означає те, що держави можуть бути «прив'язаними» або «залежними» від конфронтаційної поведінки або ж окремих міжнародних конфліктів [8, с. 342].

Підтвердження даної тези можемо знайти і в роботі В. Мандрагелі, де стверджується, що «...пошук онтологічної безпеки спрямований на мінімізацію значної невизначеності через накладання певного когнітивного порядку, який пов'язує всі можливі події, що загрожують інтегральній єдності суб'єкта на рівні практики» [2]. Зазначений же когнітивний порядок і є виявом ідентичності, самоусвідомлення та низки дискурсивних практик державного актора. Так Н. Гайворонюк підкреслює, що саме державна ідентичність є онтологічною основою національної безпеки й визначає соціально-психологічний клімат окремо визначеної держави [1, с. 40-41], сторони міжнародного конфлікту.

Тобто, погоджуючись з думкою Дж. Мітзен та її колег, можемо стверджувати, що міжнародний конфлікт може бути зумовлений не стільки невизначеністю («дилемою безпеки»), скільки позитивним прагненням актора забезпечити власну онтологічну безпеку.

Так Ф. Хансен в своєму дослідженні наводить подібний приклад у конфронтації Російської Федерації (РФ) із Заходом. Зокрема увага звертається на існуючий національний політичний наратив, що РФ є державою, котру «боїться Захід» та «заклятим ворогом» останнього [5, с. 12]. Тут ми також можемо згадати декларовану історичну відповідальність та стурбованість РФ безпекою сусідніх країни (рос. «ближнее зарубежье»), а також ряд інших параметрів російської національної ідентичності, що відображаються на поведінці даної держави як у внутрішньому, так і в зовнішньому політичному просторі.

Таким чином, в зазначених умовах довготривалий міжнародний конфлікт або політична конфронтація можуть слугувати цілям втілення потреб ідентичності держави. А його припинення навпаки може спричинити суттєву онтологічну загрозу [8, с. 343], котрої держава намагатиметься нейтралізувати всіма доступними засобами.

Література

1. Гайворонюк Н. В. Українська ідентичність як онтологічна основа національної безпеки (соціально-психологічний аспект) [Електронний ресурс]/ Н. В. Гайворонюк // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія психологічна. – 2012. – Вип. 2(1). – С. 38-48. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvldu_2012_2\(1\)__7](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvldu_2012_2(1)__7) (дата звернення: 10.02.17).
2. Мандрагеля В.А. Національна безпека: пошук нових підходів [Електронний ресурс] / В.А. Мандрагеля // Філософія: конспект лекцій: Збірник праць. – Київ, 2012. – 750 с. – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-11675.html>. (last access: 13.02.17).
3. Cox R. Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory/ Robert W. Cox// Millennium – Journal of International Studies. – 1981. – Vol. 10. – P. 126-155.
4. Croft S. Constructing Ontological Insecurity: The Insecuritization of Britain's Muslims [Electronic resource]/ Stuart Croft// Routledge: Taylor & Francis Group. – Contemporary Security Policy. – Vol. 33, 2012. – Issue 2. – Published online 25 June 2012. – P. 219-235. – Access mode: <http://dx.doi.org/10.1080/13523260.2012.693776> (last access: 10.02.17).
5. Hansen F. Russia's relations with the West: ontological security through conflict [Electronic resource]/ Flemming Splidsboel Hansen//Routledge: Taylor & Francis Group. – Contemporary Politics. – Vol. 22, 2016. – Issue 3. – Published online 25 June 2016. – 17 p. – Access mode: <http://dx.doi.org/10.1080/13569775.2016.1201314> (last access: 11.02.17).
6. Kay S. Ontological Security and Peace-Building in Northern Ireland [Electronic resource]/ Sean Kay// Routledge: Taylor & Francis Group. – Contemporary Security Policy. – Vol. 33, 2012. – Issue 2. – Published online 12 July 2012. – P. 236-263. – Access mode: <http://dx.doi.org/10.1080/13523260.2012.693823> (last access: 10.02.17).

7. Mitzen J. Ontological Security in World Politics: State Identity and the Security Dilemma / J. Mitzen // European Journal of International Relations. – 2006. – Vol. 12(3). – P. 341-370.

8. Mustapha J. Ontological theorizations in critical security studies: making the case for a (modified) post-structuralist approach [Electronic resource]/ Jennifer Mustapha// Routledge: Taylor & Francis Group. – Critical Studies on Security. – Vol 1, 2013. – No. 1. – Published online 27 February 2015. – P. 64-82. – Access mode: <http://dx.doi.org/10.1080/21624887.2013.790193> (last access: 10.02.17).

9. Onuf N. Rule and Rules in International Relations [Electronic resource]/ Nicholas Onuf// Erik Castrén Institute of International Law and Human Rights University of Helsinki. – Helsinki, 24 April 2014. – 23 p. – Access mode: http://www.helsinki.fi/eci/Events/Nicholas%20Onuf_Rule%20and%20Rules%20%204-2-14.pdf (last access: 10.02.17).

Вібла А.І.

*бакалавр політології, студентка магістратури
факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»*

КРИТИЧНИЙ ДИСКУРС-АНАЛІЗ ЯК НАПРЯМОК ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Політичний дискурс на сучасному етапі політичного розвитку перетворився з важливого на визначальний інструмент політичної влади та панування. За допомогою політичного дискурсу та відповідних дискурсивних практик влада нав'язує суспільству певну картину світу, формує соціальні стереотипи, впливає на громадську думку.

До основних напрямків дослідження політичного дискурсу, які сформувались протягом XX століття та знайшли своє продовження у XXI столітті, відносять критичний дискурс-аналіз та постмодерністський дискурс-аналіз. І якщо наприкінці 90-х років XX століття у теоретичних дискусіях панував постмодерністський дискурс-аналіз, то на сучасному етапі відбувається їх синтез. При цьому, критичний дискурс-аналіз завжди був спрямований не лише на дослідження політичного дискурсу, а й на його

зміну. Цим обумовлена необхідність дослідження саме критичного дискурс-аналізу в умовах трансформацій політичного дискурсу в Україні.

Дослідженню політичного дискурсу присвячено праці таких зарубіжних авторів, як Е. Бенвеніст, К. Едер, М. Фуко, М. Едельман, П. Серіо, У. Майнгоф, М. Мартел, Л. Мейсел, Дж. Остін, ін. Серед найбільш відомих представників критичного дискурс-аналізу можна назвати Н. Ферклоу, Р. Водак, К. Шаффнер, Т.А. Ван Дейка, Г. Кресс, Л. Чоуліаракі та ін. У рамках критичного дискурс-аналізу виокремлюють декілька методологічних підходів: – соціально-семіотичний (Г. Кресс, Л. Чоуліаракі, ін.), – соціокогнітивний (Т. Ван Дейк, ін.), – соціокультурний (Н. Ферклоу, Р. Водак, ін.).

Серед українських науковців варто відзначити О. Зернецьку, Є. Какоріна, А. Клепікова, Н. Костенко, А. Костирева, Л. Кочубей, С. Онуфріва, Н. Потураєва, Г. Почепцова, К. Серажима, М. Свіріна, О. Третьяка, Д. Яковлева, ін.

Щодо сутності політичного дискурсу, то існує досить багато визначень, які можна згрупувати наступним чином. По-перше, політичний дискурс це «...наділений політичним значенням фрагмент усної або писемної мови; фрагмент мови, що віддзеркалює політичну, соціальну, епістемологічну та риторичну практику групи; або спроможність мови віддзеркалювати й обмежувати цю практику в групі, а також впливати на неї» [1, с. 126]. По-друге, «дискурс – це складний соціолінгвальний феномен сучасного комунікативного середовища, який детермінується... його соціокультурними, політичними, прагматично-ситуативними, психологічними та іншими (конституючими чи фоновими) чинниками» [2, с. 7].

Враховуючи розвиток електронних мас-медіа (телебачення, радіомовлення та, передусім, мережа Інтернет), політичний дискурс знаходить своє вираження переважно саме у мас-медіа та у комунікативних технологіях.

Дійсно, політичний дискурс, виражений у мас-медіа та політичних комунікаціях, «У сучасному світі ризики для демократії пов'язуються із розвитком простору політичних комунікацій: залучення широких суспільних верств до процесу вироблення політики ускладнює прийняття раціонального політичного рішення. Одна із актуальних загроз демократії – медіатизація політики – змінює систему представництва громадських інтересів, трансформує соціальну, політичну та економічну реальність [4, с. 30].

Представники критичного дискурс-аналізу наголошують, що політичний дискурс виступає в якості найбільш ефективного владного ресурсу, за допомогою якого влада конструює й деконструює актуальну картину світу, певною мірою штучно визначає порядок денний суспільства, а отже – формує політичні та ідеологічні ідентичності. Критичний дискурс-аналіз спрямований на виявлення та викриття впливу політичного дискурсу на політичну та соціальну ієрархію, соціальну структуру через творення нових смислів, використання символів, образів та значень. Представники критичного дискурс-аналізу наголошують на тому, що влада використовує дискурс з метою маніпуляцій, їх дослідження спрямовані на викриття справжніх соціальних та політичних проблем, які потребують уваги суспільства. Р. Водак пише, що мета критичного дискурс-аналізу полягає не тільки в тому, щоб «зробити внесок в окрему дисципліну, парадигму, школу або теорію дискурсу, а у тому, щоб звернутися до нагальних соціальних проблем, які в результаті аналізу будуть краще зрозумілі і, можливо, почнуть вирішуватися» [3].

Тобто, критичний дискурс-аналіз ставить метою не лише пояснення політичного дискурсу, а і його зміну. Цей пафос – спадок «критичної лінгвістики», дослідницького напрямку, який з'явився у Великій Британії наприкінці 70-х років XX століття. Продовжуючи традиції критичної лінгвістики, Т. Ван Дейк запропонував специфічний метод дослідження політичного дискурсу. Він сфокусував увагу на політичних проблемах, наголошував на міждисциплінарності у дослідженнях дискурсу, емпіричній адекватності досліджень. А головне – замість простого опису структуру політичного дискурсу, критичний дискурс-аналіз має пояснити її як параметр (особливість) політичної взаємодії та соціальної структури. Вимоги не лише до дослідження політичного дискурсу, а й участю у його змінах обумовлені розумінням дискурсу, як однієї із форм соціальної дії, а не лише як мовної сфери.

Література

1. Енциклопедія постмодернізму / за ред. Ч. Вінквіста та В. Тейлора; пер. з англ. В. Шовкун; наук. ред. Пер. О. Шевченко. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. – 503 с.
2. Серажим К.С. Дискурс як соціолінгвальний феномен сучасного комунікативного простору (методологічний, прагматико-семантичний і жанрово-лінгвістичний аспекти: на матеріалі політичного різновиду

українського масовоінформаційного дискурсу): автореф. дис. на здобуття наук ступеня д-ра філол. наук: 10.01.08 / К.С. Серажим; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Ін-т журналістики. – К., 2003. – 32 с.

3. Чижевская Е.Е. Преломление европейской и американской традиции в практике критического дискурс-анализа [Електронний ресурс] / Е.Е. Чижевская // RESPECTUS PHILOLOGICUS. – 2003. – № 4(9). – Режим доступу: <http://filologija.vukhf.lt/4-9/doc/Cizevskaja.doc>

4. Яковлев Д.В. Рациональний вибір політичних акторів як фундаментальна умова переходу до демократії / Д.В. Яковлев // Актуальні проблеми політики. – 2012. – вип. 47. – с. 28 – 35.

Воробйов В.А.

*бакалавр політології, студент магістратури
факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»*

РОЛЬ КОМУНІКАЦІЇ У ПОЛІТИЧНОМУ ПРОЦЕСІ

Політичний процес інтерпретують як відносини між інститутами влади, їх вплив на суспільство та політичну діяльність спільнот, груп та індивідів. Політичний процес включає технології боротьби за владу та технології її реалізації, які використовуються індивідуальними та колективними акторами (партії, фракції, інституції) та події та явища, що не контролюються політиками (не спричиняються ними), але мають політичний зміст та значення.

Роль комунікації у політичному процесі визначається у залежності від того, як ми розуміємо сутність та рушійні сили політичного процесу. Відповідно до класичної філософської та політичної традиції, в основі політичного процесу знаходиться сила та прагнення до панування. Така позиція представлена у творах Н. Макіавеллі, Т. Гоббса, К. Маркса, М. Вебера, М. Фуко, ін. Тут комунікація, хоча й не виключається повністю з політичного процесу (достатньо згадати раціонально-легальний тип панування у М. Вебера, який потребує спілкування політиків та згоди суспільства) але пріоритетною все ж залишається увага до співвідношення

сил та здатності примусити індивідів та групи до певних дій, навіть попри їх бажання.

Інша традиція, джерела якої можна побачити ще у творах Аристотеля (як відомо, він визначав політику як особливий тип спілкування щодо спільного блага), навпаки, зосереджується на комунікації, як основі політичного процесу, визначає необхідність діалогу між владою та суспільством задля забезпечення легітимності політичних діячів та інститутів. У цій традиції слід відзначити Ю. Габермаса, який увів термін «комунікативна раціональність» [1] та Н. Лумана, який вважав, що «комунікувати може лише комунікація» [2].

У сучасних умовах відбувається швидке розповсюдження новітніх технологій поширення інформації та комунікативних технологій у політичному просторі. Визначальною стає роль комунікації у виборчому процесі, а вибір громадян на дільниці сприймається як відповідь на інформацію, що надходить від кандидатів. У процесі політичного адміністрування комунікація забезпечує ефективну вертикальну та горизонтальну взаємодію. Без комунікації неможливо забезпечити вплив соціальних груп та суспільства у цілому на формування політичного порядку денного, визначення мети політичного процесу, завдань окремих інститутів та акторів, контроль над діями влади.

Політичні комунікації відіграють важливу роль у всіх компонентах політичного процесу. По-перше, вони сприяють розрізненню легітимних та нелегітимних політичних дій в очах населення, за результатами такого розрізнення формуються/трансформуються справжні демократичні політичні інститути. По-друге, комунікація створює особливий простір розробки, прийняття та реалізації політичних рішень та здійснення політичного вибору, в основі яких – відкритість, і, через це, забезпечує ефективний контроль суспільства над діями влади. По-третє, визначальною є комунікація на етапі презентації у публічному просторі інтересів широких суспільних груп, встановлення постійного інформаційного зв'язку між громадянами та політиками.

За такого розуміння раціонально аргументована комунікація, вироблення традиції відкритого політичного дискурсу стають необхідними для позитивної динаміки політичного процесу. Сьогодні важко не погодитись з тим, що політична взаємодія розгортається в комунікативному просторі, який має власну структуру та правила.

Комунікація виконує важливі функції у політичному процесі. Зокрема, комунікація забезпечує інтеграцію та диференціацію індивідуальних та колективних політичних акторів, сприяє досягненню консенсусу, створює рух політичної інформації та її інтерпретацій.

«Темний бік» комунікації у політичному процесі також присутній: це і маніпуляції свідомістю та громадською думкою, утворення псевдо-подій, і, головне, перетворення політичного процесу на медіа-процес, так звана «медіатизація» політики. Розвиток комунікативних технологій зосереджує просто небачену владу в руках власників мас-медіа, які прямо зацікавлені у віртуалізації політичного процесу, створенні штучного порядку денного («гіперреальності»), і, як наслідок, підпорядкуванні політичного процесу правилам медіа-процесу та таким критеріям як формат та рейтинг.

Комунікація утворює нові виклики демократії як у глобальному контексті, так і процесам демократизації політичного процесу в Україні. Процес медіатизації у політичному та соціальному просторі спричиняє появу феноменів «віртуальної реальності», «реальної віртуальності», «віртуальної демократії» та «драматургії віртуальної політики» [3, с. 12].

Таким чином, у сучасному суспільстві комунікація впливає, часто визначальним чином, на характер та напрями політичного процесу. Потужність інформаційних техно-телемедіумів може визначати темп розвитку політичного процесу. Відбувається активізація інформаційних потоків, а одним із викликів позитивній динаміці політичного процесу стає «інформаційний шок», який переживає українське суспільство.

Література

1. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості : дослідження категорії «громадянське суспільство» / Габермас Ю. – Львів : Літопис, 2000. – 320 с.
2. Луман Н. Власть / Луман Н. – Праксис, 2001. – 256 с.
3. Яковлев Д. В. Політична інтеракція у сучасній Україні: особливості та складові : автореф. дис. ... д-ра політ. наук : 23.00.02 / Д. В. Яковлев; наук. консультант С. М. Наумкіна; Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». – Одеса, 2009. – 30 с.

Гербут Н.А.

*кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних наук
Київського національного університету будівництва і архітектури*

ГЕНДЕРНІ КВОТИ: ВІД ЛІБЕРАЛЬНОГО ПОНЯТТЯ РІВНОСТІ ДО РІВНОСТІ РЕЗУЛЬТАТІВ

Сьогодні відбувається формування єдиної глобальної гендерної політики, принципів засади якої були закладені ще у ст. 2 Загальної декларації ООН з прав людини (1948 р.), яка проголосила рівноправ'я жінок та чоловіків у суспільстві.

В основу міжнародних стандартів захисту прав жінок покладена субстантивна модель рівності чоловіків і жінок, яка враховує соціальні та біологічні відмінності між ними, аналізує наслідки реалізації формальних законодавчо закріплених рівних прав і пропонує додаткові механізми забезпечення гендерної рівності, зокрема позитивні дії [1, с. 11].

Одним з перших документів, що рекомендує застосування позитивних дій, є Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979), яка до 2008 р. була ратифікована 185 країнами світу, зокрема й Україною [2, с. 23]. У Конвенції ставиться питання досягнення фактичного рівноправ'я жінок у сфері політики: даються конкретні рекомендації щодо виділення спеціальних квот для жінок в представницьких органах і структурах виконавчої влади, в списках кандидатів в депутати, в керівних органах партій та рухів [3, с. 16].

Особливе значення для розвитку стратегій щодо підвищення рівня представництва жінок в політиці через запровадження спеціальних квот мала IV Всесвітня конференція ООН зі становища жінок, що відбулася в Пекіні у 1995 р. Там були ухвалені Пекінська декларація і Платформа дій, що були підписані усіма 189 країнами-членами ООН. У цих документах зокрема зазначається, що уряди країн повинні забезпечити жінкам можливості доступу до владних структур та участі в процесах прийняття політичних рішень на рівні з чоловіками.

Необхідно зазначити, що до Пекінської конференції вже були поодинокі випадки застосування гендерних квот: за період з 1930 по 1980 роки лише десять країн впровадили квоти; за 1980-ті роки їх кількість збільшилася на дванадцять. У 90-х роках ХХ ст. гендерні квоти з'явилися більше ніж у п'ятдесяти країнах, а з 2000 року до них приєдналося ще

близько сорока країн. Таким чином, на сучасному етапі існує більше ста країн, де гендерна нерівність, насамперед у сфері політики, долається за допомогою квот [4, с. 3-4].

Впровадження квот позитивно вплинуло на розширення представництва жінок в законодавчих органах. У 1995 р. частка жінок у парламентах світу складала 10%, у 2005 р. (через десятиріччя) – 16% [5, с. 6], а у 2017 р. – 23,3% [6].

Д. Далеруп зазначає, що у технічному сенсі виборчі гендерні квоти є просто засобом забезпечення рівних можливостей, що примушує певні організації (насамперед політичні партії) просувати більше жінок на політичні посади. З іншого боку, гендерні квоти мають відношення до багатьох фундаментальних принципів феміністичної теорії, політичної науки та є предметом політичних дискусій. Але, насамперед, гендерне квотування – це спосіб швидкого забезпечення рівноправного представництва жінок і чоловіків у політиці [5, с. 7].

На противагу концепції прискореного забезпечення гендерної збалансованості, існує концепція поступового збільшення представництва жінок у політиці. Прихильники обох концепцій виступають за рівне представництво жінок, але по-різному пояснюють причини недопредставленості, а також мають різні стратегії досягнення гендерної рівності.

У концепції поступового збільшення представництва жінок береться до уваги те, що у жінок не має таких соціально-економічних ресурсів, якими користуються чоловіки. Крім того, прихильники цієї концепції визнають існування певних упереджень щодо участі жінок в політиці, але прогнозують зникнення зазначених перешкод у процесі розвитку суспільства. Стратегія концепції базується на тому, що жінкам необхідно накопичувати свій політичний потенціал (здобувючи спеціальну освіту, користуючись спеціальними послугами, які допоможуть поєднувати сімейні обов'язки з роботою та політичною діяльністю і т. д.), а партіям брати відповідальність за рекрутування жінок у політику.

Представники поступового збільшення кількості жінок у політичному житті розглядають гендерне квотування як порушення принципу рівних можливостей для всіх. З ліберальної точки зору, яка надає перевагу рівним можливостям, гарантування певної кількості місць для жінок-політиків означає, що чоловіки не будуть мати рівних шансів зробити політичну кар'єру.

Прибічники швидкого досягнення гендерної збалансованості головну причину недопредставленості жінок вбачають в їх дискримінації та ізолюваності, що може бути подолано лише за допомогою позитивних дій. Ця концепція виражає точку зору активісток, які не згодні чекати сімдесят або вісімдесят років, необхідних для досягнення паритетної демократії.

Партії висувують своїх кандидатів на виборні політичні посади, а тому, згідно концепції швидкого просування жінок у політику, вони здатні збільшувати кількість жінок-кандидатів у своїх списках за допомогою введення офіційних правил.

Впровадження гендерних квот означає перехід від класичного ліберального поняття рівності до рівності результатів. Хоча необхідно зазначити, що поступово навіть ліберальні погляди щодо рівних можливостей зазнали змін: справедлива конкуренція може існувати лише тоді, коли гарантовані рівні можливості з самого початку.

Світовий досвід демонструє, що для досягнення гендерної рівності не достатньо просто усунути формальні бар'єри, які не дають можливості жінкам брати участь у політичному житті. Завдяки тиску жіночих рухів та міжнародних організацій концепція рівних результатів, яка виходить з того, що пряма дискримінація та приховані перепони заважають жінкам мати справедливую частку політичної влади та впливу, отримала більшу значимість та підтримку [5, с. 30-31].

Можна виокремити чотири основні причини імплементації гендерних квот: активна позиція жінок щодо впровадження квот як механізму збільшення їх представництва; усвідомлення політичною елітою стратегічних переваг внаслідок квотування місць для жінок; квоти відповідають існуючим або новоз'явленим поняттям рівності та справедливого представництва; квоти підтримуються міжнародними нормами і поширюються через транснаціональні шляхи [4, с. 12].

В Україні імплементація гендерних квот відбувається поступово. У жовтні 2015 р. відбулися перші вибори (до місцевих рад), що проходили за існування гендерної квоти у виборчому законодавстві [7].

Необхідно зазначити, що норма про квоти є недосконалою – нею не передбачений механізм покарання партій, які не допредставили жінок у своїх виборчих списках. Однак сам факт законодавчого закріплення гендерної квоти актуалізує питання гендерної рівності в українському суспільстві, є поштовхом для подальшого удосконалення нормативно-правової бази щодо забезпечення розвитку паритетної демократії.

Література

1. Христова Г. О. Позитивні дії в механізмі забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: міжнародний досвід та українські перспективи / Г. О. Христова, О. О. Кочемировська. – Харків : Райдер, 2010. – 200 с.
2. Основи гендерної політики в парламентській діяльності : навчальний посібник. / [заг. ред. В. А. Гошовської]. – К. : НАДУ, 2011. – 100 с.
3. Айвазова С. Г. Российские выборы: гендерное прочтение / С. Г. Айвазова – М. : Консорциум женских неправительственных объединений, 2008. – 177 с.
4. Krook M. L. Quotas for women in politics: gender and candidate selection reform worldwide / M. L. Krook. – New York : Oxford University Press, 2009. – 290 p.
5. Dahlerup D. Women, Quotas and Politics. Routledge Research in Comparative Politics / D. Dahlerup. – New York : Routledge, 2006. – 312 p.
6. Women in national Parliaments, World and Regional Averages [Електронний ресурс] : Situation as of 1st January 2017 / Inter Parliamentary Union. – Geneva, 2017. – Режим доступу: <http://www.ipu.org/wmn-e/world.htm>
7. Гендерний моніторинг КВУ на місцевих виборах 2015 року [Електронний ресурс] / Комітет виборців України. – Режим доступу: <http://cvu.org.ua/nodes/view/type:news/slug:2015%D0%BF%D0%BF%D0%BF%D0%BF%D0%BF>

Dadashova R.B.

*Ph.D. on history, associate professor,
chief of the Department of Caucasian politics of the Institute
of Caucasus Studies of NAS Azerbaijan*

CAUSES AND RESULTS OF THE CONFLICTS BEING IN THE SOUTH CAUCASUS

International conflicts as one of modern global problems direct or indirect way, can or it will be able to occur from the cause of the being in the ground of the colliding with of the interests of the few countries, from objective or subjective contradictions. It is necessary to investigate the prevent historical roots for regulating of the international conflict and the results to implement the peacemaking. It is unbearable actors having less knowledge about conflict.

In the 1366th resolution about dated «Role Security Council in regulation of the conflicts» Augusts 30th. 2001 is proposed to investigate the causes of the conflicts and to take preventive measures[9].

It is important to investigate the causes of the conflicts of Nagorno-Karabakh, Abkhazia and South Ossetian conflicts being in the South Caucasus and the results of them.

Armenians have created the myth of «Great Armenia» in 70th year, BC basing on the occupation of Albania territories by Armenian tsar II Tigran . Erikh Fagle – German researcher write that, in 79th year, BC the Roman general Lukull defeated II Tigran and Armenia was turned to the Roma-Parfiya territory [10]. Armenians do not correspond to the characteristic anthropological type being for people of South Caucasus. Armenians are one of the haik tribes. In the South Caucasus mostly lived Turkish tribes. The haiks were living in surroundings of the Van lake. Armenians did not have any connection with Urartu state Armenians is one from of Fregeya tribes had moved in to this territory from Balkans. The armenians name themselves «haik» in their languages. Armenian tribes had settled in the Balkans in the past. Language of the armenians is the Indian-Europe language by basic [10].

On November 10th, 1724 Russia issued a decree about to the Armenian people take to the patronage in the history. I Peter's purpose was to turn armenians to help in the geostrategic politics of the empire. The armenians had moved to territories occupied by Russia. N.Shavrov – Russia researcher was writing that in 1828-1830yy. 40000 armenians were moved to Karabakh from

Iran in 1828 according to the Turkmanchai treaty, 90000 armenians from Ottoman Empires in 1829 according to the Edirne treaty [4, p.404-405]. In the 1877-1878th years after Russia-Turkey war the move of the armenians became stronger to the territory of Erevan khanate. In 90 yy. of the XIX century Armenian revolts against the Turkey state was suppressed. After this event more 400 armenians was moved to the South Caucasus including to Azerbaijan [4, p. 405].

At the end of XIX century armenian dashnaks pretensions territory against the Ottoman Empire was defeated. They being financed by rich armenians came to the North Azerbaijan – Garabagh, Erevan, Nakhchivan and began to destory the indigenous population in other territories. The years of 1905-1907th Armenian-Moslem war, the 1918th year genocide of the March struck was a heavy blow to Azerbaijan people.

Armenia continued pretensions to the Nagorno Karabakh in years of soviet power. Azerbaijan formed soviet Nagorno Garabagh Autonomous Region according to the decree of the Central Executive Commitee on July 7, 1923. False information about ethnic composition of the population are given since then, the number and the growth of the armenians was showed exaggerated very much, the number of the Azerbaijanis less. The next aggression of the Armenia against Azerbaijan began in 80yy. of the XX century. Since 25January 1988y. the Azerbaijanis began drive out from their countries.

The first Armenian Supreme Soviet came to a decision to consolidate Nagorno Karabakh in 1989 and it proved its agresion on Azerbaijan. Although Armenian Supreme Soviet continued to disorder the national state sovereignty of Azerbaijan but Armenian government came to decision to form polling place in the Azerbaijan area and held elections to Armenian Supreme Soviet. According to the adopted official documents «About the unity of Armenian SSR and Nagorno Karabakh» on December 1st, in 1989, it could be priced as a territorial integrity policy of other states by parliament [6, p. 129-130].

Armenia used the inconstancy which was in Azerbaijan and occupied the Nagorno Karabakh Autonomous Region(4388 square kilometres the territory) and territories of surroundings – Shusha, Kankendi, Agdam, Fuzuli, Lachin, Kalbajar, Jabrael, Gubadli, Zangilan. Nakhchivan stayed in the blockade in the result of destroym the Mehri railway by Armenia. The Mehri railway was only transport connecting the Nakhchivan Autonomous Republic with Azerbaijan [1, p. 25]. Because in the soviet time (in 1920-1921) Nakhchivan Autonomous Republic had been turned to the anklav territory in the result of give to the

Armenia of the regions of Goycha, Dereleyez, Zangazur. The international relations were created with Turkey and Iran in the areas of transport, electric in the result of Heydar Aliyev's – Azerbaijan's National leader's diplomatic activities. So, Nakhchivan went out from the blockade.

More than 20000 people perished, more than 50000 people was wounded, 4861 people fell guarantee. 314 of them were women, 58 of them were children, 255 of them were old men [5, p.367]. Armenia occupied the Nagorny Karabakh territory (4.388 square kilometers), the territory of surroundings (12.719 square kilometers), the villages of the boundary regions with the Armenia (849 square kilometers). Territory occupied completely is 17.968 square kilometers. 612982 persons were compelled migrant in the result of occupation. More than 250thousands Azerbaijanis fell refugee from the Armenia [2, p. 9]. According to the primary information, more than 60 milliard dollars harms touched to the budget [7, p. 5; 3, 10th book, p. 264]. Socio-economic area was undergone to heavy losses [7, p. 12]. A number of historical, religious monuments, works of art were taken away to Armenia, were sold in the foreign countries, or were changed their heritable, national roots.

Placing in the Abkhazia of the military base of the Russia after the visit of the representatives of Russia, Georgia and Abkhazia in August of 1993 y. strained the relations between Georgia and Russia. Abkhazia declared the independence on September 20, 1993y. Georgia entered the CIS in December 1993y. and was come an agreement about keeping in the Georgia territory temporarily of the Russian troops. Supreme Soviet of Abkhazia republic proclaimed a republic yourself on November 26, 1994y. The causes of the occurring of the Abkhazia problem are the following: interfering of the Russia to inside work of the Georgia, separate of the Abkhazia from the Georgia and «Abkhazia letter» of 18 of the June 1989y. about entering the Abkhazia to the Krasnodar land of the Russia and «Lıxın appeal» of 15 of the March 1989y. Arming of the separatists by the Russia was a cause for escalation of the conflict.

More than 10 000 men perished in the result of the Abkhazian-Georgian conflict, thousands of people were invalided, hundreds of people were lost, guarantee was taken. More than 250 thousands fell situation of compelled migrant. The great harm touched to the economy of the Georgia. Placing of the Russian military in the Abkhazia, Gudaut, Batumi, Vaziani territories bases put beginning of the next calamities of the Georgia.

After disintegrating of the USSR in the January of 1992y. in the Southern Ossetia was held a referendum about joining to the Northern Ossetia of the

Southern Ossetia. The Supreme Soviet of republic of Southern Ossetia proclaimed a republic yourself at the 29 May of 1992y [8].

The basic contradictions between Russia and Georgia were in time of authority of V. Putin and M. Saakashvili. In 2003 y. M.Saakashvili elected the president of the Georgia and he pursued a policy in West aspect and the attitudes intensified with Russia . The relations became sharp connected with problem of the Southern Ossetia in the May of 2004y. Georgia placed the Internal Troops in the argument zone.

The situation connected with international knowing of these organizations changed after for 15 days war did by Russia in the Southern Ossetia in August, 2008. Georgia went out from the CIS on the 14th of August. Russia acknowledged the independence of the Southern Ossetia and Abkhazia on the 26th of August, diplomatic relations created with them on the 9th of September. Georgia cut diplomatic relations with Russia. So Russia attacked to the Georgia in August, 2008, acknowledged the independence of the Southern Ossetia and Abkhazia and Russia broke the norms of the following international law: sovereign equality of the states, territorial integrity, territory inviolability, inviolability boundaries of the well-known in the international level, not interfering to work concerning to inside authority of the states, prohibiting of the occupying of the territory of the other state, determination the equality of the people, to respect to the right and basic freedom, carrying out of the duties on international law honorably, to solve the international conflicts of the member states by peaceful manner.

More than 2100 people perished in the result of the conflict according to the information of the Southern Ossetia. More than 270 thousands fell situation of compelled migrant from the Southern Ossetia.

It is necessary to note generalizing the abovementioneds that, the principal cause of the conflicts of Nagorny Karabakh, Abkhazia and Southern Ossetia being in South Caucasus are supporting these separate forces by of the Russia. Because Russia works to restore the previous military political influence in the republics of past soviet. In result of these conflicts the states of South Caucasus have been undergone to the loss of heavy of man, economical harm. Put in order of the Armenia-Azerbaijan conflict, of confrontations in the Georgia are the most necessary factors for peace and stability in the South Caucasus.

References

1. Dadashova R. B. The causes and results of the Armenia-Azerbaijan conflict. Azerbaijan and Azerbaijanis. Journal of the Presidium of Azerbaijan National Academy of Sciences. № 3-4 vol.113-114 Baku-2012, p.23-26
2. Ermenistanda aparılan etnik temizleme ve Ermenistan silahlı quvveleri terefinden Azərbaycanın 20 faiz ərazisinin işgali netijesinde yaranmış bir milyonədək qəhqin və məjburi köçkünlər haqqında məlumat (1988-2005-ci illər). Bakı, iyul 2005, 153 p.
3. Eliyev İ.H. İnkışaf – məqsədimizdir:18 kitabda, 10-cu kitab, Bakı:Azərnəşr, 2012, 408p
4. İrəvan xanlığı. AMEA A.A.Bakixanov adına Tarix İnstitutu, Bakı: Azərbaycan, 2010, 620p.
5. Zbornik dokumentov OON po armyano-azerbaydajanskomu nagorno-karabaxskomu konfliktu, Baku, Ministerstvo Inostrannix Del, 2009, 368p.
6. Pismo predstavatelya Azerbaydjana ot 10 fevralya 1994 goda na imya Generalnogo sekretarya, Dokument S/1994/155, Soveta Bezopasnosti. OOfitsialnie otcheti sorok devyatiy god dopolnonie za yanvar, fevral, mart 1994 goda, Organizatsiya Obedinennix Natsiy, Nyu-York, 1997 god, 335p.
7. Les consequences de l'agression Armenien contre l'Azerbaidjan, Serie réalités sur le Karabagh. Bakou : Fondation Heidar Aliyev, 2006, 12p.
8. Mejdunarodno-pravovoy status Abxazii i Yujnoy Osetii,ru.wikipedia.org/wiki/Mejdunarodno-pravovoy_status_Abxazii_i_Yujnoy_Osetii
9. Perechen rezolyutsiy Soveta Bezopasnosti prinyatix v 2001 godu, www.un.org/ russian
10. Erich Feigl. Armenian Mythomania. Armenian Extremism: Its Causes and Historical Context, 2007, www.google.az

Денисова А.О.

аспірант кафедри соціології та психології

факультету психології, політології та соціології

Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОЛІТИЧНИЙ ДІАЛОГ ЩОДО СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

На сучасному етапі політичних трансформацій в Україні особливої ваги набуває дослідження історичних джерел та основних чинників формування соціальної держави. Адже, соціальна держава не з'явилась спонтанно, – концептуалізація поняття соціальної держави відбувалась у європейському інтелектуальному просторі протягом століть. При цьому, від самого початку, становлення соціальної держави супроводжували конфлікти та суперечки між представниками різних філософських течій, політичних та ідеологічних напрямків.

Соціальна держава постає як результат політичного розвитку, вона формується у результаті політичного діалогу.

У процесі політичного діалогу щодо соціальної держави на усіх історичних етапах важливу ролі відігравали положення, сформульовані видатними філософами та політичними діячами минулого, такими як Аристотель, Перикл Афінський, Цицерон, Н. Макіавеллі, К. Гельвецій, Августин Блаженний, Тома Аквінський, В. Оккам, Марсилій Падуанський, Т. Гоббс, Ж.-Ж. Руссо, І. Кант, Г.-Г. Гегель, К. Маркс, Г. Моска, В. Парето, ін.

Політичний діалог може бути ефективним лише за виконання певних умов. Це «...переговори з підсумковою домовленістю, шлях від розходжень через обговорення до зближення позицій і рух до єдиного рішення. Дух діалогу – конструктивний пошук рішення в ході дискусії, полеміки, співставлення підходів й аргументів, ідей та рішень... Незважаючи на те, що у процесі діалогічного пошуку йде боротьба (одні ідеї відкидаються, другі – приймаються, а треті – трансформуються), але це боротьба особливого роду. У виграші виявляються всі, якщо дивитися на виграш, як на придатне для усіх вирішення проблеми суспільного життя, яка хвилює всіх учасників. У цілому для політичного діалогу характерні такі етапи: – визначення сторонами своєї позиції; – домовленість про надання темі, що обговорюється, однакового значення; – сторони діалогу повинні однаково

тракувати основні терміни. Діалог має проходити за правилами раціонального політичного дискурсу» [1].

Фундаментальними для сучасного політичного діалогу щодо соціальної держави є філософські положення щодо ідеального політичного устрою (Платон, Аристотель, ін.), відносин індивіда з іншими індивідами та державою («полісу»), сутності «правління середніх» (Аристотель), соціального та правового зв'язку громадян, що знаходиться в основі спільноти (Цицерон). Філософська думка античності ставить питання рівності, першооснови і сутності суспільства та держави, порядку і закону, цінностей, мети існування суспільства і держави, взаємної відповідальності громадянина і держави.

Відповідно до вчення Аристотеля, поліс (держава) інтерпретується як спілкування громадян з метою досягнення кращого життя для усіх. Аристотель виокремив три правильні (монархія, аристократія, політія) й три хибні (тиранія, олігархія, демократія) форми полісного устрою, при цьому правильні форми спрямовані на досягнення суспільного блага.

В епоху Римської імперії закріпилась розуміння юридичного регулювання відносин держави та громадян (Тит Лукрецій Кар, Марк Туллій Цицерон, Сенека, Светоній, ін.).

У Середньовіччі домінуючою була християнська доктрина, яка визначала повсякденне та державне життя людей під проводом церкви. Тут вже відбувається перенесення центру уваги з держави, як регулятора соціальних відносин на церкву, яка проголошує свою відповідальність за земні справи, у тому числі – питання соціальної справедливості. У працях єпископів Іоанна Златоуста, Василя Великого, Августина Блаженного обґрунтовується необхідність нерівності у суспільстві, вимога смиренності у земному житті.

У XVII-XVIII ст. у процесі політичного діалогу щодо соціальних функцій держави особливої ваги набувають теорія «природних прав» (спрямована проти феодальної залежності, на захист індивіда та його власності), теорія «суспільного договору» (джерело державної влади – договір людей) та концепція розподілу влади.

Отже, у цей період зроблено наступний крок у політичному діалозі щодо сутності держави й визначення її соціальних функцій, який стосувався відносин між громадянином та державою, між різними гілками влади. У подальшому політичний діалог щодо змісту та функцій соціальної

держави розвивається між такими суб'єктами, як політичні еліти, політичні партії, інституції громадянського суспільства, ін.

Виокремлюються дві концепції держави, між представниками яких відбувається політичний діалог щодо формування соціальної держави: концепція «поліцейської держави» (Х. Вольф), яка спиралась на теорію освіченого абсолютизму та концепція «правової держави» (І. Кант), яка була частиною ліберальних уявлень щодо держави.

Запровадження ліберальної моделі держави призвело до її критики з боку представників соціалістичної ідеології. Саме тому, основним напрямком політичного діалогу щодо формування соціальної держави стали дискусії між соціал-демократами та лібералами. Ще один напрямок діалогу – у середині соціалістичного табору – між поміркованими реформаторами (соціал-демократами, соціалістами) та радикалами-революціонерами («більшовицька» партія у Росії).

На сучасному етапі політичний діалог відбувається у нових умовах – на шляху від зародження європейської соціальної ідеї до запровадження принципів соціальної держави на територію усього Європейського Союзу. Це потребує від європейських політиків вирішення важливих завдань щодо «соціального виміру» аграрної політики, законодавства у сфері праці, забезпечення захисту виробників та споживачів товарів та послуг, пенсійного законодавства, політики соціального страхування тощо.

Отже, формуванню сучасної моделі соціальної держави передували тривалий та конструктивний політичний діалог, у ході якого відбувалось не лише розмежування опонентів, але й зближення їх позицій, взаємне урахування слушних аргументів. Щоправда, політичний компроміс досягався через досвід війн та революцій.

Саме у процесі політичного діалогу формується сучасна концепція соціальної держави, як перехід від поліцейської до правової держави, а згодом – трансформація від правової до соціальної правової держави.

Література

1. Яковлев Д. В. Роль засобів масової інформації в конструюванні політичної реальності : автореф. дис. канд. політ. наук : 23.00.02 [Електронний ресурс] / Д. В. Яковлев; кер. роботи Л. О. Ануфрієв; Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». – Одеса, 2003. – 16 с. – Режим доступу: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/1656>

Дмитрієв В.В.

*бакалавр політології, студент магістратури
факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ДЖЕРЕЛА ДОСЛІДЖЕНЬ ІДЕНТИЧНОСТІ У ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ПОЛІТИЧНІЙ ДУМЦІ

Процес формування ідентичності пов'язаний із широким колом соціальних, політичних, культурних, історичних проблем. У сучасному суспільстві відбувається плюралізація простору ідентичностей, конструюються політичні, соціокультурні, національні, громадянські ідентичності. Для порядку денного сучасних політичних трансформацій в Україні одним із першочергових завдань є «...переведення діяльності політичних акторів з площини реалізації та захисту власного (приватного) егоїстичного інтересу у площину задоволення суспільного (публічного) інтересу» [2, с. 199]. Саме тому важливими є дослідження індивідуальних та колективних ідентичностей із притаманними їм цінностями, особливостями та характеристиками.

Феномену ідентичності, який зазнає суттєвих змін у процесі переходу від індустріального до постіндустріального суспільства, присвячено роботи зарубіжних дослідників другої половини ХХ століття. Слід відзначити роботи Бенедикта Андерсона, Пітера Бергера, Юргена Габермаса, Ентоні Гіденса, Ірвінга Гофмана, Мануеля Кастельса, ін.

Важливі аспекти формування культурної та індивідуальної ідентичності в українському суспільстві висвітлювались у роботах таких вітчизняних авторів, як Є. Бистрицький, М. Баран, В. Малінін, Ю. Тищенко, В. Скуратівський, Ю. Сурмін, С. Чукут, ін.

В умовах впливу глобалізації на процес формування ідентичності, особливої актуальності набуває звернення до джерел європейської політичної думки щодо осмислення ідентичності. З одного боку, глобалізація утворює нові наднаціональні та наддержавні ідентичності, через утворення глобальної економічної, політичної системи ставиться під сумнів національну ідентичність. З іншого боку, процеси глобалізації, які «розмивають» національні кордони та ідентичності, створюють передумови для розвитку локальних, регіональних та місцевих ідентичностей (феномен «глокалізації»).

Сучасні дослідження ідентичності, що знаходяться на перетині модерну та постмодерну, наголошують на тому, що ідентичність виступає одночасно раціональною та рефлексивною [1, с. 22]. Формування політичної ідентичності супроводжує входження індивіда до політичного простору (політична соціалізація), перехід від індивідуальної до колективної ідентичності. Остання об'єднує індивідів, сприяє формуванню колективних політичних цінностей, сенсів та символів.

В історії європейської політичної думки можна виділити окремі етапи досліджень ідентичності. Зокрема, відзначено, що на етапі первісного суспільства індивідуальна ідентичність була стабільною та однозначною – індивід розчинявся у колективній ідентичності родини, роду та племені. Індивідуальна ідентичність знаходилась у повному підпорядкуванні колективної ідентичності. Якщо не з самого народження, то після проходження обрядів ініціації (посвячення). Проте, вже з появою та розвитком уміння та здатності до самовираження індивідів (мистецтво, писемність, усні твори) відбувається поступове виділення індивідуальної ідентичності. Вже у античних трагедіях глядачі ідентифікували себе з героями, відчували з ними певну духовну спільність, а осмисленню місця індивіда у полісі в умовах різних форм правління присвячені праці Платона «Держава», Аристотеля «Політика». У античному Римі громадянська ідентифікація отримала юридичне закріплення, цьому сприяла поява такого феномену, як «римське право». Це вивело відносини між індивідуальною та колективною ідентичностями на новий рівень.

У межах теологічної доктрини, яка домінувала у Середньовічній теологічній доктрині, колективна ідентичність була обумовлена релігійною належністю. Індивід відчував себе частиною великого цілого, безмежно більшого ніж певна спільнота, до якої він безпосередньо належав. У цей час у західній та центральній Європі формується єдиний простір ідентичностей, в основі якого – церква, латинська мова, торгівельні зв'язки.

В епоху Відродження знову актуалізується увага до індивідуальної ідентичності, акцент ставиться на виборі індивідом власного життєвого шляху, свободі такого вибору. Саме таке розуміння закладається у подальшому в теорії природного права, теорії суспільного договору, теорії розподілу влади. На основі цих теорій формуються уявлення щодо можливих шляхів самовизначення індивідів та спільнот за національною, політичною, ідеологічною ознаками. Виникають та набувають популярності національно-визвольні рухи.

Наприкінці XIX – початку XX ст. становлення індустріального суспільства обумовлює чіткий розподіл досліджень ідентичності на дві категорії: дослідження у публічній сфері та дослідження ідентичності у приватній сфері. В цілому, дослідження ідентичності епохи модерну характеризується розумінням національної ідентичності як природної даності (примордіальний підхід), який згодом поступається впливом модерністському підходу (ідентичність як результат соціалізації та соціальної взаємодії), уявлення про ідентичність формуються на основі впровадження єдиної системи освіти, дослідження національного міфу, перепису населення, політичних карт, музеїв та ін.

У цілому, модернізація призвела до формування раціоналістичної картини світу, а отже – «розчаклування» ідентичності, поступового зникнення її сакрального виміру.

Повернення до проблеми ідентичності з кута зору наукових досліджень відбулось у середині XX століття. Інтерес до поняття «ідентичність» загострився у соціальних дослідженнях після затвердження некласичної парадигми.

Література

1. Філіппова О. Ідентифікація й ідентичність крізь призму концепту «політики ідентичностей» / О. Філіппова // Українське студентство у пошуках ідентичності: монографія / За ред. В. Л. Арбєніної, Л. Г. Сокурянської. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – С.21-41.
2. Яковлев Д.В. Оппоненты демократии: роль «партии власти» и медиакратии в постсоветской политике / Д. Яковлев // «Young Scientist». – № 9 (12). – september 2014. – с. 198 – 201.

Кабиш О.О.

аспірант

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

ПОЛІТИЧНА ПРИРОДА СИЛОВИХ СТРУКТУР

Силові структури в різні історичні періоди розвитку будь-якої держави виступають ключовими акторами політичного процесу, що обумовлено самою політичною природою силових структур як апарату примусу, складової механізму держави. Силові структури виступають природними та невід’ємними атрибутами держави, зміна внутрішньополітичної ситуації і поява зовнішніх загроз призводить до зміни ставлення держави до силових структур, їхньої структури та повноважень.

Силові структури – це політичні інститути суспільства, головними завданнями яких є забезпечення зовнішньої і внутрішньої безпеки держави. До основних ознак силових структур відноситься наступне:

1. Належність виключно до державних органів. Тобто тільки держава має легітимне право створення і визначення повноважень силових структур.

2. Спрямованість на забезпечення безпеки особи, суспільства і держави.

3. Спеціальні справа, тобто «... наявність повноважень на застосування сили (легального), у тому числі під час участі у бойових діях» [1].

4. «...оснащення зброєю, а також спеціальними засобами забезпечення ведення бою; володіння спеціальними знаннями, навиками та вміннями з питань ведення збройного протистояння, а також відвернення збройної агресії»[1]. Склад, якість і кількість спеціальних засобів, боєздатність силових структур залежить від економічного стану держави.

5. Силові структури є знаходяться тільки на державному фінансуванні, являють собою соціальні інститути суспільства, що не приймають участь у матеріальному виробництві.

7. Незважаючи на пріоритетне завдання, можуть бути застосовані для розв’язання господарсько-економічних задач, особливо, під час надзвичайних ситуацій.

6. Наявність політичного потенціалу, тобто можливості впливати на політичне життя держави.

З огляду на вище окреслені ознаки, слід зауважити, що силові структури вступають не тільки інструментом, а, як і бюрократія, являють

собою групу інтересів, яка прагне доступними для неї засобами впливати на зміст політики, маючи надійні адміністративні та силові важелі впливу.

Роль силових структур в системі політичної влади в умовах правової держави повинна визначатися можливістю застосування силових інститутів в країні тільки у відповідності з Основним законом (Конституцією) та в інтересах більшості громадян. Для правової держави важливим є не допустити застосування воєнної сили сконцентрованої в руках силових структур проти власного народу.

Орієнтація силових структур на загальне благо дозволяє останнім виступами гарантами політико-правової стабільності, а також прав і свобод людини і громадянина. Якщо силові структури концентрують свою увагу виключно на виконанні своїх обов'язків, не втручаючись в перебіг політичного процесу, то можна говорити про консолідацію правової держави.

В умовах політичної нестабільності силові структури можуть, по-перше, ставати об'єктом політичної боротьби між різними політичними силами. Останні прагнуть отримати підтримку силових структур, втягуючи кадровий склад в між партійну боротьбу. По-друге, політичні сили застосовують політичне шельмування щодо силових структур.

В нестабільному суспільстві силові структури мають можливість ефективно втручатися в політику на стороні однієї з політичних сил, радикально змінювати становище в державі. Як приклад, використання адміністративного ресурсу силових структур під час виборчого процесу для впливу на волевиявлення виборців, коли примус можуть використовувати, як підчас виборів, так і задовго до початку виборчого процесу. Тобто, силові структури приймають участь в боротьбі за владу, забезпечуючи приход до влади «нових» політичних сил або збереження влади в руках «старих». В цьому випадку силові структури стають опорою тих чи інших політичних сил, а не держави.

У випадках, коли політичний режим втрачає свою легітимність, силові структури захищаючи його від масових виступів, непокори, і, навіть, революцій, сприяє встановленню диктатури уряду. Коли відбувається процес політизації силових структур, то останні отримують можливість функціонувати в якості самостійної політичної сили. Більш того, силові структури можуть самостійно захопити державну владу та встановити воєнний / поліцейський режим, набувши політичну суб'єктність як певна соціально-професійна група, яка відрізняється власним стилем мислення і

баченням побудови політичного процесу в державі. У таких умовах екстримального політичного розвитку відбувається загибель правової держави в межах конкретної країни.

Отже, поняття та основні ознаки силових структур дозволяють визначити їх основне призначення – захист інтересів держави, суспільства і людини. Однак, при в залежності від стабільності політичної системи держави можуть виступати основним інструментом для досягнення політичних цілей окремих політичних сил або самі стають самостійною політичною силою.

Література

1. Куліш А.М. Поняття та правове регулювання діяльності силових структур системи правоохоронних органів України в сучасних умовах [Електр. ресурс] / А.М. Куліш, А.В. Солонар, П.А. Михайлішин // Режим доступу: http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/38381/1/Kulish_Solonar_Mukhaylishyn.pdf

Міхейченко М.А.

кандидат політичних наук, доцент,

доцент кафедри міжнародних відносин

Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

ЕЛЕКТРОННА ДЕМОКРАТІЯ: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО ЗАЛУЧЕННЯ В УМОВАХ ДЕМОКРАТИЧНОГО ТРАНЗИТУ

Мережа Інтернет за допомогою властивості інтерактивності розглядається багатьма дослідниками як засіб сприяння участі громадськості у політичних процесах і власне зумовлює появу електронної демократії. Зокрема у дослідженні Василевич Ю.В. відзначається «...інформаційно-комунікаційні технології стають невід’ємною складовою системи суспільних відносин усіх рівнів, що особливо актуально для політичної сфери. Сучасні технології підвищують ефективність публічних послуг, перетворюються на своєрідну форму політичної комунікації, дають можливість громадянам впливати на політичний процес, тим самим

наближаючи їх до політичних лідерів, до політичної системи...» [2]. Багато досліджень оцінювали реалізацію інтерактивних можливостей реалізації електронної демократії. Проте, визначення особливостей громадського залучення в умовах демократичного транзиту за сприяння електронної демократії все більше набуває актуальності в сучасних дослідженнях і потребує водночас перегляду підходів до вивчення, у зв'язку із особливостями розвитку інформаційно-комунікативної сфери.

Більше того, на думку вітчизняної дослідниці Бельської Т.В.: «Головний напрям перехідних суспільств визначається діяльністю політичних інститутів щодо формування засад демократичних перетворень у державі і становлення громадянського суспільства. Формування громадянського суспільства, що складається із соціальноактивних громадян, є необхідною складовою частиною сучасної демократії. Носії різноманітних соціальних груп і інтересів, залишаючись незалежними від держави, формують новий, кращий тип громадян – більш інформованих, більш соціальноактивних за складом свідомості...»[1]. Не можна не погодитись із думкою дослідниці особливостей демократичного транзиту України Новакової О.В., що справедливо зазначає: «...Найважливішим чинником, здатним перетворити політичні інститути на реальних творців демократичної політики, є розвиток демократичного суспільства. Саме від цього у багатьох випадках залежать перспективи країни у демократичному транзиті...» [6].

Отже, слід відзначити, що є необхідність у виробленні інтегрованого підходу до аналізу моделей е-демократії як нових можливостей для громадського залучення в умовах демократичного транзиту. Даний підхід має ґрунтуватися на врахуванні евристичного потенціалу вже наявних моделей, а також брати до уваги розвиток інформаційно-комунікативних технологій. Слід відзначити, що актуальність розробки даної проблематики визначається необхідністю ефективного реформування державних інституцій, публічної влади, розвитку процесів демократизації в умовах інформаційного суспільства. Крім того, особливо актуальною розробка даної проблематики є і для сучасної України, що розпочала запроваджувати практики розвитку електронної демократії в умовах демократичного транзиту. Також триває широке обговорення різноманітних аспектів феномену електронної демократії в наукових, політичних, громадських колах.

Зокрема, як вважає дослідник Ван Дейк, новітні технології, зокрема, бурхливий розвиток Інтернету, змінюють умови комунікації і координації і підвищують інтерес до надання технічної підтримки для участі в політичних процесах [11]. Концепція електронної демократії відноситься до використання інформаційних та комунікаційних технологій (ІКТ) в політичних дебатах та прийнятті рішень процеси, доповнюючи або контрастні традиційні засоби комунікації, такі як міжособистісна взаємодія або одностороннім рухом засобів масової інформації.

В науковій літературі, аналізуючи зміст електронної демократії та визначаючи її змістовні характеристики, моделі, західні дослідники Фанг та Шнайдер, відзначали, що саме електронна демократія є незалежною від опозиції та існуючих структур влади. Вплив на неї матеріалізується в основному за рахунок тиску «громадської думки», або через вибори. Юрген Хабермас відзначав, що електронна демократія лише частково забезпечує вирішення цих питань, однак у той самий час легітимізація громадських дій в розвинених комунікативних суспільствах досягається завдяки саме електронній демократії. Також, на думку дослідника Даля для забезпечення сталого розвитку демократичних процесів громадяни мають бути залученими до формування політичного порядку денного. Тому, важливою частиною електронної демократії є спілкування неконтрольоване урядом і без чіткого підключення до процесу прийняття рішень [11].

Звертаючись до концептів, що аналізували сутність та значення е-демократії, більшість вітчизняних та західних дослідників визначали суть е-демократії в застосуванні сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для широкого залучення громадян у громадсько-політичне життя. Так, на думку Мазурок Ю.О.: «...Електронна демократія є однією з базових основ інформаційного суспільства. Такі її властивості як інтерактивність, швидкість передачі інформації, утворення мережових спільнот – можуть позитивно позначитися на розвитку та функціонуванні демократичної політичної системи...» [5].

Однак, не можна не погодитись із твердженням, що «...самі по собі ІКТ не забезпечують участь громадян у прийнятті рішень. Комунікація, хоч би якою вона була б розвиненою, усього лише інструмент в руках суспільства. Отже, для е-демократії визначальним є воля і голос народу, а для забезпечення доставки цього голосу посадовцям і слугує феномен е-демократії. Важливо звернути увагу на ще один важливий момент е-демократії – передбачуване зростання активності членів суспільства в

обговоренні різноманітних проблем (політика, енергетика, довкілля, культура тощо)...» [3, с. 61].

На думку Василевич Ю.В.: «Е-демократія – це також засіб для захисту і відстоювання власних прав, адже передбачає колективні політдискусії, коли можна поділитися інформацією з широкою аудиторією, коли приймаються спільні рішення – через електронне голосування, контролювання виконання рішень тощо. Завдяки цьому значно розширюються можливості кожного громадянина щодо захисту його прав і свобод, тому впровадження е-демократії змінює не тільки ставлення громадян до політики, а і спосіб її здійснення...» [2].

Підбиваючи підсумки, аналізуючи нові можливості електронної демократії для громадського залучення (формування у громадян сучасних теоретичних і практичних знань, умінь і навичок із налагодження взаємодії влади з громадськістю, залучення громадян до процесу прийняття управлінських рішень за допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних технологій), вбачаємо, що інтерактивне спілкування із органами державної влади та місцевого самоврядування спонукатиме громадян до збільшення інтеракцій участі, що дійсно є особливо корисним в умовах демократичного транзиту, коли відчувається недостатність механізмів і практик волевиявлення громадян та поглиблення процесів демократизації.

Література

1. Бельська Т. В. Демократичний транзит: специфічна риса сучасного суспільно-політичного процесу [Електронний ресурс] / Т. В. Бельська // Актуальні проблеми державного управління. – 2008. – № 2. – С. 78-83. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2008_2_11
2. Василевич Ю. В. Досягнення та перспективи використання інформаційно-комунікаційних технологій у сфері політики: електронна демократія[Електронний ресурс]/ Ю.В.Василевич – Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis.../cgiirbis_64.exe?...
3. Електронна демократія: навч. посіб. / Н. В. Грицяк, С. Г. Соловійов; за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Н. В. Грицяк. – К. : НАДУ, 2015 – 66 с.
4. Кравчук І. Імплементация в Україні Євразійського досвіду відтворювальних процесів в умовах «електронної демократії» [Електронний ресурс] – Режим доступу [-irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/.../cgiirbis_64.exe?...](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/.../cgiirbis_64.exe?...)

5. Мазурок Ю. О. Концепції електронної демократії в зарубіжній політичній думці / Ю. О. Мазурок // Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах «Грані». – 2011. – № 1 (75). – С. 160–164.
6. Новакова О. В. Сучасний демократичний транзит: перспективи «другого переходу» [Електронний ресурс] / О. В. Новакова. // Політологічні записки. – 2011. – № 4. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Polzap_2011_4_6
7. Саркісова К. Електронна демократія як форма політичної комунікації в сучасному суспільстві [Електронний ресурс] – Режим доступу – <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/9683/07-Sarkisova.pdf?sequence=1>
8. Сергіна Т. Актуальні проблеми реалізації концепції розвитку електронного урядування в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/soc_gum/pubupr/2011_2/doc/2/04.pdf
9. Турчин Я. Світовий досвід у реалізації концептуальних засад електронного голосування [Електронний ресурс] – Режим доступу – irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis.../cgiirbis_64.exe?..
10. Bringing Together and Accelerating eGovernment Research in the EU [Електронний ресурс] – Режим доступу - https://joinup.ec.europa.eu/sites/default/files/files_epractice/sites/edemocracy.pdf
11. Models of E-Democracy [Електронний ресурс] – Режим доступу – <http://aisel.aisnet.org/cais/vol17/iss1/37>

Можарова К.П.

кандидат політичних наук,

доцент кафедри соціології та психології

Національного університету «Одеська юридична академія»

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ПОЛІТИКИ КОНВЕНЦІЙНОГО ВИПЕРЕДЖЕННЯ: РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Актуальність дослідження процесу інституціоналізації політики конвенційного випередження обумовлена необхідністю створення дієвих інституційних механізмів протидії конфліктам. Для України ця тема особливо важлива як для вирішення внутрішніх проблем, так і у зв'язку із зовнішньополітичними викликами. При цьому без переведення політичної взаємодії у конвенційну площину та її інституціоналізації неможливо знайти адекватну відповідь на сучасні виклики національній та міжнародній безпеці.

Процеси інституціоналізації конвенціональної політичної діяльності є визначальними у суспільстві, яке характеризується динамічними змінами соціальних правил, норм та цінностей. Демократичні інститути посідають одне із головних місць у процесі керованих перспективних трансформацій, вони сприяють політичній стабільності, забезпечують відмову громадян від нековенціональних дій.

Специфіка інституціоналізації політики конвенційного випередження полягає у формуванні унікальних інституцій, наділених відповідною правосуб'єктністю з метою попередження можливих конфліктних ситуацій у політиці. У сучасних умовах на особливу увагу заслуговує інституціоналізація на міжнародному рівні. З одного боку, тільки міжнародні інститути та організації здатні вирішувати глобальні проблеми людства, а з іншого – вони самі потребують легітимізації, визнання національних урядів, обмеження власного суверенітету та ґрунтового доктринального обґрунтування.

Практика міжнародної політичної інституціоналізації змінює усталений ординарний порядок легалізації легітимних колегіальних інклюзивних рішень, розширюючи його за рахунок стадії національної імплементації за допомогою визначених на національному рівні процедур. Так, відповідно до статті 8 Закону України від 29 червня 2004 р. № 1906-15 «Про міжнародні договори України», з останніми змінами від 20 липня 2014 р., згода України

«...на обов'язковість для неї міжнародного договору може надаватися шляхом підписання, ратифікації, затвердження, прийняття договору, приєднання до договору» [1].

Інституціоналізація політики конвенційного випередження потребує підвищення міжнародної кооперації з метою створення практично інтегрованих політичних механізмів локального, регіонального та глобального рівнів, спрямованих на випередження міжнародних конфліктів.

Вирішення такого завдання вимагає концентрації відповідних повноважень на найвищому рівні міжнародної політики задля виконання прогностичної функції інститутів конвенційного випередження та їх швидкого реагування на проблеми.

Міжнародна політика конвенційного випередження – це найбільш ефективна політично-процедурна матриця вирішення транснаціональних колізій. Мова йде не тільки про такі конфлікти, які виникають на зрізі інтересів декількох держав, а й тих, що виникають всередині однієї держави, однак за власною специфікою розвитку та наслідками набувають великого значення на міжнародній арені. Інституціоналізація політики конвенційного випередження має бути побудована з урахуванням наявного стану міжнародної політичної системи, динаміки та перспектив її розвитку, а також історичної ретроспективи. Останнє передбачає розуміння джерел конструювання унікального та екстенсивного за природою поля інституційної колегіальної правосуб'єктності, що реалізовувалась на засадах багатовимірного розширення інтернаціональної опосередкованої легітимності та вимагала формалізації в межах національної легалізації. Урахування історичних традицій щодо переваг конвенціональної чи неконвенціональної політичної поведінки дозволяє передбачити специфіку поведінки окремих держав у міжнародній політиці та їх представників у міжнародних організаціях.

З політологічної точки зору процес інституціоналізації політики конвенціонального випередження має власні особливості на національному та глобальному рівнях, обумовлених специфікою політичних інститутів національних держав та їх місцем у процесі глобалізації. Зокрема, І. Валлерстайн (автор світ-системного підходу) виокремлює країни ядра глобалізації, її напівпериферії та периферії [2, с. 162]. Безумовно, їх роль у процесі інституціоналізації політики конвенціонального випередження буде відрізнятися.

У процесі реалізації політики конвенціонального випередження використовуються такі методи:

- форсована інтеграція, яка передбачає прискорення ординарного інтеграційного процесу окремої держави у систему міжнародних відносин під впливом глобалізації за активної участі міжнародних організацій та інститутів. Наприклад, ЄС через ефективну діяльність потужних наднаціональних інститутів утворив навколо себе політичне «гравітаційне» поле, до якого залучаються нові країни;

- візуалізація конфлікту за допомогою новітніх інтерактивних інформаційних технологій (від супутникового зв'язку до мережі Інтернет), що дозволяє постійно відстежувати конфліктну ситуацію та фіксувати зростання/спад політичної та військової напруженості навколо певних осередків та заздалегідь передбачати ескалацію конфлікту;

- політична локалізація, що передбачає концентрацію зусиль багатьох акторів на одному конфлікті та акумуляцію необхідних ресурсів задля його вирішення, випередження стадії розростання та поглиблення з наступною нейтралізацією;

- політична інтерференція – накопичення політичного впливу декількох суб'єктів (зокрема, національних та наднаціональних політичних акторів), що здатні в умовах кооперації зусиль досягти більшого ефекту, ніж проста сума дій кожного з них щодо вирішення конфлікту, або випередження його ескалації.

У процесі інституціоналізації політики конвенціонального випередження важливо також враховувати специфіку міжнародних організацій, яка обумовлена метою їх утворення. Зокрема, до утилітарних відносяться міжнародні організації, сформовані переважно навколо захисту торговельних чи енергетичних інтересів країн-членів і мають метою створення системи відкритих картельних ринкових міжнародних угод. До подібних міжнародних організацій можна віднести: ОПЕС, GECSF, АСЕА, Mercosul, NAMUR, ІАЕА, ін. Сегментовані міжнародні організації концентрують власні зусилля на підсиленні чи домінуванні інтересів окремої міжнародної групи. До таких організацій відносяться, наприклад, Балтійська асамблея, Союз арабського Магрибу, Союз задля Середземномор'я, Союз південноамериканських націй та інші. Отже, діяльність як утилітарних, так і сегментованих міжнародних організацій не сприяє інституціоналізації політики конвенціонального випередження.

Таким чином, інституціоналізація політики конвенціонального випередження передбачає кооперацію міжнародних суб'єктів не на засадах домінування інтересів окремого учасника, а з урахуванням інтересів всіх учасників.

Література

1. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-15 з останніми змінами від 20 липня 2014 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>
2. Wallerstein I. The Modern World-System: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century / I. Wallerstein // University of California Press : Vol. I – 1974 – 387p.

Погорська І.І.

доктор політичних наук, старший науковий співробітник

Інституту міжнародних відносин

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЄВРОПЕЙСЬКА БЕЗПЕКА ТА ОБОРОНА: ОСОБЛИВОСТІ ПІДХОДУ ЄС В КОНТЕКСТІ «ПОЛІТИКИ СУСІДСТВА»

Розпочинаючи реалізацію «політики сусідства» в 2002-2003 роках лідери Європейського Союзу очікували отримати нову геостратегічну реальність, створивши навколо себе «кільце безпеки і процвітання». Країнам, що межують з ним було запропоноване широке співробітництво у всіх областях за гаслом Романо Проді: «все, окрім інституцій» [1]. Тому не дивно, що політика сусідства завжди була одним із стратегічних пріоритетів стратегії безпеки в рамках загальної стратегії в розвитку ЄС. Тим більше, що ЄС далекий від повної стабілізації, як на його східному фланзі, так й його середземноморської периферії. На Сході ЄС прагнув зміцнення зв'язків з «новими сусідами» (Молдова, Україна, Білорусь, держави Кавказу) та формування прийнятної моделі відносин з Росією. Ця політика, проте, зазнала кризового впливу двічі: один раз з подіями в Грузії (2008 р.), другий у зв'язку з подіями в Україні (2014-2016 рр.). Поступово «Східне партнерство» стало перетворюватися в платформу політичної підтримки

для нових східних сусідів і «стримування» Росії. Поряд із тим ЄС зіткнувся як з внутрішніми недоліками сусідніх країн (корупція, неефективне управління, економічна слабкість, проблеми демократії і прав людини), так і зовнішнім викликом – намаганням російської влади відновити свою зону геополітичного впливу.

На південь від Середземного моря, політика сусідства була частиною безперервності «Барселонського процесу», розпочатого у 1995 році. Союз для Середземномор'я, необхідний насамперед для Франції, за підтримки президента Н. Саркозі, був сфокусований на конкретних проектах, охоплюючи 44 країни, в тому числі ЄС (плюс Монако), десять країн середземноморського оточення (більш Мавританія) і розширення на країни, що межують з ареалом Середземномор'я (Туреччина, Албанія, Боснія, Чорногорія). У порівнянні з проектом Східного партнерства, південна політика сусідства закріплена в процесі, який включає проблеми розвитку «північ – південь» та супутніх питань (навколишнє середовище, транспорт, економічний розвиток), але й тут ЄС стикається з цілою низкою проблем: питання розвитку демократії і прав людини, міжнародні конфлікти, реформування середземноморської економіки, зростання ісламістського тероризму, тиск міграції.

Варто зазначити, що фактор взаємозалежності також відіграє важливу роль, практично виявляючись у двох вимірах: багато європейських країн стали залежати від можливостей, що надаються ззовні, і по-друге, продовжує існувати залежність Європи від США з точки зору більшості стратегічних можливостей [2]. Проте кілька країн зробили зусилля для підтримки на національному рівні повного спектру безпекових та військових можливостей, за рахунок скорочення водночас чисельності своїх збройних сил. Після декількох хвиль щорічних скорочень оборонного бюджету, фахівці змушені констатувати ризик парадоксальної ситуації армій військового теоретично повного спектра, але на практиці не здатних самостійно проводити надійні операції. Тому нагальним стало активування співробітництва в рамках двосторонньої і / або міні-латеральної моделях з низки конкретних питань, включаючи навчання, технічне обслуговування, модернізацію та логістику [3].

Зниження оборонних бюджетів з 2008 року призвело до відсутності нових великих програм кооперативних закупівель. Навіть у 2011 році в рамках європейської оперативної взаємодії з багатонаціональними місіями розгорнутими одночасно в Центральній Азії, Лівані, Лівії та Західних

Балкан, військові ЄС продовжували процес підготовки та оснащення себе за «острівною» моделлю [4]. Цей досвід підтвердив головну роль НАТО у вимірі колективної оборони Європи. В контексті розвитку різних аспектів взаємодії, доповіді Європарламенту 2015 та 2016 років вказують на те, що проекти співпраці в сфері безпеки та оборони були розподілені по шести категоріями у такій послідовності: 29,8 відсотка навчання і освіта; 23,2 відсотка озброєння і розвиток; 22,9 відсотка боєготовності і командування; 13,5 відсотка обслуговування, постачання і логістика; 7,6 відсотка нагляду за інформацією; 3,1 відсотка транспорт [5].

Таким чином варто констатувати: за останні роки європейські країни задекларували зобов'язання співпраці в сфері безпеки та оборони, в тому числі на рівні ЄС, на двосторонній основі або в рамках міні-латеральних структур, однак у вимірі практичної конкретизації прогрес залишився незначним. Фактори, що є тими змінними, які впливають на розвиток взаємодії є наступними: розмір збройних сил; регіональна близькість партнерів; національні стратегічні культури; традиційно усталені форми співробітництва; особливості виробничих відносин; розстановка політичних інтересів. В цілому структурних змін в європейському ландшафті співпраці в сфері безпеки та оборони не відбулося. У тому числі в контексті розвитку програм партнерства в рамках ЄПС.

З огляду на диверсифікований та фрагментований ландшафт військово-технічного співробітництва в Європі важливу роль мають наступні чинники: 1) посилення російської проактивної позиції; 2) зростання нетрадиційних загроз; 3) зосередження уваги НАТО на колективній обороні; 4) інституційний тиск; 5) захист промислової політики.

Головна мета ЄПС, принаймні теоретично, продовжує полягати в обміні перевагами з сусідніми країнами в справі зміцнення стабільності, безпеки і добробуту. Призначена для запобігання появи нових розділових ліній між ЄС та його сусідами, вона запропонувала їм можливість взяти участь в різних програмах ЄС, формуючи систему плідної співпраці. Іntenційно політика мала стати способом формування «кола друзів» навколо ЄС шляхом створення партнерських відносин навколо спільних цінностей та інтересів, але його кінцеве призначення залишається для партнерів Євросоюзу невизначною, бо скоріше така політика мала відповідати завданню посилення стабільності, безпеки і процвітання за допомогою економічної інтеграції, аніж включати перспективу нових розширень та включення нових акторів в єдиний простір безпеки та

оборони ЄС [6]. Мета регіональної диференціації (більш конкретні політики для різних груп країн), по суті полягає у тому, щоб «вдихнути нове життя» в ЄПС на Сході [7]. Проте оцінки низки фахівців щодо його ефективного розвитку відразу виявилися вельми скептичними [8]. Геополітичні фактори, у свою чергу, актуалізують дію європейських держав в сфері безпеки більшим чином з позицій реалізму, поєднання геополітичних традицій і ситуативної практичної доцільності.

Отже, варто констатувати: ситуативні прояви глобальних змін відбуваються і накопичуються внаслідок, головним чином, збігу низки факторів політико-системного характеру в еволюції сучасної світової політики. Зокрема, це втрата міжнародною системою вікової прямої кореляційної залежності між станом національних економік великих держав і рівнем їхнього геоекономічного та геополітичного впливу на глобальний та регіональний розвиток.

Подання ЄС окремим актором міжнародних відносин у політичній сфері сприймається у світі позитивно через відсутність агресивності у позиції європейців. ЄС став геополітичним зразком, якому вдалося каналізувати амбіції колишніх європейських імперій у демократичне русло. Поряд із тим на тлі процесу ренаціоналізації європейського світосприйняття та тренду «ресуверенизації» зовнішньої політики, спільні проекти ЄС у міжнародних справах, безпеці та обороні реалізуються повільно та обережно. Обережність викликана й тим фактом, що значна частина держав-членів ЄС зберігає курс на співвідносність своєї ваги у веденні зовнішніх справ в рамках вагової участі США, що визначатиметься особливостями еволюції зовнішньої політики Вашингтона.

Література

1. Vincenzo Kamporini et Valerio Briani, «dimension militaire» dans Alessandro Marrone et Michele Nones (. Ed), «Plus d'Europe de la défense ou Non à l'Europe», comme Documenti IAI, № 13 | 03E (Juin 2013). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.iai.it/en/node/468>.

2. Marhryt Drent, Kees Homan et Dick Zandee, «une étape audacieuse dans une coopération multinationale Faire avancer la défense européenne.» Dans Klinhendal Reports mai 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.clingendael.nl/node/4450>.

3. Defence Budgets and Cooperation in Europe: Developments, Trends ... [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.iai.it/sites/default/files/pma_report.pdf

4. Valyasek Surviving asceticism. The case for a new approach to the EU military cooperation», London Centre for European Reform, April 2011. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.cer.org.uk/sites/default/files/publications/attachments/pdf/2011/rp_981-141.pdf

5. Claudia Major and Christian Mölling, «Dependent State (s) Europe: European defense in a five-year austerity», the Sven Biscop and Daniel Fiott (ed.), State defense in Europe: Emergency ?, Gent, Academia Press, 2013, p . 13-18 (Egmont Paper 62). [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.egmontinstitute.be/wp-content/uploads/2014/01/ep62.pdf>.

6. Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership in Prague (May 7, 2009) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/Docs/pressdata/en/er/107589.pdf

7. Lannon E. Van Elsuwege P. Eastern Partnership. Prospects for a new regional dimension of the European Neighbourhood Policy/ E. Lannon P. Van Elsuwege / Erwan Lannonu (editor), calls the European Neighbourhood Policy.– P.I.E. Peter Lang, 2012. -286p.

8. Pertutusot V. La_politique_europeenne_voisinage_un_phenix_bureaucratique / Note de l’Ifri, 2016 [Электронный ресурс]. – Режим доступа:[la_politique_europeenne_voisinage_un_phenix_bureaucratique.pdf](#)

Редчиц М.В.
студент V курсу
факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОЛІТИЧНА СВОБОДА ЯК ГОЛОВНА ЦІННІСТЬ ЛІБЕРАЛІЗМУ ТА ОСНОВА ЛІБЕРАЛЬНОЇ ІДЕОЛОГІЧНОЇ ДОКТРИНИ

Політична свобода знаходиться у центрі лібералізму. Свобода, як головна ліберальна цінність, є фундаментом політичної й економічної конкуренції, правової держави, громадянської участі та громадянської активності. Політична свобода (точніше, комплекс свободи слова, свободи дії, свободи вибору) інтерпретується у політичній доктрині лібералізму головним об'єктом аналізу та, водночас, як передумова політичного вибору. В умовах демократичного політичного режиму індивідуальна свобода індивідів проявляється у вільній конкуренції, політичній активності громадян, контролю над діяльністю владних інституцій з боку суспільства (із залученням мас-медіа та громадянського суспільства, ін.).

Для перехідних суспільств, до яких належить Україна, найбільш дискусійною є свобода слова, свобода інформації у мас-медіа. Варто погордитись із тим, що «Посткомуністичні трансформації характеризуються певним рівнем свободи слова, яку держава з різним ступенем успішності намагається обмежити, а періоди більшої свободи мас-медіа... змінюються диктатом держави, або власників» [2, с. 206]. Ці проблеми були характерними для усіх країн, які пройшли етап демократизації. Саме тому, особливої актуальності набувають дослідження джерел ліберального дискурсу щодо свободи, у тому числі – концепцій А. де Токвіля та І. Берліна.

Ліберальна політична доктрина формувалась протягом століть. Серед теоретиків, які обґрунтовували необхідність свободи для економічного і політичного розвитку, слід відзначити таких авторів, як І. Бентам, Ф. Гаєк, Р. Дворкін, Дж. С. Мілль, Г. Спенсер, А. Сміт, А. де Токвіль, М. Фрідмен, та ін.

Політична свобода утворила передумови як для вільного політичного вибору індивідів, який є основою сучасних демократій, так і для подальшої раціоналізації політичного вибору.

Зокрема, для Алексіса де Токвіля політична свобода інтерпретується як передумова політичного вибору та раціоналізації діяльності влади. Він

використовує концепцію «правильно організованої» свободи. Водночас, А. де Токвіль виокремлює основні загрози політичній свободі, серед них – етатизм, війна, революція, деструктивна політична опозиція, тиранія більшості та суспільної думки, імперіалізм, корупція. До найбільших загроз свободі філософ відносить рівність індивідів, яка стала фундаментом іншої політичної доктрини – соціалізму. Усі ці фактори у комплексі утворюють умови для розповсюдження такого феномену, як «ескапізм» («втеча» від свободи, від вибору, від політики).

Ліберальні мислителі наголошують на необхідності постійної уваги до феномену свободи, підтримання у суспільстві «духу свободи». Цьому, на думку А. де Токвіля, сприяють такі характеристики індивіда, як : «...високий рівень незалежності, самостійності особи, енергійність та дух авантюризму, антиетатистський тип свідомості, прагнення до особистого економічного добробуту, поміркований (без крайнощів) індивідуалізм [1, с. 7].

У процесі формування ліберальної політичної доктрини було визначено дві концепції свободи: «свободу від...» і «свободу для...». На одних етапах історичного розвитку рушійною силою лібералізму ставала свобода індивіда та суспільства від... (...рабства, ...традицій, ...церкви, ...монархії, ін.), а на інших – свобода для... (...розвитку особистості, ...економічного зростання, ...інституціоналізації, ...демократії, ін.). Дану концепцію «негативної» та «позитивної» свободи запропонував сер Ісаїя Берлін. Він наголошував на плюралізмі цінностей. Плюралізм для І. Берліна виступає принциповою відмінністю демократії від тиранії, саме тому його називають засновником теорії «плюралістичного лібералізму». І. Берлін вказує на той мінімум свободи, який потрібний суспільству, аби воно було гуманним і «пристойним», а індивіди мали можливість робити політичний вибір.

У цілому, ліберальна доктрина виходить із наступних положень щодо діяльності індивідів у суспільстві: – індивіди є соціальними і культурними істотами; – індивіди мають свободу волі; – поведінка індивідів є мінливою настільки, наскільки й раціональною; – індивіди мають потребу належати до певних спільнот і товариств. На кожному із визначених етапів головна рол належить свободі. При цьому, на відміну від прагматичної традиції у ліберальній політичній доктрині, І. Берлін наголошує на необхідності постійних дебатів у суспільстві відносно моральних та політичних основ індивідуальної поведінки.

Література

1. Прокопчук І. І. Ціннісне та інституційно-владне забезпечення політичної свободи в умовах демократії: політологічний аналіз творчої спадщини Алексіса де Токвіля: автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.01 / І.І. Прокопчук; НАН України. Ін-т політ. і етнонац. дослідж. – К., 2001. – 16 с.
2. Яковлев Д.В. Політична взаємодія як комунікативний процес: мідіатизація, демократизація, раціоналізація / Д.В. Яковлев. – Одеса: Астропринт, 2009. – 288 с.

Столярова А.Ю.

*бакалавр політології, студентка магістратури
факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПОЛІТИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ГРОМАДЯН ЯК СКЛАДОВА ЕЛЕКТОРАЛЬНОГО ВИБОРУ

Політичний процес сучасної України характеризується динамічними, але не завжди системними трансформаціями, які обумовлені демократичним вибором суспільства. На жаль, цей вибір більшості громадян на користь демократії досі не став основою діяльності політичних еліт. Вибір суспільства не призвів до утворення демократичних інститутів влади.

У цих умовах однією із визначальних складових процесу інституціоналізації демократичної влади стає політична компетентність громадян. Це обумовлено зв'язком між рівнем політичної компетентності громадян, їх електоральним вибором та урядуванням. Для пострадянських країн вкрай важливим стає ланцюжок «компетентність» – «електоральний вибір» – «інституціоналізація влади».

У процесі демократизації основою інституціоналізації влади виступає діяльність та вибір компетентних громадян, які впливають на прийняття та реалізацію політичних рішень, визначення стратегії та тактики перетворень, їх темпу та спрямованості як через електоральний вибір, так і у процесі контролю управління.

Одним із визначальних політичних процесів, у якому повною мірою проявляється та віддзеркалюється політична компетентність громадян є виборчі кампанії. Саме тому, на окрему увагу заслуговують ґрунтовні праці щодо дослідження електорального процесу як складової інституціоналізації владних суб'єктів таких вітчизняних авторів, як В. Бокоч, В. Бунь, В. Денисенка, А. Єхніч, Ю. Остапця, І. Поліщука, В. Фесенка, К. Черкашина, О. Шаян, Ю. Шведи, Н. Шестак, Д. Яковлева, ін.

Сучасні дослідження політичної компетентності громадян базуються на теорії поліархії та громадянської компетентності Р. Даля. У процесі формування політичної компетентності громадян вкрай важливими виступають наступні фактори. По-перше, соціальна (груповая) приналежність індивіда, його ідентифікація з певною верствою та класом. По-друге, ідеологічна та партійна ідентичність громадянина. По-третє, специфіка поточної політичної ситуації, яка обумовлює конкретний політичний або електоральний вибір громадянина. Відповідно до теорії публічного вибору, політична поведінка громадян у конкретній ситуації визначається їх раціональним вибором, спрямованим на одержання максимальних вигод та преференцій від обрання того чи іншого політика за найменших витрат часу або інших ресурсів. По-четверте, феномен «медіатизації» політики, завдяки якому процес формування політичної компетентності відбувається під впливом мас-медіа.

На думку Р. Даля, можна простежити міцний зв'язок між електоральним вибором громадян та їх «громадянською компетентністю». Зокрема, він вважає, що «...для того, аби демократія виявилася життєздатною політичною моделлю, потрібний певний рівень політичної компетентності громадян. У новостворених демократичних державах, де люди тільки починають осягати мистецтво самоврядування, питання громадянської компетентності набуває особливої важливості. Проте навіть в тих країнах, де демократичні інститути існували протягом життя вже кількох поколінь, ми стикаємося з усе більшим числом фактів, що вказують на недостатню компетентність громадян» [2]. Небезпека полягає у тому, що недостатня компетентність громадян породжує зловживання владою з боку правлячого класу, ігнорування інтересів громадян. Ці зловживання можуть бути характерними не лише у процесі урядування, а й під час виборчих кампаній. Мова йде про спроби маніпуляції громадською думкою, нав'язування штучного порядку денного, перетворення політичних змагань

на сукупність медіа-скандалів і навіть відверті фальсифікації під час голосування та підрахунку голосів.

Серед факторів, які визначальним чином впливають на хід та результат електорального процесу, слід відзначити тип суспільства, етап (фаза, цикл) розвитку даного суспільства, домінуючий тип економічних відносин та розподілу благ у суспільстві, ступінь розвитку демократії, конституційні гарантії прав і свобод громадян, рівень політичної участі, політичної культури, зміст політичних цінностей. На думку К. Черкашина поведінка громадян у ході електорального процесу розуміється як «... політичні пріоритети виборців, що висловлюються ними в ході голосувань на виборах» [2, с. 204].

Політична компетентність громадян полягає не лише у їх обізнаності із актуальними політичними проблемами. Головною особливістю компетентності виступає здатність застосовувати політичну інформацію у процесі політичної діяльності. Це здатність раціонально діяти на основі політичних знань, застосовувати політичну інформацію у житті для вирішення конкретних завдань, у тому числі – здійснення електорального вибору.

Демократична політика передбачає, що такі умовні групи, як «правителі» і «громадяни» у політичній системі виступають значною мірою взаємозамінними. Політична компетентність громадян необхідна задля забезпечення у процесі урядування захисту інтересів великих соціальних груп, в ідеалі – усього суспільства. Натомість один із головних викликів демократії полягає у тому, що еліта починає працювати лише на забезпечення вузькогрупових інтересів.

Варто погодитись із Р. Далем у тому, що «громадянам набагато ясніше, що корисно і вигідно для них самих, аніж що саме корисно для суспільства в цілому, тому спонукальні мотиви для дій у власних інтересах швидше за все будуть сильніше спонукальних мотивів до дій в ім'я суспільного блага... якщо вже громадяни усвідомили власні інтереси, природний егоїзм неминуче змусить їх діяти так, щоб ці інтереси забезпечити» [1].

Зокрема, варто погодитись із тим, що «У перехідний період в суспільстві достатньо активними є добре організовані групи, які отримують доступ до влади, економічних, інформаційних та політичних ресурсів впливу на усі сфери суспільного життя, згодом монополізуючи його. Такі групи не мають раціональних мотивів враховувати думку неорганізованих, або гірше організованих суспільних груп, суспільства в цілому...» [3, с. 30].

На думку Р. Даля, «якщо в минулому традиційні способи вирішення проблем, пов'язаних із громадянською компетентністю, діяли успішно, події останніх років поставили їх життєздатність під питання. Цьому є три причини: 1) зміни масштабів суспільного життя; 2) зростаюча складність суспільного життя; 3) зміни в технологіях комунікацій» [1].

Таким чином, завдяки політичній компетентності громадяни мають прагнути справедливості та ефективно захищати досягнення блага для великої групи, а не лише спільноти, частиною якої вони є. Тобто, спрямовувати політику на досягнення блага для всіх (загального блага), що можливо лише за умов раціонального електорального вибору.

Література

1. Даль Р. Проблемы гражданской компетентности [Электронный ресурс] / Р. Даль // Режим доступа: <http://www.politnauka.org/library/teoria/dahl.php>
2. Черкашин К. Територіальна диференціація України у контексті електоральних переваг / К. Черкашин // Вестник СевГТУ. – 2003. – № 50. – С. 204 – 214.
3. Яковлев Д. Раціональний вибір політичних акторів як фундаментальна умова переходу до демократії / Яковлев Д. В. // Актуальні проблеми політики. – 2012. – № 47 – с. 28-36.

Тиский М.Г.

кандидат історичних наук,

доцент кафедри політології та державного управління

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

ВПЛИВ ХРИСТІЯНСТВА НА ФОРМУВАННЯ ІДЕЙНО-ПОЛІТИЧНИХ ТЕЧІЙ В КРАЇНАХ ПІВНІЧНО-ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

Християнство виникло в I ст. н. е. на території Римської імперії в умовах рабовласницького ладу. Перші релігійні громади формувались спочатку на території Палестини, а у другій половині I ст. у цих громадах вже переважали греки, що стало основою розвитку християнства по всій території Римської імперії. Членами перших християнських громад були переважно раби, які боролись за свободу, рівність та братерство. У становленні християнства значну роль відіграли різноманітні філософські вчення того часу, які вплинули на зміст нової релігії. Так, прихильники неоплатонізму усвоїх філософських вченнях намагались подолати розрив між світом ідеалів і світом дійсності. У формуванні християнства значну роль відіграв стоїцизм. Представник цього філософського вчення Л. А. Сенека закликав до самовдосконалення та особистої доброчесності. Сенека проповідував любов до ближнього та рівність всіх людей від народження. Завдяки цим вченням були сформульовані моральні норми й цінності (Десять Божих заповідей), що регулюють поведінку людини в усіх сферах суспільного життя. Після перших Вселенських соборів, на яких були прийняті організаційні засади та церковні обряди, християнство з релігії рабів та гноблених поступово перетворювалось у впливову ієрархічну церковну організацію, яка стала на захист заможних верств населення та влади [1, с. 51–53].

31 жовтня 1517 року професор теології Віттенберзького університету Мартін Лютер оприлюднив свої славнозвісні «95 тез». Завдяки цим тезам М. Лютер назавжди увійшов до європейської та світової історії як ініціатор Реформації (XVI – XVII ст.) – грандіозного церковно-духовного, політичного та загальнонародного руху. Ідеї Лютера не лише заклали основу протестантизму – якісно нової течії у християнстві, а й, докорінно змінили північні та західні країни Європи. Сутність Реформації, як руху, полягала в боротьбі проти «папського засилля» та феодального стану –

католицького духовенства. Лютера обурювала практика відпущення гріхів не Богом, а земною церквою – за плату та великі кошти. Він виступав проти тотальної корупції в релігійному середовищі за повернення до першооснов християнського вчення. Лютер стверджував, що шлях до спасіння діші лежить лише через віру і знання Святого Письма та виконання його настанов.

Обурення католицькою церквою з приводу зловживань та відходу від першооснов християнства назрівали вже давно, тому тези Лютера сприймалися населенням Німеччини досить позитивно. Відроджені християнські протестанські церкви зберегли від католицизму лише те, що несуперечить Святому Письму. На відміну від католиків, лютерани вважають, що людина може звертатись до Бога завдяки особистій вірі та без посередництва церкви та священослужителів. Тому найзначимішою в лютеранстві є проповідь, а не обряди, як в католицизмі. Особлива увага в протестантизмі приділяється особистій релігійності, а не її зовнішньому прояву.

Ідеологи докорінного реформування католицизму М. Лютер та Ж. Кальвін заперечували ієрархічну побудову церкви і верховенство Папи римського. Єдиним джерелом і авторитетом нової церкви визнавалось Святе Письмо. Французький теолог і проповідник Ж. Кальвін запропонував демократизувати управління церквою. Він закликав до впровадження республіканських принципів організації церковного життя, згідно з якими релігійні громади обирають старшин (пресвітерів) і проповідників, котрі виконують релігійні функції як службовий обов'язок. М. Лютер, у своїх проповідях закликав до утворення національних держав та церков, де будуть проповідувати Боже слово не латиною, а зрозумілою рідною мовою. За кальвінізмом, усі люди поділяються на «обраних» та «осуджених». Тому лише та людина «врятується», яка вірить, що «вибрана» Богом, а успіх у професійних справах є свідченням можливої обраності. Мета Реформації – відновити чистоту християнської релігії і на цій основі збудувати новий суспільний ладх [1, с. 112].

М. Вебер у своїй праці «Протестантська етика і дух капіталізму», досліджував зв'язок релігійних вчень епохи Реформації з виникненням капіталізму та формуванням ідеології лібералізму. Вузловими моментами протестанського досвіду стали: принципове незнання волі Бога (для віруючих людей того часу означало страждання від невизначеності); принципова самотність совісті, яку немає на кого перекласти; принципова

однобокість і пов'язана з нею етика професійної відповідальності. Така невизначеність волі Бога змушувала протестантів шукати підтвердження своєї вибраності винятково в успіху практичної діяльності. Свідчення морально-релігійної вибраності кожний віруючий вирішував щоденно за допомогою самовідданого служіння професійному покликанню. «Кожна година повинна належати Богові. Втрата часу – великий гріх»[2, с. 619]. Поняття «Beruf» – професія як покликання та сподівання на цей єдиний засіб стати бажаним Богу. У своїй праці М. Вебер цитує проповідника Р. Бакстера: «Поза визначеною професією будь-яка додаткова діяльність..., виконуючи її, людина більше ледарює, ніж трудиться...»; у житті людини «без визначеної професії відсутній той системно-методичний характер, який є неодмінною вимогою мирського аскетизму» [2, с. 620].

Опилюденні М. Лютером «95 тез» стали початком появи ряду інших супротивників папської влади. У XVI ст. Німеччину, Англію, Нідерланди та Скандінавські країни охопив широкий суспільний рух проти католицької церкви. Католицька церква у середньовічній Європі була опорою та ідейним підґрунтям феодального ладу. Значну підтримку цьому суспільному руху надавав новий соціальний клас – буржуазія. Новому класу, що претендував на панування, потрібна була нова ідеологія.

Досліджуючи вплив протестантизму на розвиток європейської цивілізації, М. Вебер вказує, що чесна і наполеглива праця в протестантизмі знаходить характер релігійного подвигу. При цьому релігійне значення має не сама віра. Але і віра не сама по собі, а як свідчення обраності до спасіння. Внутрішньою вірою, добрими справами і наполегливою чесною працею протестант має заслужити благословіння. Саме на основі протестантської трудової етики в нинішній Європі склався ідеальний тип добropорядного підприємця, який примножує свій капітал в рамках існуючих християнських морально-правових норм.

В другій половині XIX – початку XX ст. протестантські церкви країн північної Європи переживали глибокий внутрішній кризис. Це був час становлення робітничого руху за соціальну рівність. В цих умовах теологи протестантизму почали шукати нові форми участі церкви в громадському житті держави. Визначну роль в повороті Шведської протестантської церкви до вирішення громадських проблем відіграли проповіді архієпископа Н. Сьодерблума. У цих проповідях він наголошував, що релігія і соціальний розвиток, два самостійні явища, які безпосередньо впливають один на одного [3, с. 19]. На рубежі 10 -20-х років XX ст. в шведському суспільстві

розпочався процес демократизації внутрішньоцерковного життя. В цих умовах, протестанський рух за оновлення християнства вважався частиною народного руху Швеції. Члени протестанських громад Швеції та інших країн Європи завжди проявляли високу соціальну активність. Вільна протестанська церква, це те місце, де члени громади збирались не тільки, щоб послухати проповіді, але й місцем, де активно працювала бібліотека, навчались діти в різноманітних гуртках, працювало бюро по працевлаштуванню та надавалась допомога бідним. Своїм головним завданням керівництво церкви вбачало в розширенні впливу своєї церкви на суспільство. Перші спроби поєднати християнство з робітничим рухом та соціалізмом відбулися ще в 80-90-х рр. XIX ст. А вже на рубежі 20-30-х рр. XX ст. в Швеції сформувався Союз християнських соціал демократів [3, с. 34-61]. З метою поширення свого впливу, протестанти ставали членами громадських організацій та політичних партій, створювали профспілкові, молодіжні та дитячі громадські організації. Цінності соціалістичної ідеології і християнського віровчення для протестантів Північно-Західної Європи були зрозумілими, через те вони активно долучались до діяльності соціалістичних та соціал-демократичних політичних партій[4, с. 24]. Приваблива для значної частини робітництва країн північної Європи соціалістична ідеологія під впливом протестантизму набула нових якостей.

Отже, християнські моральні норми й цінності та протестантська трудова етика стали основою становлення демократичного соціалізму в Північно-Західній Європі. Сучасна соціал-демократія інтегрувала досягнення політичної думки різних течій, насамперед лібералізму та сформувала ідеологію, що виражає інтереси широких верств суспільства. Соціал-демократи розглядають соціалізм як суспільний лад, який встановлюється не в результаті революцій, а шляхом його постійного вдосконалення зі збереженням приватної власності та прагненням до вищого рівня політичної, соціальної та економічної свободи, соціальної рівності та справедливості.

Література

1. Релігієзнавство: Навч. посібн./ М.Ф. Рибачук, М. І. Кирюшко, Л. Б. Пилявець та ін.; за ред. док-ра філософ. наук, проф. М. Ф. Рибачука. – К.: Основа, 1997. – 239 с.
2. Вебер М. Избранное. Образ общества. – М.: Юрист, 1994. – 702 с.

3. Чернышева О. В., Комаров Ю. Д. Церков в скандинавских странах. – М.: Наука, 1988. – 197 с.

4. «Шведська модель»: стислий огляд становлення здобутків і проблем. // «Національна безпека і оборона». – 2009. – № 1. – С. 9-56.

Топалова С.О.

кандидат політичних наук,

доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін

Харківського навчально-наукового інституту

ДВНЗ «Університет банківської справи»

ПОЛІТИЧНА ОСВІТА ЯК ПИТАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Сучасність виявилась багатою на політичні події, що відбуваються на різних континентах і у різних країнах, мають своє соціальне підґрунтя та політико-культурну специфіку, призводять до різних соціально-політичних наслідків, але, при цьому, мають спільне коріння і наштовхують політичних експертів на формулювання загального висновку. «Brexit», обрання Д.Трампа президентом США, зростання впливу правих радикальних партій у західноєвропейських країнах дає підстави констатувати збільшення масштабів політичного популізму і говорити про відповідні тенденції у світовій політиці. Згортання процесу демократизації у Туреччині, збільшення впливу РФ на політичний процес у ЄС та США, зокрема й через інститути демократії – усе це є свідченням зростання загроз демократії і самим державам. Два майдани в Україні, що продемонстрували небачений раніше рівень соціальної активності і солідарності, але мають наслідком подальше функціонування влади у стані безконтрольності і безвідповідальності вказують на неготовність суспільства користуватися демократичними процедурами для щоденного впливу на владу. То ж спільним для цих абсолютно відмінних за багатьма параметрами процесів є те, що низку ключових причин загрозливих для демократії тенденцій варто шукати у системі освіти. У кожному випадку дисфункція системи освіти має свою специфіку, але зростання рівня політичної некомпетентності суспільства є небезпечним для усіх демократичних режимів.

Порівняльний аналіз соціального портрета виборця, що голосував за «Brexit» та за Д.Трампа дає можливість виділити деякі спільні риси, зокрема, відсутність у більшості виборців вищої освіти [1, 2]. Електоральна база європейських популістів за цим критерієм також мало відрізняється. Якщо ще недавно популістські партії і рухи не сприймалися як загроза для об'єднаної Європи, то сьогодні вона є очевидною. Однак демократичні інститути демонструють неготовність до ефективної нейтралізації цих викликів. Суспільства, що звикли до комфортного життя в умовах безпеки і «держави загального добробуту», стали інертними у сприйнятті базових демократичних цінностей. Європейські популісти, стимульовані грошима РФ, акумулюють підтримку малоосвіченого і політично некомпетентного, але активного електорату і забезпечують за його участі реалізацію стратегії РФ [3].

Отже, сучасні політичні події у різних країнах вказують на головну проблему демократії: це проблема компетентності і ефективності політичної участі громадян, від яких залежить розвиток і якість чи руйнування демократії. Проблема підвищення політичної освіченості громадян виникає у різних політичних умовах, на фоні ментальних та політико-культурних особливостей конкретного суспільства та його освітніх традицій, але вона є спільною для «стабільних» і «молодих» демократій. Перспективи її вирішення залежать від наявності та міцності «демократичного фундаменту» у свідомості суспільства, а також від усвідомлення владою та інтелектуальною елітою, перш за все гуманітарною, суті загрози та швидкості і масштабності дій по її нейтралізації.

Західноєвропейські суспільства, виховані на давньогрецькій міфології, на філософських ідеях, що обґрунтовували базові принципи демократії, на принципах лібералізму та у дусі законів, що їх втілювали, мають доволі стійкі демократичні архетипи. Одним із ключових напрямків сучасних політологічних досліджень є проблема підвищення якості сучасної демократії. Оскільки вона базується на політичній суб'єктності народу, відповідно, науковці намагаються обґрунтувати шляхи підвищення ефективності політичної участі, зокрема і електоральної. Усе частіше аргументується необхідність впровадження освітнього виборчого цензу у різних формах.

У країнах ЄС є системний підхід до політичної освіти та громадянського виховання. Школа є реальним інститутом громадянського

суспільства, що дає базові громадянські знання і формує на теоретичному та практичному рівні демократичні потреби, дає реальний досвід самоуправління та ефективної комунікації з владою. Діє низка нормативних документів, прийнятих на рівні ЄС, які зобов'язують уряди країн сприяти підвищенню рівня політичної освіти та забезпечувати громадянське виховання згідно стратегії демократичного розвитку. Однак, як бачимо, це не убезпечує європейські суспільства від політичного популізму та деструктивного впливу некомпетентних мас. Але ці суспільства мають важливі запобіжні засоби, які на нашу думку, все ж дозволять більш ефективно відповісти на загрози. Окрім демократичних традицій та архетипів, певного імунітету суспільства, до таких запобіжників варто віднести усвідомлення проблеми, передусім освітянами та інтелектуалами-гуманітаріями. Свідченням цього є не лише значна кількість монографій, публікацій, проектів, присвячених вирішенню проблеми, але і зміна філософії освіти, зумовлена усвідомленням суті і масштабів проблеми.

Ідеологи освітніх реформ визначають економічну, культурну, соціальну і особисту цілі освіти [4, с. 63-69]. Акцентування уваги на соціальній, реалізація якої має дати змогу стати компетентними, активними і гуманними громадянами зумовлене не лише розумінням того, що «Вибори – найгостріший інструмент демократії. Однак у багатьох демократичних країнах він став небезпечно тупим.» [4, с. 68]. Концепція «органічної освіти», що набирає все більшої підтримки освітян у США та західноєвропейських країнах, орієнтована саме на соціальні складові, параметри і результати освіти. То ж наявність культурного підґрунтя демократії, системного підходу до освітнього процесу, усвідомлення проблем демократії, що походять від освіти та розуміння шляхів їх вирішення збільшують шанси на швидше і ефективніше подолання викликів.

Афористичним став вислів Р.Рейгана про те, що від знищення свободи відділяє лише одне покоління. Не може бути демократії і свободи, як її базової цінності у суспільстві, що не виховувалось у дусі демократії і не розуміє цього устрою та його базових принципів. Навіть для суспільств, що будували і відстоювали демократію, недостатність багажу політичних знань чи втрати у вихованні хоча б одного покоління можуть стати критичними. Демократизація, що розпочалася у Туреччині з приходом М.К. Ататюрка, охопила усі сфери життя, кардинально змінила систему освіти. Освітняни стали носіями демократичних цінностей, а освітні заклади – головними

інститутами, що забезпечували їх поширення у суспільстві. Той факт, що після реальної чи інсценованої спроби військового перевороту було заарештовано і звільнено з роботи тисячі освітян вказує на розуміння владою загрози для авторитарного режиму, що походить від їхньої свідомості і діяльності. А те, що суспільство, яке протягом майже століття йшло шляхом демократизації, не демонструє достатньої протидії авторитарним тенденціям у системі влади є свідченням слабкості його демократичних основ. Свобода не стала головною цінністю.

В Україні проблема постає на іншому фоні. Ще Б. Кістяківський, намагаючись визначити причини того, що ідеї західноєвропейського лібералізму не зрозумілі не лише для народу, але й для інтелігенції, говорив про відсутність культурного підґрунтя для цього. Не могло воно сформуватись, з відомих причин, за часів СРСР, не формується цілеспрямовано і зараз. Загальноосвітня школа, де діти проходять перший етап громадянської соціалізації, виховує учнів згідно кращих радянських традицій. Культ влади і її носіїв; підданська культура; подвійна психологія і мислення подвійними стандартами; пасивність і орієнтація на виконання розпоряджень, що сприймається як реальне самоуправління – ось той багаж соціалізації, який доводиться бачити у першокурсників. Якщо виходити з того, що завданням вищої освіти є виховання інтелектуальної еліти у різних галузях, яка має не лише глибокі фахові знання, але і відповідний рівень політичної компетентності та елітарні громадянські якості, то 36 аудиторних годин, відведених на вивчення дисципліни «Політологія» на фоні відсутності елементарної бази шкільних знань, очевидно, на думку «ідеологів демократизації», достатньо. У коледжах дисципліна взагалі вважається зайвою. То ж для пересічного виборця політичні знання не вважаються потрібними.

Отже, склалася парадоксальна ситуація, за якої держава, що протягом 25 років декларує демократизацію, не має ні системи політичної освіти і виховання громадянина в дусі демократії, ні стратегії створення такої системи, ні навіть усвідомлення необхідності її створення. Останні спроби розробити концепцію громадянського виховання здійснювалися у (!) 2012 р. Для влади, що прийшла на фоні майдану – загальнонаціонального демократичного руху, проблема формування політико-культурних передумов демократії не видається актуальною. Жодні ідеї щодо освітніх реформ не стосуються політичної освіти та громадянського виховання. Політологи, безпосереднім завданням яких є не лише формування знань і

виховання, але і вплив на владу, згідно соціальної місії гуманітарної еліти, є вкрай пасивними. Тому суспільство, яке має певні ментальні передумови демократичності і потенційно активних носіїв цих традицій – молодь (герої Крут, організатори і учасники «Революції на граніті», два майдани) перебуває у замкнутому колі некомпетентності і невміння користуватися демократичними механізмами.

Для сучасної України загроза від політичної некомпетентності має перебувати не лише у площині популізму. Зовнішня агресія, що почалася ще у 2004 р. з інформаційної війни; системна дисфункція та тотальна корумпованість влади, невміння суспільства тримати владу під постійним контролем; активізація зусиль країни-агресора, спрямованих на посилення руйнівних дій зсередини – усе вказує на те, що питання політичної освіти сьогодні є таким же питанням національної безпеки, як армія та оборона. На рівні влади розуміння цього відсутнє. То ж без солідарного тиску на владу, без активної роботи у громадському секторі політологів, які усвідомлюють свій професійний та громадянський обов'язок, відповідальність перед суспільством, шанси на вирішення проблеми є примарними.

Література

1. Brexit в цифрах: за выход из ЕС голосовали пенсионеры и читатели «желтой» прессы. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/abroad/47216-brexit-v-tsifrah-za-vyihod-iz-es-golosovali-pensioneryi-i-chitateli-zheltoj-pressyi.htm>
2. Выборы в США – За Трампа голосовали белые необразованные ... Електронний ресурс. Режим доступу: zn.ua/.../za-trampa-golosovali-belye-neobrazovannye-ameri
3. Русская весна в Европе. Популисты объявили крестовый поход на ЕС Електронний ресурс. Режим доступу: http://news.liga.net/articles/world/14680117russskaya-vesna_v-evrope_populisty_obyavili_krestovyy_pokhod_na_es.htm
4. Кен Робінсон, Лу Ароніка. Школа майбутнього. Революція у вашій школі, що назавжди змінить освіту / Переклада з англ.. Ганна Левів. – Львів: Літопис, 2016. – 258 с.

Шачковська Л.С.

кандидат політичних наук, доцент,

доцент кафедри суспільних дисциплін

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ МІГРАЦІЙНОЇ КРИЗИ В ЄС

Проблема мігрантів для Євросоюзу стає все більш актуальною. Керівництво ЄС прогнозує, що найближчим часом потік біженців буде тільки зростати. При цьому країни-учасниці ЄС поки не можуть домовитися про те, хто і як повинен вирішувати проблему біженців. Спроби пошуку загальноєвропейської стратегії наштовхуються на неприйняття низкою країн, які не бажають розділяти тягар відповідальності за проблему біженців, що власне суттєво гальмує процес вироблення такої стратегії і змушує деякі країни приймати хаотичні ситуативні рішення перед обличчям дедалі більшої проблеми. Виходячи з обставин, що склалися, з'явилась необхідність проаналізувати особливості сучасних міграційних процесів та ефективні заходи щодо регулювання потоків біженців.

У Європі найбільший з часів Другої світової війни наплив мігрантів і два погляди на цю проблему. Німеччина, Франція, Італія та скандинавські країни розглядають міграційну кризу як випробування європейських цінностей і єдності. А Угорщина, Польща, Словаччина, Чехія і балтійські держави вбачають у біженцях загрозу безпеці і благополуччю [4]. Шляхів виходу з кризи у країн ЄС зараз не надто багато. По-перше, треба чесно визнати, що ті кілька мільйонів біженців, які вже в дорозі, прийняти і розмістити, мабуть, доведеться. Самі біженці в розмовах з журналістами на шляху прямування весь час кажуть, що назад їм дороги немає. Тут важливо дати їм можливість працювати і скоротити до мінімуму допомоги – зайнята людина куди менш схильна до дурощів і набагато швидше інтегрується в суспільство, ніж бовтається без діла в гуртожитку в компанії собі подібних. По-друге, треба зробити все можливе, щоб нових претендентів було якомога менше, а ті, що вже приїхали, з часом відправлялися на батьківщину. І тут вже не обійтися без серйозних зовнішньополітичних зусиль. Точніше – без абсолютно нової стратегії. Щоб люди не бігли зі своїх країн, там необхідно припинити війни, зайнявши більш активну позицію. Захід повинен всерйоз зайнятися припиненням конфліктів (якщо необхідно, то використовуючи силу) і – головне – відновленням постраждалих держав.

Потрібно чесно визнати, що без енергійного втручання Європи та США вони приречені на кровопролиття та злидні. Будь-які військові зусилля США та Європи (наприклад, у Сирії та Іраку) повинні йти одночасно з відновленням інфраструктури, будівництвом шкіл, університетів та культурних центрів. Радикальний ісламізм і тероризм з'являються, в першу чергу, від неробства і відсутності життєвих перспектив у молоді [3].

Країни ЄС мають право відновлювати прикордонний контроль на період до шести місяців згідно з Розділом II Шенгенського кодексу. Наразі цим правом скористалися 8 країн-членів. Відновлення контролю не дозволяє зупинити потік мігрантів, але полегшує управління цим потоком та обліком мігрантів. Облік тих, хто прибуває, наразі є першочерговою проблемою, яка потребує вирішення. У відсутності належного обліку звинувачують Грецію, і це може стати причиною виключення країни з дії Шенгенської угоди. Після перевірки Греції на предмет дотримання зобов'язань щодо охорони кордону, було зафіксовано численні порушення. Зокрема, брак належної реєстрації й обліку мігрантів та не проведення дактилоскопії (зняття відбитків пальців). В лютому Європейська комісія розглянула результати перевірки і надала грецькому уряду три місяці на усунення порушень – тобто строки закінчаться приблизно у травні. Лобістом швидкого вирішення проблеми належного контролю над південним кордоном ЄС є Німеччина, її мета – перестрахувати себе. Справа в тому, що 12 травня закінчується максимальний термін, на який Німеччина може тимчасово відновлювати контроль на кордонах. Незадовільне виконання зобов'язань з боку Греції легітимізує продовження контролю на внутрішніх кордонах ЄС. Швидше за все, доля Шенгенської угоди на найближчі два роки (максимально можливий термін відновлення контролю) вирішиться саме в травні. Анулювання Шенгенської угоди очікувати не варто, – це занадто складно і невигідно. Наприклад, економічні втрати Франції після виходу із Шенгенської угоди оцінюють в 10 мільярдів євро. Проте досить ймовірним є відновлення контролю на окремих ділянках кордону протягом двох років [4].

Європейські країни при вирішенні проблеми біженців спираються на умови Дублінської угоди – документа, що регламентує відносини між країнами ЄС у процедурі надання притулку. Основний принцип Дублінської угоди полягає в тому, що тільки одна країна відповідальна за розгляд запиту про притулок [3].

Дублінську угоду підписали всі країни Європейського Союзу, плюс Ісландія, Норвегія, Швейцарія і Ліхтенштейн. Однак нинішня практика, коли статус біженця потрібно отримувати там, куди мігрант прибув спочатку, себе не виправдала – проти налаштовані прикордонні країни – Італія, Греція, Іспанія та Угорщина. Тому доцільно переглянути положення Дублінської угоди, зміцнити охорону кордонів ЄС й укласти список «безпечних країн» для біженців [2].

Як відомо, на саміті ЄС – Туреччина, який відбувся в Брюсселі 7 березня, Туреччина запросила в ЄС 6 мільярдів євро для допомоги сирійським біженцям, які перебувають на її території. Міністр закордонних справ Туреччини відкинув будь-які звинувачення в тому, що Туреччина таким чином вимагає гроші для себе. «Ми бачимо несправедливі звинувачення проти Туреччини... нібито ці гроші виділяються для Туреччини. Начебто Туреччина «благає» про гроші. Ці гроші будуть витрачені для задоволення потреб сирійців, а не надійдуть до нашого бюджету», – підкреслив Глава МЗС Туреччини Мевлют Чавушоглу. На території Туреччини знаходиться близько 2,7 мільйона сирійців, що рятуються від п'ятирічної війни на своїй батьківщині.

Раніше президент Туреччини Реджеп Тайіп Ердоган розкритикував ЄС за те, що протягом чотирьох місяців угода про надання Туреччині 3 мільярдів євро для допомоги мігрантам не була реалізована. Лідери ЄС на міні-саміті з міграції ЄС – Туреччина, який відбувся 7 березня досягли значного прогресу в переговорах з Туреччиною щодо майбутньої угоди для зменшення напливу мігрантів. Одним з пунктів майбутньої угоди ЄС – Туреччина, за пропозицією турецької сторони, має стати надання додаткової допомоги від ЄС у розмірі 3 мільярдів євро для цієї країни в обмін на те, що Туреччина прийматиме нелегальних мігрантів з ЄС [5].

Під час саміту ЄС – Туреччина його учасники вирішили не оголошувати закритим так званий балканський маршрут для нелегальних мігрантів. Варто відзначити, що проти оголошення «балканського маршруту» закритим заперечували в першу чергу, Німеччина і Греція. Канцлер ФРН Ангела Меркель підкреслила, що така позиція означала згоду з розкритикованими односторонніми діями Австрії та низки балканських держав щодо запровадження квот на допуск біженців на свою територію, а також щодо закриття кордонів. Також варто додати, що учасники саміту в Брюсселі оголосили одним з пріоритетів повернення до функціонуючої Шенгенської зони до кінця 2016 року. Греції будуть виділені додаткові

кошти для охорони зовнішніх кордонів ЄС, у тому числі з Албанією та Македонією.

Голова Європейської Ради Дональд Туск заявив, що ЄС пристав на «сміливі пропозиції Туреччини». «Ми домовилися працювати на підставі наступних принципів: повернення всіх нових незаконних мігрантів, які прибувають з Туреччини на грецькі острови, прискорення реалізації системи візової лібералізації, прискорення виділення 3 мільярдів євро і додаткове фінансування для механізму допомоги біженцям», – сказав Туск після завершення саміту ЄС – Туреччина. За його словами, йдеться про переселення сирійських біженців за принципом «один за одного». Окрім цього, країни Євросоюзу домовилися про програму значної гуманітарної допомоги Греції, яка буде надана в терміновому порядку [1].

Отже, щоб впоратися з «міграційною проблемою», особливо в ситуації кризи, необхідний не лише загальний бюджет, спільна позиція, але й, найголовніше – чітка середньострокова та довгострокова стратегія. Можливо, ЄС і вдасться вирішити проблему сотень тисяч біженців, однак, швидше за все цей процес буде довгим та неймовірно важким, зважаючи на непримиренні позиції держав-членів.

Література

1. «Балканський маршрут» транзиту біженців закрито, – результат саміту ЄС-Туреччина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://espresso.tv/news/2016/03/08/quotbalkanskyu_marshrutquot_tranzytu_bizhenciv_zakryto_rezultat_samitu_yes_turechchyna
2. Дудина Г. Відчиніть, міграція [Електронний ресурс] / Г. Дудина // Коммерсант. 2015. 09.09. Режим доступу: <http://www.kommersant.ru/doc/2806383>
3. Мігранти як виклик європейській цивілізації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.112.ua/statji/mihranty-iak-vyklyk-ievropeiskii-tsyvilizatsii-257513.html>
4. Міграційна криза загрожує розколом Євросоюзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forbes.net.ua/ua/nation/1401504-migracijna-kriza-zagrozhue-rozkolom-evrosoyuzu>
5. Туреччина вимагає гроші від ЄС для мігрантів, а не для себе – МЗС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2016/03/9/7045971/>

Яровая Л.В.

*доктор политических наук, профессор,
заведующий кафедрой административного и уголовного права
Национального университета «Одесская морская академия»*

ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ КАПИТАЛ КАК ПРИОРИТЕТ СОЦИАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ УКРАИНЫ

Суть теории человеческого капитала заключается в том, что инвестиции в образование и здравоохранение создают человеческий капитал подобно тому, как расходы на оборудование и материалы формируют физический капитал. Повышение умственных и физических способностей работника как составляющих человеческого капитала сравниваются с накоплением материально-вещественных элементов производства. При этом образование рассматривается, прежде всего, как инструмент прагматической деятельности человека, что предусматривает быстрое возвращение вложенных средств и ресурсов и их воспроизводство в интересах того, кто выступает заказчиком, потребителем подготовленных кадров. Таким образом, делается допущение, что существует непосредственная связь между инвестициями в человеческий капитал и производительностью труда. Приумножение человеческого капитала должно способствовать росту производительности труда и эффективности производства. Одновременно с ростом производительности труда должно происходить увеличение доходов работника, что, в свою очередь, стимулирует его делать новые инвестиции в здоровье и образование с целью пополнения запаса знаний, навыков и мотиваций (именно совокупность врожденных способностей и приобретенных знаний, навыков и мотиваций, по определению Г. Беккера и составляют человеческий капитал) чтобы со временем его снова эффективно применять [1, с. 6].

Согласно расчетам, сделанным Всемирным Банком в целях оценки основных составляющих национального богатства – человеческого капитала, природного капитала и воспроизводимого капитала, человеческий капитал составляет в этой структуре от 70 до 76% в Западной Европе [4, с. 52].

Думается, что в сложившейся критической ситуации основные усилия государства в Украине должны быть направлены на сохранение и восстановление нематериальных составляющих общественного богатства. С этой целью необходимо пересмотреть как место социальной политики в

системе государственных приоритетов, так и ее общую концепцию, а, следовательно, предлагаемые формы и методы реализации.

Попытки выявления наиболее бедных представляют собой, на наш взгляд, наименее рациональную стратегию: затраты на транзакционные издержки, связанные с идентификацией «правильных» адресатов и отслеживанием прохождения помощи, значительно перекроют сумму реальной помощи. Нельзя не учитывать также, что получение дополнительного дохода через системы социальной помощи и благотворительные фонды снижает самооценку людей, подрывает их уверенность в себе, сводит до унижительного положения объектов благотворительности, не способных самостоятельно позаботиться о себе и быть полезными обществу. Более широкое применение активных программ социальной защиты (например, общественных работ) при сохранении приверженности общей перераспределительной концепции снимает проблему только отчасти, так как в большинстве случаев создает лишь видимость участия.

В Европейских странах в последнее время все более популярной становится политика, направленная на создание социально-активного общества. При этом надо учесть, что термин «активный» используется для того, чтобы подчеркнуть желание и возможность обучения и дальнейшего трудоустройства, а термин «пассивный» используется с целью обозначить преимущественное стремление граждан к социальным гарантиям, что позволяет быть в определенной мере бездеятельным. Социальная политика должна быть направлена не только на уязвимые социальные группы неработающего населения, но и на занятых в общественном производстве. Тем более, что именно занятые в общественном производстве создают условия для поддержки социально уязвимых групп населения. Иначе понятие «социальная политика» должно отождествляться с понятием «социальная защита», а это не обоснованно.

Распространение системы добровольного страхования на все группы населения значительно бы снизило риск бедности в случае наступления страхового случая и уменьшило бы необходимость предоставления социальной помощи за счет бюджета [3, с. 132].

Долгое время культивировался миф о том, что долгожданный экономический рост автоматически гарантирует рост доходов для всех групп населения. Этот миф сформировал в обществе представление о росте доходов как о естественной награде за долготерпение. Как известно,

экономический рост не приводит автоматически к преодолению бедности и уменьшению чрезмерной дифференциации. Только тогда, когда результаты экономического роста направлены на достижение целей человеческого развития, можно говорить о решении социальных проблем. Опыт экономически развитых стран показывает, что только благодаря существенным государственным инвестициям в человеческий капитал и прогрессивной системе социальных мер можно уменьшить неравенство в распределении доходов и достичь согласия в обществе.

Однако реальным результатом последних лет является увеличение зоны бедности украинского населения. Средний класс в общих чертах сохраняет свои позиции как относительно успешная в социальном и экономическом отношении группа. Между тем наиболее проблемной для страны, пережившей длительную трансформационную стадию, была и остается так называемая социальная группа ниже среднего, которая составляет абсолютно большую часть социума. Эта группа не включена в экономический подъем и не является прямым участником социальных программ, финансируемых из государственного бюджета, возможности которого также за счет благоприятной экономической динамики расширились. Именно эта массовая группа находится вне зоны политического воздействия. Люди либо ничего не получают от экономического роста, либо импульс от экономического роста доходит до них в усеченном виде.

Отсюда возникает еще одна стратегическая задача, стоящая перед будущей социальной системой: не преодоление бедности, а содействие механизмам восходящей социальной мобильности и формирование социального лифта для всех групп населения.

В настоящее время социальная политика Украины концентрируется на двух полюсах возрастной пирамиды. Социальные обязательства в отношении пожилого населения и состояние пенсионной системы были и остаются в фокусе социально-экономической политики украинского государства. В последнее время значительно больше внимания уделяется демографической группе, находящейся на противоположном полюсе, проблемам детей и детства. Тема инвестиций в детей приобретает большой политический вес.

В то же время в системе приоритетов очевидно и другое: в наиболее уязвимом положении оказывается население средних (трудоспособных) возрастов. Именно на них возлагается основное бремя социальных расходов

по поддержанию детей и пожилых людей. Именно население средних возрастов остается на обочине социально-экономической политики. Абсолютно большая часть факторов, влиянию на положение трудоспособного населения, лежит на стороне рынка труда, который сегодня развивается исключительно под влиянием общей экономической конъюнктуры.

Становится очевидным, что глобальным вызовом стало: обеспечение общего баланса (демографического, экономического, социального, территориального). Поиск такого баланса – не только возможен, но практически единственно реальный путь будущего развития.

Несмотря на определенные меры со стороны правительства, в Украине не сокращается дистанция между богатыми и бедными. Процессы расслоения населения по уровню доходов с момента появления и расширения безработицы уже нельзя назвать просто падением уровня жизни. Набирает силу процесс люмпенизации, который усугубляется тем, что обнищание основной массы населения и формирование незначительной группы богатых происходит фактически при отсутствии среднего класса.

Прогрессируют негативные институциональные изменения в социально-политической сфере. Поэтому назрела необходимость поиска новых подходов социальной политики.

Критериями эффективности новой социальной политики могут быть: повышение уровня и качества жизни населения; сохранение и развитие человеческого потенциала страны; рост социальной и трудовой мобильности; повышение эффективности формирования и использования финансовых, информационных и кадровых ресурсов социальной сферы [2, с. 9].

В настоящее время социальная политика Украинского государства должна основываться на правильно выстроенной системе приоритетов, поэтапном решении социальных проблем, эффективном использовании имеющихся ресурсов, согласовании обязательств государства и реальных возможностей экономики. Однако последнее не означает, что речь должна идти об увеличении социальных расходов. В условиях кризиса важнейшей задачей становится повышение эффективности использования ресурсов, направленных на социальные нужды. Социальная сфера представляет собой не только сферу конечного потребления. По опыту развитых стран можно сделать вывод, что эффективная социальная политика является важным условием создания и восполнения человеческого капитала, повышения

производительности труда и эффективности использования трудовых ресурсов, обеспечения стабильного роста экономики в целом.

Литература

1. Безтелесна Л. Людський розвиток: підходи до трактування суті та умов його забезпечення / Л.Безтелесна // Економіка України. – 2009. – № 7. – С. 4-12.
2. Герасимова И.Н. Тенденции развития социальной сферы и качества жизни населения в современной экономической системе : автореф. дис... канд. экон. наук : спец. 08.00.01 – экономическая теория / И.Н. Герасимова – Чебоксары, 2008. – 21 с.
3. Лібанова Е. Соціальні проблеми в практиці управління / Е. Лібанова // Економіка України. – 2008. – № 10. – С.120-137.
4. Социальные источники экономического развития. Отв. Ред. Ф.Э. Бурджалов. – М.: ИМЭМО РАН, 2005. – 130 с.

Бєлова О.С.

заступник директора з виховної роботи

КНВК «Загальноосвітня школа-інтернат I-III ступенів № 9

з посиленою спортивною підготовкою»

СОЦІАЛЬНА УСТАНОВКА В КОНТЕКСТІ МОРАЛЬНО-ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ

Непередбачуваність подій в Україні сьогодні знову актуалізують проблему методології осмислення соціуму, теоретичного опосередкування механізмів його життєдіяльності, які «відповідальні» за раптові його переходи від одної якості до іншої. Тобто мова не йде про те, що хтось може піддавати сумніву об'єктивну реальність існування соціуму, проблема полягає в адекватності наших теоретичних уявлень про нього, а також в межах і можливостях його наукового осягнення.

Значна деформація структури суспільства є однією з актуальних проблем сьогодні, що характеризується крайньою нестійкістю, адже для кожного історичного періоду притаманні різні типи соціуму, які безпосередньо підпорядковувались режимним типам існування держави – від демократичного, авторитарного до тоталітарного. Безробіття, бідність, погіршення якості життя через економічну нестабільність сьогодні прискорили маргіналізацію населення, що стало процесом соціального розпаду, тобто хворобою, що швидко прогресує.

Відбуваються процеси, що диференціюють традиційні групи соціуму за формою власності, за рівнем доходів, ангажованістю у владні структури, які мають вимушений характер, зумовлений нинішньою соціально – економічною і соціокультурною трансформацією українського суспільства. Населення не може повною мірою усвідомлювати свої економічні, політичні, духовні інтереси, узгоджувати особистісну систему ціннісних координат.

Отже, українське суспільство та його соціальна структура характеризується крайньою соціальною неврівноваженістю як на рівні процесів, що відбуваються всередині соціальних груп і між ними, так і на

рівні самосвідомості особистості – усвідомлення нею свого місця в системі соціальної ієрархії. Тож, у стані перетворень та загальної кризи, актуальними проблемами якого є корупція, тіньова економіка, об'єднання бізнесу і влади, невідповідність української соціальної інфраструктури сьогоденним умовам та трудова міграція обумовлені формуванням соціально-конструктивного мислення українців.

П. Сорокін в своїй праці «Людина, цивілізація, суспільство» наголошує, що «соціальне явище є соціальний зв'язок, що має психічну природу і реалізується в свідомості індивідів, виступаючи в той же час по змісту і тривалості за його межі. Це те, що називають «соціальною душею», це те, що інші називають цивілізацією і культурою, це те, що треті визначають терміном «світ цінностей», в протилежність світу речей, що створюють об'єкт наук про природу. Будь-яка взаємодія, між ким би вона не відбувалася, якщо вона має психічний характер, буде соціальним явищем» [5, с. 39].

Отже, людина являє собою цілісну єдність біологічного, психічного і соціального рівня. При цьому людський індивід – це не просто сума біологічного, психічного і соціального, а їх інтегральна єдність, яка є основою до виникнення нового якісного ступеня – особистості.

Беззаперечно – людство йде вперед, але це скоріше рух від дитинства до юнацтва, від юнацтва – до зрілості. Це сходження не до кращого, а до складнішого: це нові труднощі, нова відповідальність, загострення і необхідність подолання нових, більш серйозних проблем, які найбільш притаманні для підростаючого покоління, якому сьогодні властива вразливість, емоційна нестійкість, недостатня сформованість вольової сфери, відсутність морально-етичних якостей та низький рівень розвитку духовності.

Цілеспрямоване вирішення питань формування якостей особистості сьогодні можемо спостерігати (у більшості) у виховній функції навчальних закладів усіх типів, де відбувається процес формування домінуючих мотивів, що стимулюють систематичну психічну діяльність підлітків з урахуванням вікових особливостей.

Розкриваючи психологічні механізми формування морально-вольової сфери особистості, в яких проявляється ставлення до інших людей та суспільства, психологія, на даному етапі розвитку суспільства виокремлює проблеми, які потребують спеціального вивчення: вплив праці та інших об'єктивних чинників на становлення особистості; взаємозв'язок

інтелектуальної сфери та моральної; визначення вимог до особистості; створення умов для становлення різнобічно й гармонійно розвинутої особистості, яка була б активною у суспільних та особистих справах.

З дидактичного матеріалу встановлено, що сукупність певних соціальних умов життєдіяльності особи утворюють складне багаторівневе утворення, яке відображає конкретні прояви суспільних стосунків, що мають місце у суспільстві в якому живе та розвивається дитина. Сучасні дослідники (О. Безпалько, А. Мудрик) виділяють макро- та мікрорівні у структурі соціального середовища, де макрорівень – це система соціальних відносин у суспільстві, а мікрорівень – це конкретні умови життя особистості [2].

Отже, одна із необхідних умов формування соціокультурного досвіду особистості – це наявність соціального середовища, як складного багаторівневого утворення, конкретний прояв суспільних стосунків, що мають місце в суспільстві, у якому живе та розвивається особистість. У творчій спадщині відомих психологів та педагогів (Г. Андрєєва, Л. Виготського та В. Семенова) розглядається соціальне середовище з позиції інтеграції в ньому дитини і досліджується як суб'єктивно пережита дитиною об'єктивна реальність. «Вростання звичайної дитини в цивілізацію являє собою єдиний сплав з процесами його органічного дозрівання. Обидва ці шляхи розвитку – природний та культурний – співпадають та зливаються один з одним. Обидва ряди змін взаємопроникають один в одного та утворюють, по суті, єдиний ряд соціально-біологічного формування особистості» [4, с. 31].

Соціальне середовище є основою для входження дитини в суспільні відносини в процесі її виховання та формування соціокультурного досвіду.

ІІІ. Амонашвілі писав: «Дитина формується у середовищі, без середовища дитини як людської істоти не існує» [1, с. 19]. Отже, основним фактором, який включає дитину в процес набуття соціокультурного досвіду є оптимальне співвідношення двох взаємозаперечних, але і взаємозалежних один від одного процесів: засвоєння суспільного досвіду та самостійне набуття індивідуального досвіду. Але, не слід також ігнорувати успадкування певних знань в результаті «генетичної пам'яті» як верхівки пристосувальних досягнень попередніх поколінь, яке набуло людство в ході свого розвитку [3, с. 173].

Е. Фром та його послідовники зазначали, що людину протягом життя вчать сотням наук і мистецтв, хоча особистість потребує однієї науки –

мистецтва жити у суспільстві. Подібна наука теоретично може базуватись навколо кількох наріжних питань: людина повинна мати можливість спостереження за тим, як діють інші в подібних ситуаціях; людина повинна мати певний взірець для наслідування, що зводиться до релігійного естетичного або культурного ідеалу; людина повинна передбачати майбутнє, щоб до такого майбутнього встигла підготуватись. Всі ці питання пов'язані з формуванням морально-вольових якостей особистості, адже важливими складниками життєвої компетентності сучасної особистості є моральна культура та соціальна зрілість.

Загалом, є недоліки в розкритті основного змісту психологічної та соціологічної науки, так як дослідження вітчизняних науковців є актуальними саме для їхнього історичного періоду і тому різняться видами соціальних установок через невідповідність соціуму хронологічному часу сьогодення. А наш час потребує лідерів нової формації, людей компетентних, відповідальних, здатних мислити неординарно, генерувати нові ідеї та приймати нестандартні рішення, а тому індивід повинен цілеспрямовано пройти три взаємопов'язаних і взаємозумовлених процесів самопізнання, самоутримування та самопримушування.

З досвіду роботи в школі (застосування методик вивчення імпульсивності і вольових регуляцій дітей) можна впливати на емоційну, вольову, раціональну сторони особистості та в «реалії» можливе лише формування уявлення про довкілля, про суспільні вимоги, які виражені в правових і моральних нормах. Особистість, яка засвоїла їх, стає послідовною у виборі позитивних цілей і планів, здатна краще розібратися у складних життєвих ситуаціях, побачити суспільну значимість своїх вчинків. Є і недоліки, які виникають при формуванні морально-вольових якостей особистості – це соціальна дезадаптація, спричинена відсутністю відповідного мікрорівня (виховання в сім'ї).

Отже, враховуючи, перебування психологічної науки у стані методологічної кризи, сьогодні виникає надтермінова потреба розробки сучасних підходів в психолого-педагогічній науці, зокрема в теорії вольового розвитку особистості, яка залишається недостатньо розробленої з точки зору потреб нової реальності. При цьому, метою вищезазначеного має стати не формальний «супровід» особистості, а безпосереднє регулювання, корекція та контроль, тобто управління процесами інтеріоризації, що буде відповідати позитивним етапам формування морально-вольових якостей особистості від самопізнання, самоствердження до самовдосконалення

через призму інтегративної ідеології, загальнолюдських та морально-етичних цінностей.

Література

1. Амонашвили Ш. Психологические основы педагогики сотрудничества/ Ш. Амонашвили. – К. : «Освіта», 1991. – 111 с.
2. Безпалько О. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі : навч. посіб. / О. Безпалько – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 208 с.
3. БоулиДж. Привязанность / Дж. Боули. – М. : Гардарики, 2003. – 477 с.
4. Проблемы развития психики/ Л. Выготский ; под ред. А. М. Матюшкина. – М.: Педагогика, 1983. – 368 с. 3.
5. Сорокин П.А. Человек, цивилизация, общество. Москва, Политиздат, 1992.

Варій М.Й.

*доктор психологічних наук,
завідувач кафедри теоретичної та практичної психології
Національного університету «Львівська політехніка»*

ЗОВНІШНЬО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Наш аналіз чинників, які загрожують економічній безпеці держави, дозволив виділити серед них власне психологічні. Ми виходимо з того, що економічна безпека держави складається з безпеки національної економіки, економічної безпеки організацій (підприємств, установ, закладів) та економічної безпеки окремого громадянина.

Нами виявлено, що на рівень економічної безпеки держави впливає ціла низка психологічних чинників: зовнішньо-психологічних, внутрішньо-психологічних та індивідуально-психологічних.

Ці чинники, пройшовши через призму економічної свідомості людей, впливають на їх економічну поведінку.

Під економічною свідомістю ми розуміємо здатність людей аналізувати економічні процеси, стани і властивості економіки держави, організації та окремих осіб, виявляти залежності між ними, виробляти до

них своє ставлення, економічно доцільно будувати економічні стосунки та реалізовувати їх у своїй економічній поведінці.

Як виявляється, рівень економічної свідомості може бути дуже низьким, низьким, середнім і високим. Власне економічна свідомість окремих громадян і груп дозволяє їм реалізовувати ту чи іншу форму економічної поведінки, оскільки вона впливає на зміст економічних відносин та вектор економічного ставлення.

Економічна поведінка – це конструктивні чи деструктивні вчинки і дії економічного суб'єкта, спрямовані на задоволення ним економічних потреб та інтересів.

Ми розглянемо вплив зовнішньо-психологічних чинників на економічну безпеку держави.

Так, вплив політико-психологічних чинників на економічну безпеку держави виявляється в бажанні та спроможності політичних інститутів, організацій, партій та політиків захищати економічні інтереси нації, окремої організації й громадянина політичними засобами і ресурсами, стимулювати її розвиток, упроваджувати новітні технології, досягнення науки та ін.

В Україні, на жаль, спостерігаються випадки, коли в основі тих чи інших політичних рішень щодо економіки держави лежать не національні інтереси, а потреби та інтереси окремих бізнесполітгруп¹.

Політико-психологічні відносини у державі, які можуть бути як конструктивними, так і деструктивними, безпосередньо впливають на економічну безпеку держави. Деструктивні політико-психологічні відносини, як протистояння і протиборство, становлять загрозу економічній безпеці держави.

Морально-психологічні чинники також суттєво впливають на економічну безпеку держави, оскільки відсутність моралі в економічній свідомості, економічних стосунках та економічному ставленні веде до формування цілої низки загроз. Боротьба із суперниками (і навіть їх фізичне знищення), руйнування чи захоплення їхнього бізнесу, приватизація підприємств (в Україні отримала назву «прихвати́зація») за попередньою домовленими низькими цінами (за хабар), накручування цін, незаконна приватизація, нищення цілих галузей національної економіки заради

¹ Поняття «бізнесполітгрупа» ми вводимо вперше і вважаємо, що саме воно з психологічної точки зору найбільш точно відображає спільноту людей, яка захищає інтереси бізнесу безпосередньо через участь самих бізнесменів або підставних осіб у політиці. Іншими словами, бізнесполітгрупа – це людська спільнота, смисл спільності якої полягає в захисті, розвитку та прикритті бізнесу через захоплення певних (ключових) позицій у політичній системі держави.

наживи за рахунок імпорту продукції із-за кордону, контрабанда, шантаж, підкуп, хабарництво та ін. свідчить про те, що відсутність морально-психологічного компоненту в економічній свідомості впливає на економічну безпеку держави.

Багатоаспектним є вплив на економічну безпеку держави соціально-психологічних чинників. До таких можна віднести соціально-психологічний стан суспільства, наявність роботи чи безробіття, соціальні конфлікти та нестабільність у суспільстві, соціальну справедливість чи несправедливість, соціальний оптимізм чи песимізм, соціальну та економічну депривації, низьку суспільну свідомість громадян, соціально-психологічні конфлікти, соціальний захист громадян, низький рівень купівельної спроможності населення, соціально-психологічний вплив з метою спонукання населення до закупівлі продукції вітчизняних виробників та ін.

Щодо впливу на економічну безпеку держави юридично-психологічні чинники виявляються у правовому забезпеченні функціонування економіки держави, її розвитку. До юридично-психологічних чинників, які становлять загрозу економічній безпеці держави, належать «тіньова» економіка, організована злочинність, корупція, хабарництво, підкуп, верховенство грошей у судах замість верховенства закону, низька суспільно-національна свідомість судової гілки влади, недовіра громадян до правоохоронних органів та ін.

Елітно-психологічні чинники впливу на економічну безпеку держави виявляються насамперед у національній та економічній свідомості, насамперед правлячої еліти, її моральності, освіченості, професійності, відповідальності, мотивованості на розвиток національної економіки та ін.

Етнічно-психологічні чинники, впливаючи на економічну безпеку держави, виявляються в економічній свідомості різних етнічних спільнот чи їх представників, а також корінного етносу. В Україні ми спостерігаємо таку картину щодо місця представників корінного етносу (етнічних українців, яких 72%) у: супервеликому бізнесі (мільяртери/олігархи) – 0%; великому бізнесі приблизно – 10-15%; середньому бізнесі приблизно – 35-45%; малому бізнесі приблизно – 58-68%¹.

На жаль представники корінного етносу (етнічні українці) лідерство і перші місця в економіці відали представникам етнічних меншин. А як

¹ Ці розрахунки зроблені автором і можуть бути неточними, оскільки таких даних, особливо щодо середнього і малого бізнесу, автор ніде не знайшов.

свідчить історичний досвід, утрата провідних позицій в економіці корінного етносу веде не лише до її спаду і гальмування в розвитку, а й до руйнування, оскільки бізнесмени – представники етнічних меншин, часто свій капітал укладають в економіку своєї вітчизни, або інших держав, де привабливіші чи надійніші умови. Їх не хвилює ні доля держави, в якій вони збагачуються, ні її екосистема, ні доля й добробут громадян, ні їхнє майбутнє. Щодо України, то видається, що деякі бізнесмени вважають її лише «полігоном» для викачування матеріальних цінностей, а населення – дешевою робочою силою. Заради прибутків вони нищать екосистему України – вирубують безсистемно ліси, забруднюють довкілля і водойми, виснажують надра, родючі землі та ін.

Регіонально-психологічні чинники економічної безпеки держави виявляються і в національно-економічній свідомості населення регіонів, і в їхніх ціннісних орієнтаціях, і в мотивації щодо отримання матеріальних благ тощо.

Вагомим чинником економічної безпеки держави є економічна мотивація розвитку окремих галузей економіки, великого, середнього і малого бізнесу, окремих організацій (підприємств, установ, закладів) та окремих громадян, упровадження новітніх технологій, особливо побудованих на цілком нових принципах дії щодо інформації, затрат енергії, якості та ін.

До пізнавально-інтелектуальних чинників, які впливають на економічну безпеку держави, насамперед належать освіта, наука, психологія аналізу та прогнозування розвитку економічної сфери. Освіта має випереджати розвиток економіки, а наука забезпечувати її ефективність і конкурентоспроможність на основі розвитку новітніх технологій, в тому числі інформаційних. На основі аналізу стану і розвитку світової економіки, ринків збуту, демографічних особливостей, енергоносіїв, а також можливостей науки і новітніх технологій має відбуватися прогнозування розвитку економіки держави.

Значний вплив на економічну безпеку держави здійснюють управлінсько-психологічні чинники, як психологія прийняття рішень у сфері економіки, стиль управління, підбір персоналу, психологія управління організаціями (підприємствами, установами, закладами), психологія управління фінансами, психологія вироблення стратегій розвитку різних галузей у сфері економіки, психологія управління енергоносіями та ін.

Безумовно, важливими для забезпечення економічної безпеки держави є інформаційно-психологічні чинники (в тому числі психологічна протидія впливам інших держав на економічну свідомість і поведінку громадян). Досить згадати нафтопровід «Одеса-Броди», витіснення продукції українських виробників не тільки зі світових ринків, Росії, але і з власного, цілеспрямоване руйнування деяких галузей економіки та ін. Інколи під прикриттям інвестицій і намірів розвивати ту чи ту економічну галузь насправді відбувається її нищення як конкурентної. Так відбулося, приміром, з Львівським автобусним заводом після того, як він перейшов до рук російських бізнесменів. На жаль, така доля в Україні спіткала десятки інших великих і малих підприємств.

Таким чином, до зовнішньо-психологічних чинники економічної безпеки держави належать: політико-психологічні; соціально-психологічні; морально-психологічні; юридично-психологічні; елітно-психологічні; етнічно-психологічні; регіонально-психологічні; пізнавально-інтелектуальні (освіта, наука, аналіз, синтез); економічна мотивація держави розвитку підприємства, продуктивності праці; управлінсько-психологічні; інформаційно-психологічні (в тому числі психологічна протидія впливам інших держав на економічну свідомість і поведінку громадян).

Дуб В.Г.

*кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*

САНОГЕННЕ МИСЛЕННЯ ЯК УМОВА УСПІШНОГО ОСОБИСТІСНОГО ТА ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ СТУДЕНТІВ-ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ

Проблема особистісного та професійного розвитку студентів не втрачає своєї актуальності. Адже мова йде про молодь, яка є тим прогресивним прошарком населення від якого залежить подальший розвиток суспільства й держави загалом. Проте ситуація, яка склалась у нашій країні через окупацію Криму та війну на Сході не найкращим чином сприяє становленню студентів як особистостей та професіоналів. Складні політичні, економічні та соціальні умови дещо гальмують процес успішного

розвитку молоді. Особливо це стосується тих студентів, яких ми уже звикли називати «студенти-переселенці».

Змінивши місце проживання та місце навчання студенти-переселенці, переживаючи складні життєві ситуації, стикаються з рядом проблем: труднощі налагодження соціальних контактів; подолання мовного бар'єру; проблеми самореалізації в новому соціокультурному середовищі й інтеграції у нього; адаптація до ВНЗ; пристосування до цінностей нової спільноти; залежність від життєвих обставин, близького оточення, нарешті від самого себе (власних бажань, емоцій, переживань, страхів, стресових ситуацій, надмірної психічної напруги).

Стиль мислення, який обирають студенти переживаючи складні життєві ситуації та долаючи труднощі на шляху самореалізації може впливати на психологічний та фізіологічний стан їх організму, сприяти або перешкоджати досягненню високих цілей у житті. Тому саногенне мислення відіграє ключову роль у процесі становлення особистості студента.

Саногенне мислення є предметом дослідження зарубіжних та вітчизняних учених: Р. Бернс, К. Бютнер, Д. Джампольські, М. Джеймс, Д. Джонгвард, Е. Ле Шан, М. Раттер, З. Фрейд, К. Хорні, О. М. Александровська, А. Б. Добровіч, І. В. Дубровина, А. І. Захаров, Н. Козлов, В. Леві, В. Я. Семке, М. Тишкова. Найбільш помітною концепцією психічного і соматичного здоров'я, що оперує поняттями продуктивного мислення і поведінки, є теорія саногенного мислення Ю. М. Орлова. Л.О. Кананчук досліджує саногенну рефлексію як фактор адаптації студентів в полі етнічному середовищі ВНЗ [1].

Якість нашого життя, стосунки з оточенням, способи реагування на обставини буденного життя, професійний успіх та життєві досягнення визначаються типом нашого мислення. Від того, як ми думаємо залежить не тільки результативність діяльності та поведінки, а й ставлення до подій, а в підсумку – стан душі, світовідчуття.

Термін «саногенне мислення» відображає вирішення внутрішніх проблем (наприклад, як послабити страждання від образи, переживання невдачі і т.д.). Ю.М. Орловим представлена ідея «саногенного мислення» як особливого виду мислення, що приводить до зменшення страждання від негативних емоцій, основна функція якого полягає в конструктивній регуляції емоційних станів людини [3].

Саногенне мислення відіграє вирішальну роль у формуванні психологічного стану особистості студента. Він свідомо може керувати своїми емоційними станами, контролювати власні емоції, жити «тут і тепер», такий тип мислення сприяє розв'язанню внутрішніх проблем і формує рефлексивну здорову особистість. Воно розширює різноманіття ходів думки і звільняє думку, пропонуючи нові програми, що зменшують надмірний прояв емоцій.

Саногенне мислення наділяють такими основними рисами: 1) довільність розумових актів (свідомий характер протікання процесів у напрямку конкретної мети); 2) здатність до рефлексії та інтроспекції (відділення себе від своїх переживань і спостереження за ними) на тлі глибокого внутрішнього спокою; 3) навичка самозанурення в стан спокою і миру; 4) високий рівень розвитку зосередження та концентрації уваги на об'єктах роздумів; 5) подання до свідомості будови психічних станів, які потребують контролю; 6) високий рівень загального кругозору і внутрішньої культури особистості; 7) уміння вчасно виконувати акт припинення мислення, або виконувати стоп-реакцію в ситуаціях емоційної напруги [3].

Таким чином, саногенно мисляча особистість здатна в потенційно стресогенній ситуації швидко повертатися в стан рівноваги, не входячи в емоційний стрес. Ця здатність набувається завдяки оволодінню навичками контролю емоцій.

Оскільки найважливішою задачею розвитку юнацького віку є становлення самосвідомості і стійкого образу своєї особистості, свого «Я», то навчання саногенному мисленню забезпечить здорове формування особистості студента. Мислити саногенно в період формування особистості студента відіграє вагому роль у ході його навчальної діяльності.

Особистісний зріст студента в ході набуття навичок саногенного мислення буде спрямований на те, щоб стати більш благополучним, ніж він був раніше, бути емоційно стійким, передбачає придбання способів поведінкового та інтелектуального захисту як від зовнішніх, так і внутрішніх небезпек. Молодій особі належить навчитися професійній та соціальній поведінці, що має забезпечити виживання в суспільстві і в природі. Саногенне мислення зменшує напруженість, внутрішній конфлікт, попереджує захворювання, зміцнює здоров'я. Таким чином, саногенне мислення є основою психосоматичного здоров'я, яке сприяє успішному становленню студента.

Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко та багато інших вітчизняних психологів виокремлюють загальні тенденції становлення особистості студента як майбутнього фахівця, формування його «Я-концепції» [4]. Вважаємо, що саногенне мислення є умовою формування позитивної «Я» концепції студента. Дослідженнями встановлено, що поведінка студентів із позитивною «Я-концепцією» є самокерованою – студент долає труднощі, володіє собою в критичних ситуаціях, адаптація його гнучка щодо змін у соціальному середовищі.

Студенти-переселенці є особливою категорією студентів вищого навчального закладу яку потребують психолого-педагогічного супроводу. Вважаємо, що одним із завдань такого супроводу є формування у студентів-переселенців навичок саногенної рефлексії як засобу досягнення саногенного мислення. Функція саногенної рефлексії полягає в розпізнаванні стереотипів мислення і програм поведінки, які запускають негативні емоції [2]. Саногенне мислення сприятиме налагодженню міжособистісних відносин студентів.

Саногенне мислення дає студентам суттєві здобутки: віру в себе, у власні сили; сприяють досягненню успіху в будь-якій справі; допомагають успішно долати перешкоди, невдачі, кризи; формують можливість більш ефективної адаптації до змін в житті; оптимізм, самовладання, доброзичливі відносини з оточуючими людьми; здоровий спосіб життя, покращення здоров'я; нову життєву позицію, девізами якої є тези: «Я можу», «Від мене залежить багато чого», «Я вірю в себе, в життя, в успіх». Усе це необхідно студентам переселенцям для успішного особистісного та професійного розвитку.

Література

1. Кананчук Л.А. Саногенная рефлексия как фактор адаптации студентов в полиэтнической среде ВУЗа : дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01/ Лидия Александровна Кананчук. – М., 2010. – 160 с.
2. Крайнова Ю. Н. Саногенное мышление против негативных переживаний [Текст] / Ю. Н. Крайнова // Психология здоровья и личностного роста. – 2010. – № 4. – С. 58–74.
3. Орлов Ю.М. Оздоровляющее (саногенное) мышление / Ю.М. Орлов ; сост. А.В. Ребенок. Серия «Управление поведением». – 2-е изд. исправленное. – М. : Слайдинг, 2006. – 96 с.

4. Подоляк Л.Г. Психологія вищої школи: навч. посіб. для магістрантів і аспірантів / Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко. – К.: ТОВ «Філ-студія», 2006. – 320с.

Кощинець В.В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри юридичної психології*

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ В ЮРИСДИКЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ

У психології прийняття рішення розглядається як вольовий акт формування дії, спрямованої на досягнення мети. Процес прийняття рішень засновано на переконаності діяти відповідним чином. Складність прийняття рішень може бути пов'язана зі ступенем невизначеності ситуації, що припускає настання неоднозначних наслідків – позитивних чи негативних

Прийняття рішень є завершальною фазою певного виду діяльності, зокрема, планування і психологічно найскладнішою процедурою, найголовнішим оцінювальним критерієм здібностей, умінь і навичок будь-якої особи, у тому числі і керівника.

Тому, в юрисдикційному процесі, на нашу думку слід розглядати наступні види рішень:

- управлінські рішення;
- процесуальні рішення.

Щодо першої групи рішень, слід зазначити, що незалежно від схеми управлінської діяльності, ступеня її деталізації, домінування конкретних стадій управління центральною ланкою є ухвалення рішень. Від їх зумовленості значною мірою залежать результати діяльності організації.

Прийняття управлінського рішення – вольовий акт формування послідовності дій, результатом яких є досягнення конкретної цілі на основі перетворення вихідної інформації.

Ухвалення управлінського рішення відбувається в умовах двох видів відносин:

- 1) керівництво-підлеглість (керівник приймає рішення одноосібно);

2) партнерство (рішення приймають колегіально, зборами суддів).

Це стало основою утворення двох форм прийняття управлінських рішень: індивідуальної (одноосібної) та групової (колегіальної), кожна з яких має свої переваги і недоліки. Вибір їх залежить від особливостей управлінської ситуації. У розв'язанні, наприклад, процедурних проблем, безпосередньо пов'язаних з процесом діловодства в суді, цілком достатньо індивідуальних рішень. Складні управлінські проблеми, ситуації з багатьма невідомими, що містять соціальні, психологічні, соціально-психологічні, моральні аспекти, в яких задіяний людський чинник, вимагають комплексного розгляду.

Групове прийняття управлінського рішення має такі переваги над індивідуальним:

- у групі легше долати стереотипи мислення;
- комплексний пошук рішення дає змогу розглянути більше альтернатив;

- у груповому рішенні задіяно більший обсяг знань та інформації, що підвищує вірогідність знаходження оптимального або наближеного до нього способу розв'язання управлінського завдання;

- групове рішення адекватніше відображає суть розв'язуваної проблеми;

- єдність думок, яка є наслідком вироблення управлінського рішення, позитивно мотивує ефективну трудову діяльність кожного працівника і групи загалом. Тобто спрацьовує соціально-психологічний феномен «групова нормалізація», що виникає внаслідок групової дискусії, коли протилежні погляди і навіть неординарні позиції формуються в єдину думку;

- групове рішення психологічно легше сприймається, що впливає на його поширення та виконання.

До недоліків групового прийняття управлінського рішення зараховують:

- блокування рішення. Виникає, коли точки зору не зближуються, а віддаляються. В такому разі проявляється соціально-психологічний феномен «групова поляризація». Він є результатом групової дискусії, під час якої різні погляди думки утворюють дві протилежні позиції, що усувають будь-які компроміси. Діапазон групової поляризації тим більший, чим більше зміщені первинні переваги осіб групи від середніх значень.

Протилежні думки породжують нервово-психічні напруження, конфлікти, які негативно впливають на кожную особистість і групу в цілому;

- прийняття компромісного рішення, яке не завжди є правильним. В одному випадку компроміс долає протистояння різних позицій і підходів, а породжує рішення, яке задовольняє більшу частину групи, в разі відсутності оптимального. Такий компроміс є неефективною формою ухвалення управлінського рішення, адже він нехтує реальним станом справ;

- розроблення й ухвалення групового управлінського рішення, на відміну від індивідуального, може потребувати значно більше часу;

- у процесі групового ухвалення рішень можливий тиск однієї сторони на іншу, щоб нав'язати власне рішення;

- можливість прийняття неоптимального з погляду результату рішення, за яке виступали найактивніші, але не найкомпетентніші учасники групи;

- можливість передчасного ухвалення управлінського рішення, нечіткого визначення відповідальності;

- висока ймовірність незадоволеності і напруги учасників дискусії, кожен з яких прагне, щоб була прийнята його точка зору. Це є наслідком різних мотивацій (установок, інтересів, бажань тощо).

Будь-яке управлінське рішення зводиться до вибору конкретного варіанта з можливих альтернатив, що є складним психологічним процесом.

Щодо другого виду рішень в юрисдикційному процесі слід звернути увагу на наступні психологічні особливості.

Прийняття рішень судом має ґрунтуватися на внутрішньому переконанні. Зокрема, у законодавстві встановлено, що суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному і об'єктивному розгляді всіх обставин справи в їх сукупності, керуючись законом. Таке переосмислення становить усвідомлену потребу особи, використання нею власних думок, поглядів і знань. При прийнятті рішень на основі внутрішнього переконання не допускається жодних сумнівів. Наприклад в кримінальному процесі існує правило, згідно з яким сумніви тлумачаться на користь підсудного.

Таким чином, теоретико-гносеологічний аналіз доступних літературних джерел з досліджуваного питання дозволив виявити деякі суттєві юридико-психологічні аспекти, які можна сформулювати у вигляді наступних висновків:

а) формування суддівського переконання і суто внутрішнє переконання судді становлять діалектичну єдність, хоча перше повинно розглядатись виключно як процес, а друге – як стан;

б) процес формування переконання розпочинається при вивченні матеріалів справи з метою передання обвинуваченого до суду і закінчується в нарадчій кімнаті при прийнятті рішення суддею;

в) судове провадження для формування суддівського переконання має вагоме значення, адже під час його проведення суддя отримує дуже велику кількість доказів;

г) на формування внутрішнього переконання судді впливають: знання, поведінка учасників процесу, правосвідомість, світогляд, власний життєвий та професійний досвід, а також достатня кількість доказів;

д) особливістю суддівського переконання є те, що воно не являється раптовим явищем, а його необхідно досягнути, напружувати;

е) переконання вважається сформованим, коли ймовірні знання стали достовірними, а сумніви переросли в переконання.

При прийнятті рішення суддею повинні бути виключені сторонні, сугестивні впливи. Тому суддям законодавчо забороняється вступати в будь-які стосунки на цій стадії. Так, рішення постановляється в окремому приміщенні – нарадчій кімнаті. Існує таємниця наради суддів. Під час наради і постановлення вироку в нарадчій кімнаті можуть бути лише судді, які входять до складу суду в певній справі.

Існують певні психологічні особливості при прийнятті рішень складом суду під час колегіального обговорення. Тут слід пам'ятати про такі психологічні явища, як конформізм і сугестія. У будь-якому разі судді піддаються груповій поведінці, впливу лідера. Тому необхідні процесуальні гарантії при прийнятті рішень. При цьому головуючий повинен ставити кожне питання в такій формі, аби на нього можна було дати тільки позитивну або негативну відповідь. При вирішенні кожного окремого питання ніхто з судців не має права утримуватися від голосування. Головуючий голосує останнім. Усі питання вирішуються простою більшістю голосів. Йдеться про формування власної думки суддів та усунення будь-яких сторонніх впливів.

Таким чином, можна дійти висновку, що чим складніша та відповідальніша ситуація, в якій відбувається прийняття управлінського чи процесуального рішення, тим яскравіше виявляється особистісний профіль керівника чи судді. Особливо яскравий він в екстремальних ситуаціях.

Істинні психологічні якості особистості (індивідуальні особливості, досвід) виявляються під час прийняття відповідальних рішень в умовах дефіциту часу, реальних загроз, високих ризиків тощо. Наприклад, у звичайних умовах тип нервової системи не надто впливає на стиль ефективності роботи керівника. В екстремальних умовах особи зі слабким типом нервової системи часто помиляються, рішення їм даються важко. Компенсаторним чинником для них можуть стати досвід та управлінські навички.

Література

1. Психологія діяльності прокурора: навчальний посібник / В.В. Кощинець, Р.І. Кирилюк, Л.Л. Радухівська, І.М. Бевзюк. – К.: Національна академія прокуратури України, 2017. – 188 с.
2. Психологічний зміст діяльності судді в кримінальному судочинстві [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 19.00.06 / Радухівська Людмила Любомирівна ; Нац. акад. внутр. справ. – К., 2012. – 16 с.

Курова А. В.

кандидат психологічних наук,

*провідний фахівець лабораторії соціологічних та політичних досліджень
Національного університету «Одеська юридична академія»*

РОЛЬ СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГА-ПЕДАГОГА

Стан суб'єктивного благополуччя особистості безпосередньо впливає на її настрій, психічний стан, психологічну стійкість у різних ситуаціях, у тому числі і в процесі виконання професійних обов'язків. У сучасній психолого-педагогічній науці вимоги до викладача вищого навчального закладу включають такі функції, як дослідження, проектування, конструювання, організація, комунікація. Дослідницька функція націлює педагога на творчість, вміння отримувати нові знання з різних джерел, удосконалювати навички логічного мислення, ставити нові педагогічні завдання; функція проектування передбачає наявність навичок планування педагогічної діяльності, вміння знайти методи вирішення освітніх завдань; конструювання виражається в умінні здійснювати відбір навчально-

виховної інформації, створювати нові педагогічні технології, контролювати ступінь засвоєння навчальних дисциплін молоддю; організаторська функція передбачає наявність навичок керування психічним станом студента, коригувати і прогнозувати його пізнавальні можливості, а комунікативна функція націлює педагога на суворе, але доброзичливе ставлення до студентів, а також на створення єдиного морального і психологічного простору в освітньо-виховному процесі.

Тобто, система знань, яку формує сучасний педагог, сприймається в першу чергу крізь призму його індивідуальності, як щось персональне, що йде від людини до людини. Саме тому суб'єктивне благополуччя і задоволеність життям є найважливішими психологічними структурними компонентами особистості сучасного педагога, які включають в себе індивідуальну своєрідність переживання щастя, задоволеності життям, емоційного комфорту і благополуччя [1].

У сучасній психологічній науці суб'єктивне благополуччя особистості досліджується через ряд близьких, але не тотожних за своїм значенням понять, таких як: «психологічне здоров'я», «норма», «позитивний стиль життя», «емоційний комфорт», «якість життя», «особистісна зрілість», «повноцінно функціонуюча особистість» та ін. (А. Маслоу, Я. Морено, К. Роджерс, Е. Еріксон, В. Франкл, К. Юнг; Б.С. Братусь, В.В. Дубровіна, П. П. Фесенко, А.Н. Черепанова). При цьому суб'єктивне благополуччя описується через позитивні аспекти функціонування особистості, відображає переживання людиною таких аспектів власного буття, як: автономія, компетентність у відносинах з оточуючими, здатність до особистісного зростання, переживання осмисленості життя і само прийняття.

На переживання благополуччя (або неблагополуччя) впливають різні сторони буття людини, в ньому поєднуються багато особливостей ставлення людини до себе і навколишнього світу [3]. Благополуччя особистості складається з ряду компонентів, серед яких особливе місце займають соціальне, духовне, фізичне, матеріальне і психологічне благополуччя. Відмітимо, що психологічне благополуччя ми розглядаємо, як злагодженість психічних процесів і функцій, відчуття цілісності та внутрішньої рівноваги. Психологічне благополуччя більш стійке, якщо особистість відчуває себе гармонійно. Гармонія особистості сучасного педагога – узгодженість безлічі процесів її розвитку і самореалізації, домірність життєвих цілей і можливостей. Поняття гармонії розкривається

через поняття узгодженості, тобто правильного співвідношення між своїми частинами.

Професійне і особистісне в діяльності психолога тісно пов'язані між собою: важко бути в особистісному плані одним, а в професійній діяльності абсолютно іншим. Тому особистісні якості складають важливе підґрунтя професійної успішності психолога. Не кожна особистість здатна працювати з людьми. Як представник однієї із людинознавчих професій, психолог опікується особистістю, яка володіє психічною реальністю; у той же час він і сам володіє нею [6, с. 211].

Зазначимо, що у процесі професійного розвитку особистості психолога сучасні українські науковці виділяють такі важливі якості, як: психологічна та професійна компетентності, професійна самосвідомість, мотиваційна готовність до роботи, ціннісна та професійно-ціннісна сфери та ін.

Професійна самосвідомість як основа професійного розвитку майбутнього психолога досліджувалася Т.О. Корень та розглядалася як процес і результат усвідомлення психологом себе у навчально-професійній сфері, цілеспрямоване регулювання на цій основі своєї поведінки, діяльності і відносин з оточуючими. У структурі професійної самосвідомості психолога автор виділяє такі компоненти, як: когнітивний, що реалізується у самопізнання; мотиваційний, що реалізується у самоактуалізації; емоційний, що реалізується у саморозумінні та операційний, що реалізується у саморегуляції [4, с. 82].

Говорячи про суб'єктивне благополуччя сучасного психолога-педагога, на наш погляд, треба відмітити необхідність розглядати даний феномен як один із внутрішніх факторів, що детермінують процес соціального і професійного саморозвитку. Слід підкреслити, що оцінка власного благополуччя, складається на основі соціально-психологічних цінностей, спирається на зміст його відносин і переживань стосовно різних сторін свого життя, діяльності та самого себе. Разом із цим, саме переживання суб'єктивного благополуччя або неблагополуччя задає особистісно значущу орієнтацію на досягнення певного рівня в системі соціальних відносин, визначає соціальну активність, позицію педагога практично у всіх сферах життєдіяльності. Тому основне завдання сучасної психолого-педагогічної науки ми бачимо в професійному саморозкритті педагога в залежності від рівня його суб'єктивного благополуччя.

Уявлення про власне благополуччя або благополуччя інших людей, оцінка добробуту спирається на об'єктивні критерії благополуччя,

успішності, показники здоров'я, матеріального достатку і т. п. Останні надають тий чи інший вплив на переживання благополуччя. Але ще раз підкреслимо, що це переживання значною мірою зумовлено особливостями відносин особистості до себе, навколишнього світу в цілому і його окремих сторін. Всі зовнішні фактори благополуччя при будь-яких об'єктивних характеристиках по самій природі психіки не можуть впливати на переживання благополуччя безпосередньо, а лише через суб'єктивне сприйняття і суб'єктивну оцінку, які обумовлені особливостями всіх сфер особистості. Іншими словами, благополуччя особистості по самій своїй природі є, насамперед, суб'єктивним.

Незважаючи на значну роль суб'єктивних факторів благополуччя (або неблагополуччя) особистості сучасного психолога-педагога, навряд можливо повністю ототожнювати поняття благополуччя і суб'єктивного благополуччя – за ними стоять різні, хоча й близькі, реальності. У суб'єктивному благополуччі (в цілому і його складових) доцільно виділяти два основних компоненти: когнітивний (рефлексивний) – уявлення про окремі сторони свого буття, і емоційний – домінуючий емоційний тон відносин до цих сторін.

Когнітивний компонент благополуччя виникає при цілісній відносно несуперечливій картини світу у суб'єкта, розумінні поточної життєвої ситуації. Дисонанс у когнітивну сферу вносить суперечлива інформація, сприйняття ситуації як невизначеною, інформаційна або сенсорна депривація.

Емоційний компонент благополуччя постає як переживання, що об'єднує почуття, які обумовлені успішним (або неуспішним) функціонуванням всіх сфер особистості. Дисгармонія в будь-якій сфері особистості викликає одночасно і емоційний дискомфорт. Саме в ньому досить повно відображено неблагополуччя в різних сферах особистості.

Благополуччя залежить від наявності чітких цілей, успішності реалізації планів діяльності і поведінки, наявності ресурсів та умов для досягнення цілей. Неблагополуччя з'являється в ситуації фрустрації, при монотонії виконавчої поведінки та інших подібних умовах.

Благополуччя створює задовольняючі міжособистісні стосунки, можливості спілкуватися і отримувати від цього позитивні емоції, задовольняти потребу в емоційному теплі. Руйнує благополуччя соціальна ізоляція (депривація), напруженість у значущих міжособистісних зв'язках.

Таким чином, суб'єктивне благополуччя сучасного психолога-педагога необхідно інтерпретувати як узагальнене і відносно стійке переживання, що має особливу значимість для особистості, воно є важливою складовою частиною домінуючого психічного стану професіонала.

Література

1. Абульханова-Славская К.А. Деятельность и психология личности / Абульханова-Славская К.А. – М.: Педагогика, 1980. – 234с.
2. Аргайл М. Психология счастья /Аргайл М . – СПб.: Питер, 2003. – 324 с.
3. Джидарьян И.А. Проблема общей удовлетворенности жизнью: теоретическое и эмпирическое исследование /Джидарьян И.А., Антонова Е.В.// Сознание личности в кризисном обществе. – М.: Педагогика, 1995. – С. 76-94.
4. Корень Т.О. Професійне становлення студента-психолога: загально психологічний аспект/ Т.О.Корень // Професіоналізм педагога в контексті європейського вибору України.– 2006. – С. 81-83.
5. Мамічева О.В. Про результати дослідження різнорівневих детермінант професійної успішності викладача вищого навчального закладу /О.В.Мамічева // Сб.научн. трудов по материалам 1-й Международной н.- практ. интернет-конференции «Наука и общество на грани тысячелетий». – Київ, 2009. – С. 99-103.
6. Мірошник З.М. Рольова структура особистості практичного психолога в контексті сучасних психологічних теорій особистості/ З.М. Мірошник // Вісник ОНУ.– 2013. – Т. 18. – Вип. 4(30). – С. 209-214.

Моргун А.В.

*кандидат филологических наук, доцент,
декан гуманитарного факультета
Мукачевского государственного университета*

Прокопович Л.С.

*кандидат филологических наук, доцент,
в.о. заведующего кафедрой филологических дисциплин
Мукачевского государственного университета*

К ВОПРОСУ РЕПРЕЗЕНТАЦИИ ЯЗЫКОВОЙ КАРТИНЫ МИРА: ПСИХОЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Язык находится в тесных взаимоотношениях с мышлением, сознанием и логикой, поскольку он выражает не только конкретное содержание мысли (семантический уровень мышления), но и закрепляет логику мышления (логический уровень мышления).

Исследованием проблем взаимодействия языка и мышления, языка и сознания, проблемы становления человеческого сознания в онтогенезе, филогенезе и возникновения знаковости мышления занимается психоллингвистика, ориентированная на философские проблемы языкознания и психологии.

С точки зрения психоллингвистики, язык существует в той мере, в какой существует внутренний мир говорящего и слушающего, пишущего и читающего.

Психоллингвистика является комплексной наукой, которая относится как к лингвистическим дисциплинам, поскольку изучает язык, так и к психологическим дисциплинам, поскольку изучает его как психический феномен. А поскольку язык – это знаковая система, обслуживающая социум, то психоллингвистика входит и в круг дисциплин, изучающих социальные коммуникации, в том числе формирование и передачу знаний об окружающем нас мире.

Исходя из того, что в языковой картине мира на долю словообразования приходится до 80% ее объема, а лексический фонд естественных европейских языков развивается в основном за счет морфологической и семантической деривации, в своем исследовании мы обращаемся к словообразовательным процессам русского языка. Изучение

словообразования как системы дает возможность рассматривать его как связующее звено между предметом мысли и языковым знаком.

Словообразовательный акт как акт предикации еще в прошлом веке рассматривал П. А. Флоренский, отмечая, «что слово, понимаемое узко должно рассматриваться как свившееся в комок предложение и даже целую речь. А предложение – как распутившееся свободно слово» [9, с. 127]. Это утверждение позволяет рассматривать производное слово как «возможность понять «привычки сознания, узнать, о чем и как думает тот или иной народ, отсылая к его концептуализации мира» [2, с. 27].

В качестве иллюстративного материала рассмотрим глагольный блок словообразовательной парадигмы семиологического класса зоонимов.

Глагольные дериваты, мотивированные зоонимами, представлены незначительным числом, что можно объяснить следующим. Известно, что «лексическое значение слова представляет собой сложную структуру, в которой взаимосвязаны основные и производные, постоянные и вероятностные, эксплицитные и скрытые семантические признаки» [7, с. 47].

Значения дериватов могут формироваться как на основе прямых значений мотивирующих, так и на основе их вторичных значений. Так, значения «производить на свет» и «охотиться на данное животное» мотивируется прямыми значениями исходных слов, например: *ягненок* – *ягниться*; *соболь* – *соболевать*; (ягненок – ‘детеныш овцы’, ягниться – ‘рожать ягненка’; соболя – ‘небольшой хищный зверек’, соболевать – ‘охотиться на соболя’).

Как утверждает О.П. Ермакова, абсолютное большинство производных слов в русском языке образуется на базе прямых значений [3]. Вместе с тем производные слова возникают и на основе переносных значений производящих. Производные со значением «совершать действия» и «приобретать признаки» коррелируют с переносными значениями мотивирующих, например: *забайбачиться* – ‘сделаться байбаком, лежебокой’ (байбак – перен. ‘неповоротливый, ленивый человек’), *лисить* – ‘лстить, угождать’ (лиса – перен. ‘хитрый, лстивый человек’). Глаголов, развивающих в качестве мотивирующего признака переносное значение производящих основ, больше, чем глаголов, основывающихся на прямых значениях мотивирующих (общее количество глаголов, мотивированных зоонимами – 35 единиц, из них 25 коррелирует с переносными значениями исходных слов). Отсюда следует, что образование глагольных дериватов от наименований животных ограничено и нерегулярно. «Семантика ряда

зоонимов состоит из двух слагаемых: номинативного и переносного – того специфического значения слова, которое вносится в него контекстом. Номинативность – обязательный компонент для всех зоонимов, тогда как экспрессивность присуща лишь немногим из них» [1, с. 89]. Глагольные дериваты чаще всего усваивают переносные значения мотивирующего зоонима.

Глаголы соотносятся с теми наименованиями животных, т.е. с теми существительными, «в семантике которых больше «прилагательности», т.е. качественности или оценочности <...>. Так, <...>глагол *советь* не употребляется в значении «превращаться в сову», его семантика целиком определяется «образным» сравнением с совой» [8, с. 134]. Однако этот тип глаголов, соотносительных с существительными, «гораздо менее продуктивен, так как образования от существительных предполагают наличие у последних «квалифицирующего», оценочного значения» [8, с. 141].

Дезоонимические глаголы чаще употребляются в разговорной речи и в литературном языке Ср. лингвистическую шутку Феликса Кривина «В мире животных» [6, с. 103-104]:

Змеилась речка в тишине
Плетя витки излучин,
А там, на самой глубине,
Сом двух соменков *жучил*.
Слонялся черный таракан,
Сазан с лещом *судачил*,
И, как всегда, *ослил* баран,
Что конь весь день *ишачил*.
И каждый крик, и писк, и чох,
Сулил в делах удачу:
Там *выкомаривал* сверчок,
А там бычок *свинячил*,
Там *рыскал* по стене паук
За мухами вдогонку,
Там шли, *охрюкав* все вокруг,
Гуськом три поросенка.

Вдали темнели берега,
Ерился лес на склоне...
И кот, *окрысаясь* на щенка,
Мышонка *проворонил*.
Но всяк старался за двоих,
И разбирать не стоит –
Кто *обезьянничал* из них,
Кто был самым собою.
Их всех укрыла ночи тень –
И малых и великих.
И как ни *петушился* день,
Но *съежился* и сник он.
И звезды счастья и любви
Зажглись над миром снова...
От них *совели* соловьи
И *соловели* совы.

Характеристики лица, возникающие на основе переносных (метафорических и метонимических) значений зоолексем – живой

семантический процесс. В повседневной лексике многих людей «перенос названия животного на лицо чрезвычайно продуктивен и нередко подменяет «человеческие» номинации» [5, с. 125]. «Слова – характеристики лица, возникающие на базе переносных значений зоолексем, чаще всего являются синтаксически обусловленными» [1, с. 89]. Примером этому могут служить фразеологизмы, характеризующиеся как «сочетания слов с переносным значением» [10, с. 7], в структуре которых находятся зоолексемы: «птица невысокого полета», «сидит как на корове седло», «как угорелая кошка» и др.

Глагольные дериваты чаще всего образуются от тех наименований животных, поведение или характерные черты которых в обыденном сознании носителей языка выступают как объект сравнения с человеком или с другим животным.

Представленный фрагмент анализа словообразовательной активности семиологического класса зоонимов свидетельствует о том, «что при репрезентации языковой картины мира словообразовательные средства используются весьма избирательно» [2, с. 47]. Однако именно словообразование благодаря производному слову позволяет создать модель представления знания об окружающем нас мире.

Литература

1. Акопова С.Л. О зоонимической лексике/ С.Л.Акопова//Русский язык в школе.– 1983. – № 3. – С. 89-91.
2. Вендина Т.И. Словообразование как способ дискретизации универсума / Т.И. Вендина // Вопросы языкознания. – 1999. – №2. – С.27-49.
3. Ермакова О.П. Лексические значения производных слов в русском языке/ О.П.Ермакова.– М.: Рус. язык, 1984.– 152 с.
4. Земская Е.А. Структура именных и глагольных словообразовательных парадигм в русском языке / Е.А. Земская // Актуальные проблемы русского словообразования. – Ташкент: Укитувчи, 1982. – С. 14-17.
5. Крейдлин Г.Е. Некоторые пути и типы метафоризации слов в языке/ Г.Е. Крейдлин// Тождество и подобие. Сравнение и идентификация/ Под ред. Н.Д.Арутюновой. – М.: Наука, 1990. – С. 124-139.
6. Кривин Ф.Д. Круги на песке. – Ужгород: Карпаты, 1983. – 214 с.

7. Стернин И.А.Разграничение прямого и переносного употреблений слова /И.А.Стернин // Семантика и системность языковых единиц. – Новосибирск: Изд-во Новосибирск.ун-та, 1985. С. 47-56.

8. Улуханов И.С.Глаголы на –еть в современном русском языке (о продуктивности и регулярности словообразовательного типа)/ И.С. Улуханов // Развитие словообразования современного русского языка. – М.: Наука, 1966. – С. 127-141.

9. Флоренский П.А. Термин/ П.А.Флоренский // Вопросы языкознания. – 1989. – № 1. – С. 121-133.

10. Фразеологический словарь русского языка / Под ред. А.И. Молоткова. 4-е изд., М.: Рус.яз., 1987. – 543 с.

Рудай А.С.

викладач кафедри соціології та психології

Харківського національного університету внутрішніх справ

НАПРЯМКИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕСУРСНОСТІ В ПСИХОЛОГІЇ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Професійна діяльність правоохоронців належить до розряду складних професій, які пред'являють високі вимоги до психологічних і психофізіологічних якостей співробітника. Важливим у професійному становленні для майбутніх правоохоронців є знання та вміння, які отримуються під час навчання. Також особливу роль в професійному становленні майбутніх правоохоронців мають особистісні якості та вимога до наявності внутрішнього потенціалу.

Виконання своїх професійних обов'язків у працівників правоохоронних органів пов'язано зі значними нервово-психічними навантаженнями. Тому важливим є особистісний потенціал співробітників і його вміння використовувати власні ресурси.

Психологічні ресурси – це психічні властивості, здатність людини актуалізувати власні психологічні потенціали з метою саморозвитку, саморозкриття у взаєминах та надання підтримки іншим [6].

Проводилися дослідження окремих характеристик особистості працівників правоохоронних органів, що є компонентами психологічної

ресурсності. Вивчалася мотивація, саморегуляція, особливості когнетивної сфери, емоційний стан, професійне вигорання і профдеформація.

Важливою умовою успішної діяльності правоохоронної системи є зацікавлена участь всього особового складу органів та підрозділів внутрішніх справ у підвищенні результативності та якості праці. У зв'язку з цим, ресурсність є необхідним аспектом трудової мотивації правоохоронців [2].

Так як професійна діяльність правоохоронців належить до розряду «складних» професій, що пред'являють дуже високі психологічні та психофізіологічні вимоги до співробітників, їм слід бути готовими до стресів і саме ресурсність самовладання може допомогти їм в цьому.

Низка авторів вивчала окремі психологічні характеристики потенціалу особистості правоохоронця, що можуть бути окреслені як психологічні ресурси.

В.Н. Машков зазначає наявність досліджень психологічних особливостей правоохоронців, предметом яких виступали: рівень когнітивного розвитку, Я-концепція, локус контролю, мотиваційна сфера, здатність надавати і сприймати соціальну підтримку, наявність соціально-підтримуючої мережі та її ефективність, а також психологічні особливості особистості, що забезпечують стресостійкість [11, с. 4-6].

І.Д. Мариновська зазначає, що у науковій літературі широко представлені дослідження емоційно-вольового компоненту особистості службовців ОВС [10, с. 4–8]. М. Калашніковою вивчались процеси саморегуляції співробітників та рівень стретійкості оперативного складу МВС [6, с. 186]. Специфіку локус – контролю та рефлексивності правоохоронців висвітлено у дослідженні С.В. Асямова [1, с. 46-48]. Дослідження Н. Мілорадової та Г. Попової показало, що використання певних способів саморегуляції є вираженням особистісних характеристик працівників правоохоронних органів та залежить від інтернальності або екстернальності особистості [10].

Стан розвитку компонентів конструктивної копінг-поведінки у працівників органів внутрішніх справ висвітлено у роботі М. М. Дідуха [5], предметом дослідження Т. В. Макоти були особливості долаючої поведінки військовослужбовців із високим рівнем емоційного вигорання [9], П. В. Макаренко вивчав професійні установки як основа психологічної готовності правоохоронців до діяльності в екстремальних ситуаціях [8, с. 109], С. О. Ларіоновим досліджено особливості переживання

працівниками органів внутрішніх справ негативних психічних станів у типових ситуаціях службової діяльності [7].

У дослідженні професійно – важливих якостей правоохоронців А. В. Осінцева та О. В. Гарманова акцентують значущість вивчення самооцінки, самоактуалізації, ідентичності, життєвих сенсів, емоційної врівноваженості, впевненості та лідерства, автономності, відповідальності, цілеспрямованості, рефлексивності, адаптивності та психологічної гнучкості [12, с. 16], розвиток яких, за думкою М. Калашнікової, характеризує рівні психологічних ресурсів особистості [6, с. 55–60]. Н. Г. Іванова також до професійно – важливих якостей відносить такі особистісні якості: впевненість в собі, стресостійкість, цілеспрямованість, наполегливість, рішучість, сміливість, самовладання та ін.. Так, наприклад, впевненість у своїх силах дає можливість правоохоронцю адекватно реагувати на зовнішні чинники, приймати та реалізовувати правильні рішення. При цьому стресостійкість, захист свого фізичного і психічного здоров'я від впливів факторів стресу багато в чому залежить від самої людини, її бажання й уміння користуватися тими або іншими прийомами психічної саморегуляції [3, с. 280].

Л. В. Варвик психологічними передумовами успішної діяльності правоохоронців в екстремальних умовах вважає психологічні чинник, серед яких виділяють мотиваційні, пізнавальні, емоційні та волевові компоненти, які забезпечують раціональність службової діяльності та її успішність [4].

Таким чином, професійна діяльність правоохоронців потребує розвитку та вдосконалення своїх власних ресурсів.

Отже, психологічна ресурсність правоохоронця – це здатність актуалізувати власні психологічні ресурси з метою саморозвитку, саморегуляції у взаєминах та надання професійних послуг. Саме у психологічній ресурсності розкривається автентичність особистості. Особистісна ресурсність правоохоронця виявляється в її умінні бути компетентною у життєвих та професійних питаннях, автономною у прийнятті рішень, самодостатньою у подоланні складних стресових ситуацій, умінні підтримувати та надавати допомогу іншим, умінні бути відповідальною людиною та досягати поставлених цілей, вправно виконувати свої службові обов'язки.

Література

1. Асямов С. В. Профессионально-психологический тренинг сотрудников органов внутренних дел: Учебное пособие / С. В. Ясяков, Ю. С. Пулатов. – Академия МВД Республика Узбекистан, 2000. – 141 с.
2. Барко В. І. Професійний відбір до органів внутрішніх справ: монографія / В. І. Барко. – К.: Ніка-Центр, 2002. – 296 с.
3. Васильев В. Л. Юридическая психология / В. Л. Васильев. – М., 1991. – 137с.
4. Вяткин Б. А. Лекции по психологии интегральной индивидуальности человека / Б. А. Вяткин. – Пермь: Изд-во ПГУ, 2000. –179 с.
5. Дідух М. М. Стан розвитку компонентів конструктивної копінг-поведінки у працівників органів внутрішніх справ / М. М. Дідух // Проблеми сучасної психології. – 2014. – №. 26. – С. 129-143.
6. Калашникова С. А. Личностные ресурсы и психологическое здоровье человека: соотношение содержания понятий / С. А. Калашникова // Гуманитарный вектор. – 2011. – №2(26). – С.185-189.
7. Леонтьев Д.А. Рефлексия как предпосылка самодетерминации / Д. А. Леонтьев // Психология человека в современном мире, М.: Изд-во ИП РАН, 2009. -Т. 2. -. С. 40–49.
8. Макаренко П. В. Професійні установки як основа психологічної готовності правоохоронців до діяльності в екстремальних ситуаціях / П. В. Макаренко // Право і Безпека. – 2015. – №. 1. – С. 109-113.
9. Макота Т. В. Особливості долаючої поведінки військовослужбовців із високим рівнем емоційного вигорання / Т. В. Макота // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія психологічна. – 2011. – №. 1. – С. 94-106.
10. Мариновская И. Д. Психология и педагогика в правоохранительной деятельности: Учеб. пособие / И. Д. Мариновская, С.Н. Тихомиров, В.Л. Цветков. – М.: Щит-М, 2005. – 238 с.
11. Машков В. Н. Методологические и эмпирические основания прикладной дифференциальной психологии / В. Н. Машков. – СПб., 1996.– 20 с.
12. Орбан-Лембрик Л. Е. Юридична психологія: курс лекцій / Л. Е. Орбан-Лембрик, В. В. Кошинець. – Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет ім. В.Стефаника, 2005. – 316 с.

Bondarenko I.V.

*master's degree student, Journalism
and Philology department
Sumy State University*

Sahno P.I.

*senior teacher, Psychology, Politology
and Socio-cultural Technologies department
Sumy State University*

Maliovana N.V.

*PhD, senior teacher, Foreign Languages department
Sumy State University*

THE FEATURES OF THE REPRESENTATIVE SYSTEM OF THE PERSON AS A PSYCHOLOGICAL ASPECT OF MANIPULATION

The topicality of the problems investigated in the research is derived from the daily needs of each person, namely a comfortable existence in the modern society, closely associated with the characteristics, habits of the group, in which he/she lives and socializes. Knowledge of the behavior of society and the ability to recognize and prevent the development of events give you the opportunity to feel comfortable in the group or other social groups, avoiding conflict situations.

Mental manipulation components, the characteristics of the consciousness and subconsciousness of the person in interaction, were developed in the works by S. Freud, G. Leon, V. Bekhterev, K.-G. Jung, and other classics of psychology.

The important steps in studying the problems of manipulation in the context of psychological science were made in the 70-ies – 80-ies of XX century. Despite the large amount of literature in psychology, the works devoted to psychological manipulation, are relatively few. Among them we can mention the works of Western authors: R. Goodin, G. Schiller, E. Shostroma, V. Proto, J. Rudynova and others.

Since the 90-ies, the number of publications on the subject of psychological impact grows like an avalanche. Nowadays among the most well-known scientists who have studied the issues of manipulative influence, are: A. Dotsenko, A. Sydorenko, G. Grachev, I. Miller, T. Kabachenko, E. Bern, B. Bessonov, A. Vagin, G. Kovalev, V. Krys'ko, V. Kulikov, N. Koval,

S. Povarnyn, V. Pankratov, G. Pocheptsov, D. Ramendyk, V. Sagatovsky, V. Sheinov, R. Cialdini and others .

The objective of paper – to reveal the features of interaction behavior, psychological and physiological characteristics, dictated by the representational system, through which there is a human contact with the environment; to learn the basics of the most common ways to manipulate and identify the methods how to protect from it, considering the achievements of the classical schools and contemporary scientific views.

To achieve this objective it was necessary to perform the following tasks:

- 1) to work on scientific discourse on manipulation and hidden management;
- 2) to check in practice (using questionnaires) the theory of the division of people into groups by type of world outlook;
- 3) to provide basic protection against manipulation and hidden control.

The problem of manipulation regarded in various research works. If the Soviet specialists mainly focused on political and ideological aspects, the Western scholars emphasized the impact of manipulating the moral and intellectual attitude of people.

According to J. Ortega y Gasset, the phenomenon of «manipulation» is in a fatal need of spiritual dictatorship. Without any spiritual power, without any manipulating of public opinion and people, anarchy would be dominated in society and it would have caused its collapse. Most people don't have their opinion, said the philosopher. In his opinion, the modern «mass man» does not know how to think and doesn't want to do, and it confirms the historical development. That is to say that the gift of freedom for many people is too complicated, and there is a desire to give it to someone who takes responsibility for his /her actions and deeds.

For the peculiarities of perception interlocutors can be divided into four types: auditory, visual, kinesthetic and digital (discrete). It all depends on which of the person's sensory systems is better developed: auditory, visual, kinetic or mental one. People unknowingly tries to use primarily the system that is better developed. Up to 5-7 years (sometimes up to 14) every person is able to perceive the world, using equally visual, auditory and kinetic systems. So children's memories of this period remain for life. In the future, every individual develops its redundant channel memories (visual, auditory, or kinetic), which determines the most developed form of perception.

Knowledge of the types of the individual's perception allows to use it to control them. Communicating in the system of perception is comfortable for a

person, he/she sets a stable communication channel with another person. In this case the recipient feels comfortable, feels pleasure from the fact that he/she is well understood, «as if they know each other all their life» and so on. All of this contributes to attraction (effective to attract attention), and then to hidden control.

The person who is distressed or in a nervous situation, concentrates his/her worries on a particular system of perception. To relieve the state of the individual it is helpful to widen the perception of reality by downloading other channels. For example, you can hug the auditory person or just friendly touch, shake or take his/her hand, all this appeals to the kinetic perception, or vice versa, you can ask the kinesthetic person to listen to the song or the lyrics, the sound of the trees.

In our research, we have tested the theory in practice dividing people into groups by the way of perceiving the world to examine the results for further usage it in life to build the effective communication and calibrate the behavior in a subjective contact with the members of these groups. Because of the small number of people who use discrete channels of perception, we have decided not taken them into account.

In Sumy State University, we conducted a survey among the 1st, 2nd and 3rd year students of the specialty «Translation». These were mostly girls. The number of all participants totaled: 96 students.

The survey results showed that most students who were surveyed are visual (50%). Students with auditory perception system in the world are on the second place (29%) and the lowest proportion was accounted for kinesthetic system (21%).

From the received percentage ratios it is possible to conclude that the auditory system predominates the kinesthetic perception that, in turn, appears to be very interesting and unexpected result. It can be explained by the fact that survey was aimed at the students namely interpreters/translators because it takes them plenty of time studying languages, listening, learning new words and its correct pronunciation, – all this promotes the development of auditory perception system.

Thus as a result of the survey, we have proved again the true fact of the existence of theories about the division of people into groups by the type of perception of the world and the relevance its study, confirmed that generalization should be made not out of own conclusions but the specific situation characterizing his/her way of life. For being understood correctly and accurately it is necessary to find the approach for every individual and any group of people.

All in all the most important is that learning and understanding of representative systems are only the first steps in the most effective communication.

Reference

1. Добрович, А. Б. Анатомия диалога / А. Б. Добрович // Психология влияния: хрестоматия / сост. А. В. Морозов. – СПб. : Питер, 2001. – С. 138–182.
2. Дорфман, Л. Я. Методологические основы эмпирической психологии : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Л. Я. Дорфман. – М. : Смысл; Издательский центр «Академия», 2005. – 288 с.
3. Доценко, Е. Л. Психология манипуляции: феномены, механизмы, защита / Е. Л. Доценко. – М. : ЧеРо, Изд-во МГУ, 1997. – 334 с.
4. Дубровский, Д. И. Обман. Философско-психологический анализ / Д. И. Дубровский. – М. : Изд-во «РЭЙ», 1994. – 120 с.
5. Зелинский, С. А. Манипулирование личностью и массами. Манипулятивные технологии власти при атаке на подсознание индивида и масс / С. А. Зелинский. – СПб. : Издательско-Торговый Дом «СКИФИЯ», 2008. – 204 с.
6. Леонтьева Л. Маніпулювання: проблеми дослідження. – Вісник Львівського університету, Сер. Філософські науки, 2004. Львів, Вип. 6. С. 180 – 191.
7. Сидоренко, Е. В. Тренинг влияния и противостояния влиянию / Е. В. Сидоренко. – СПб. : Речь, 2007. – 265 с.
8. Смит, Г. К. Тренинг прогнозирования поведения: тренинг сенситивности / Г. К. Смит ; [пер. с англ.]. – СПб. : Речь, 2001. – 256 с.

Терлецька Ю.М.

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри педагогіки та соціального управління

Національного університету «Львівська політехніка»

НЕЗАДОВОЛЕННЯ ЛЮДИНОЮ ПОТРЕБ У ПРАВАХ І СВОБОДАХ ЯК ПІДґРУНТЯ РОЗВИТКУ ПСИХОСОЦІАЛЬНОЇ ДЕПРИВАЦІЇ

Навколишнє соціальне середовище постійно здійснює вплив на розвиток, формування, вчинки, поведінку (девіантну, ризиковану, асоціальну (протиправну, аморальну), агресивну, конформну та ін.) і діяльність особистості. Неможливість задоволення людиною соціальних потреб, необхідних для її нормального розвитку й життєдіяльності, призводить до виникнення в неї психосоціальної депривації, котра, своєю чергою, часто спричиняє асоціальну поведінку, яка порушує правові й загальноприйняті етичні, соціальні й моральні норми, вирізняється високою ймовірністю вияву агресії у відкритій формі, несформованістю установок на повагу до соціуму й закону, наявністю егоїзму, егоцентризму та імпульсивності.

Однак у психологічній науці наявні незначні напрацювання з питань сутності й змісту психосоціальної депривації. Найчастіше мова йде про соціальну деривацією, під якою розуміють специфічні відхилення від реальних соціальних норм поведінки і спілкування, які утворилися на основі відсутності певних умов соціалізації та можливостей всебічно засвоювати соціокультурні суспільні цінності.

У наших працях [1; 2; 3; 4] ми довели, що *психосоціальна депривація* особистості є видом психічної депривації, та виявляється як затримка, або/і недорозвинення, або/і несформованість, або/і викривлення, або/і руйнування відповідних параметрів складових її психіки, внаслідок незадоволення нею соціальних потреб, необхідних для розвитку й нормальної життєдіяльності суб'єкта.

Оскільки до соціальних також відносяться потреби у правах і свободах особистості, то їх незадоволення тривалий час призводить до формування асоціальної поведінки, тобто до змін її способу життя і дій, ставлення до суспільства, обов'язків, діяльності, інших людей, зовнішнього й внутрішнього світу, до себе, що, як відомо, регулюється суспільними нормами моралі, естетики й права.

Асоціальна поведінка – це така поведінка, яка порушує соціальні норми (кримінальні, адміністративні, сімейні) і суперечить правилам людського співжиття, діяльності, звичаям, традиціям окремих осіб і суспільства загалом.

На рівні особистості соціально негативна поведінка виявляється у злочинах, правопорушеннях, аморальній провині, порушеннях правил людського співжиття.

Близький до асоціальної поведінки термін «кримінальна», або «злочинна» поведінка, але за обсягом «кримінальна поведінка» значно вужчий термін, ніж асоціальна, який охоплює ще й інші форми правопорушень і аморальну поведінку.

Незадоволення людиною українського суспільства потреб у правах і свободах на фоні затяжної системної соціально-економічної кризи в Україні, на нашу думку, сприяє розвитку в неї *психосоціальної депривації*. Остання породжує асоціальну поведінку. Насамперед йдеться про порушення правових і етичних норм, які завжди чітко прописані, а в кожній державі існує єдина система правових норм. Разом з цим етичні норми не писані, вони закріплені в традиціях, звичаях, релігії. В середині своєї моралі людина зберігає ідеали й цінності, а мораль постає способом або формою їх реалізації. Однак, коли порушується мораль, то виникає розрив між єдністю «Я» і «Ти», «Я» та «Інші», «Я» і «Суспільство», що порушує можливість діалогу, порозуміння, єдності. Під час взаємодії з іншими людьми, чий інтереси, гідність, честь, права тощо особистість свідомо або мимоволі ігнорує чи порушує, її поведінку сприймають як асоціальну.

Психосоціальна депривація поділяється на певну кількість підвидів за різними ознаками і виявляється у різних формах. Так, за змістом психосоціальна депривація поділяється на такі підвиди: вікову, престижу, самоствердження, свободи вибору, соціопрошаркову, гендерну, втрати сенсу, безнадійності, статусно-рольову, невизнання, соціально-просторову, комунікації та взаємодії.

Незадоволення людиною потреб у правах і свободах сприяє розвитку в неї, передусім, таких видів психосоціальної депривації як психосоціально-просторової, самоствердження, втрати сенсу, свободи вибору, гендерної, безнадійності, статусно-рольової та невизнання.

У випадку, коли людина не може задовольнити низку потреб у здоровому соціальному життєвому просторі, справедливості, роботі та

моралі через неможливість реалізувати свої права і свободи в даному суспільстві, то вона переживає *психосоціально-просторову депривацію*.

Незадоволення людиною потреб у правах і свободах часто впливає на те, що вона не може задовольнити потреби у самореалізації, самоактуалізації, самоутвердженні. А це значить, що вона переживає *психосоціальну депривацію самоствердження*, внаслідок якої порушується, спотворюється цей процес, що часто спричиняє конфлікти (внутрішньоособистісні, міжособистісні, між групові, між особистістю і соціумом), дисгармонію, агресивність, порушення психічного здоров'я тощо.

Коли незадоволена потреба в самоактуалізації, самоствердженні, то це нерідко призводить до різних форм асоціальної поведінки. Разом з цим це зачіпає честь і гідність особистості.

Унаслідок незадоволення людиною своїм функціонуванням, змістом життя через обмеження прав і свобод, коли вона через це поступово втрачає сенс буття, то у неї появляються байдужість, нудьга і розчарування в усьому, а життя стає не цікавим, то в цьому випадку йдеться про переживання людиною *психосоціальної депривації утрати сенсу*. А втративши сенс, людина не може знайти мету в житті, самостійно організувати свою діяльність, знайти сферу для витрачання сил, що викликає підсвідоме роздратування й виливається у внутрішні й зовнішні конфлікти.

Коли через обмеження прав і свобод людина не може задовольнити потреби у свободі вчинків і дій, свободі вибору життєвого шляху, професії та ін., то це значить, що вона переживає *психосоціальну депривацію свободи вибору*. Ця депривація є наслідком того, що соціальні умови вимушують людину вчиняти всупереч свободі вибору.

Є випадки, коли через обмеження прав і свобод, людина не може задовольнити потреби, котрі виникли на основі приналежності до тієї чи іншої статі. Значить вона переживає *психосоціальну гендерну депривацію*. Ця депривація пов'язана із фактичною нерівністю чоловіка і жінки в суспільстві. Як правило чоловіків-працівників цінують вище, ніж їхніх колег-жінок, на керівні посади стараються призначити особу чоловічої статі. Часто жіноча праця менше оплачувана тощо.

У випадку, коли через незадоволення прав і свобод людина не може досягти своєї визначеної мети, або досягла таких низьких результатів, які не

відповідають її очікуванням, то мова йде про *психосоціальну депривацію безнадійності*.

Інколи виникає ситуація, коли, внаслідок незадоволення потреб у правах і свободах, людина сучасного суспільства не може зробити кар'єру, обійняти високу посаду, досягнути певного соціального становища в суспільстві тощо. На цьому підґрунті в неї розвивається *психосоціальна статусно-рольова депривація*.

Коли людина через обмеження прав і свобод не може задовольнити потреби у визнанні, славі тощо, то вона переживає *психосоціальну депривацію невизнання*. Ця депривація є наслідком, передусім, офіційного ігнорування або замовчування заслуг і досягнень людини в якійсь значущій для неї сфері.

Загалом, наслідки психосоціальної депривації людини через незадоволення нею потреб у правах і свободах виявляються в деформації її самосвідомості, особистісних «викривленнях», порушенні процесу соціального самовизначення, нівелюванні моральних, правових і соціальних цінностей тощо, що спричиняє її асоціальну поведінку.

Таким чином, незадоволення людиною потреб у правах і свободах є підґрунтям для розвитку в неї психосоціальної депривації.

Література

1. Терлецька Ю.М. Вплив психосоціальної депривації викладачів вищої школи на їх емоційне вигорання / Ю.М. Терлецька // Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2016. – Том IX. Загальна психологія. Історія психології. Етнічна психологія / за ред. С. Д. Максименка. – Вип. 8. – С. 526–535.
2. Терлецька Ю.М. Вплив соціальної депривації на ефективність професійної діяльності викладачів вищої школи / Ю.М. Терлецька // Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2013. – Том. V. Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. – Вип. 13. – С. 274–283.
3. Терлецька Ю.М. Психічна депривація – порушення нормального функціонування людської психіки / Ю.М. Терлецька // Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2013. –

Том. Х. Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія. – Вип. 25. – С. 477–486.

4. Терлецька Ю.М. Психосоціальна депривація особистості в соціумі / Ю.М. Терлецька : матеріали «круглого столу» в інтернет-режимі (on-line) [«Психосоціальний вимір буття особистості в сучасному суспільстві»] (Львів, 20-22 квітня 2016 року. – електронний ресурс : <http://www.lp.edu.ua/lpnu/kaf.TPP.ua>

Ткач Б.М.

*кандидат психологічних наук, докторант
Інституту психології імені Г.С. Костюка
Національної академії педагогічних наук України*

ФОРМУВАННЯ АРТИФІЦІАЛЬНИХ ДЕВІАЦІЙ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Девіантна поведінка виникає у системі індивід-суспільство і є надзвичайно актуальною проблемою. Зараз домінуючим є соціоцентричне розуміння даного феномену, в якому суспільні норми вважаються правильними, а поведінка індивіда може бути нормальною або девіантною. Причиною виникнення девіантної поведінки вважається соціальна дезадаптація, яка обумовлена біологічними, соціальними та психологічними чинникам [1]. Проте недостатньо вивченим залишається походження девіацій у сучасному суспільстві, які штучно формуються свідомо самим суспільством, що зумовлює актуальність нашого дослідження.

Як відомо, поведінка людини визначається індивідуально-психологічними особливостями, її поточним емоційним станом та контекстом, в якому вона перебуває (обставинами). Людина завше є відбитком того середовища, в якому виросла і яке її оточує. Якщо індивід виріс у закритій спільноті і не знайомий з культурою, ціннісно-нормативними стандартами інших суспільств, то просто нереально, щоб він самотійно позбувся прив'язки до власної культури. Людина дивиться на світ крізь свій минулий досвід та запропоновану їй інтерпретацію реконструкцій минулого [2]. Крім того, суспільством свідомо робиться установка на майбутнє своїх членів завдяки: освіті; нав'язуванні певних

світоглядних систем; демонстрації фільмів з насильством, девіаціями; рекламі психоактивних речовин; формуванні певного стилю життя; популяризації та вихвалянні певних видів діяльності, девіацій, професій тощо. Якщо застосувати логіку, то аморальних людей не існує, адже вони користуються тими поведінковими сетінгами, до яких звикли і які для них є знайомі через навіювання набору штучних фальшивих цінностей та переконань. Дитина при вихованні стає жертвою некомпетентності батьків і педагогів [5; 6]. Формування девіацій починається із втрати комунікації та дезінтеграції як із самим собою, так і з оточуючими. Жадність, заздрість, обман, ревність, ненависть до деяких аспектів свого Я, страх втратити турботу тощо – це не природа людини, а поведінка, сформована культурою. Людина завше проектує власну систему цінностей, власні характерні особливості на інших. Саме через фундаментальну когнітивну помилку, людина не здатна по іншому сприймати світ, поза межами свого досвіду. На думку соціальних психологів, все це є маніпуляція та контроль над поведінкою, в результаті яких індивід був не девіантним, а суспільство штучно сформувало його девіантом [8].

Отже, артифіціальні девіації по своїй природі є завченими та обумовлені соціально-емпатійною природою мозку. Крім того, підсилюючим чинником формування артифіціальних девіацій є дисфункції мозку, які в деяких соціальних ситуаціях роблять таких індивідів небезпечними для того ж суспільства [7].

На думку мислителів Д. Боккаччо, А. Данте, Ф. Петрарки, М. Сервантеса, В. Шекспіра, Лопе де Вега, Ж. Расіна, Ж. Лафонтена, Ж.Б. Мольєра, Д. Мільтона, Д. Дефо, Р. Бернса, Ф.-М. Вольтера, Ж.-Ж. Руссо. Й.-В. Гете, Ф. Шиллера, Ж. Санда, В. Скота, Д. Байрона, В. Гюго, Стендаля, О. Бальзака, Ч. Діккенса, А. Міцкевича, Г. Гейне, Г.С. Сковороди, Т.Г. Шевченка, І.Я. Франка, ситуація нагадує «замкнуте коло» через те, що люди навчені служити тій системі, в якій вирощені. Все, що доводиться споглядати, – це пропаганда та псевдогерої, які є частиною загального міфу. Ж. Рюс і Ж. Фреско переконані, що конфлікти, корупція, переслідування, адикції є симптомами нездорового суспільства. У «монетарному суспільстві» присутні економічна, соціальна та духовна диктатура [3; 4; 6]. Яскравим підтвердженням цього є пропагування хімічних адикцій у суспільстві, частину яких суспільство цілеспрямовано штучно створює і підтримує. Також створюються цілі інституції для регламентації адикцій та для взаємодії з адиктами у формі профілактики,

терапії і покарання. Продаж психоактивних речовин є дохідною статтею бюджету країни. Споглядаючи на всю цю ірраціональність, Ж. Фреско поставив питання: «Чи існує розумне життя на Землі?» [6].

У рекламі, управлінні соціальними процесами та промоції будь-чого зараз активно застосовується новий напрямок маркетингових досліджень – нейромаркетинг. Він вивчає сенсорно-моторні, емоційні та когнітивні реакції людей на маркетингові стимули і створює асоціацію відчуття щастя з певним «продуктом». Вимірюється, що відчуває, як сприймає, як діє людина при зустрічі з «продуктом» (товар, послуга, ідея, персона) або інформацією про нього [9; 11]. На основі цих емпіричних даних створюються такі обставини, в яких людина через «недосконалості психічної сфери» здебільшого діє так, як необхідно маркетологу. Тобто створюються такий контекст обставин, в яких поведінка індивіда є передбачуваною і керованою.

Опираючись на власні спостереження і практичну діяльність у сфері нейромаркетингу, ми помітили, що в сучасного покоління місце архетипів зайняте брендами, принаймні візуальна складова (веретеноподібна закрутка мозку) мультимодального образу. Усі корпорації, публічні особистості намагаються у мозку пересічної людини якомога більше залучити нейронів для створення і укорінення власного мультимодального образу бренда.

Ще недавно для формування вірності і відданості індивіда, акцент робився на якість та унікальність технологій бренда. Для цього використовувалися слова «талісмани» та «амулети». Зараз бренд-менеджер став фахівцем розробки і підтримки цілої системи мислення (стиль життя) для людей, через яку вони ідентифікують себе і своє розуміння світу. Тобто ведеться активний пошук «свого» клієнта і спонукання його зробити бажані дії. Використовується для цього все: починаючи від сексуальності, аж до патріотичних почуттів громадян [10].

У рекламі домінують релігійний і культовий відтінки у висловлюваннях. Ірраціональні речі подаються у капсулі духовності. Все це робиться для того, щоб в індивіда виникло прагнення належати до певного «племени» та виникло бажання віднайти сенс буття у межах «брендової моделі світу». Експлуатуються елементи з культів Сонця, Місяця та Меркурія і дуже рідко Плутона.

Ми добре знаємо, що прямі заклики люди розуміють, сприймають як чужі і можуть їх відхиляти, якщо вони не співпадають з їхніми моральними нормами. Приховані ж повідомлення із інформаційного потоку (реклами,

пісні, фільму, випуску новин, плітки...) обходять захист «Я» і сприймаються як власний заклик до дії [10]. У цій ситуації чужі тези індивід вважає власними.

Однією з причин недосконалості психічної сфери людини є наївний реалізм – твердження про те, що світ є таким, яким сприймається, проблеми є такими, якими сприймаються, і так далі. Звісно, неоднозначний світ певною мірою є таким, яким сприймається, багато в чому людські уявлення збігаються і це сприяє наївній впевненості в тому, що сприйняте еквівалентне реальному. Відбувається ототожнення метафізичного з фізичним.

Дійсно, ілюзії надзвичайно подібні на візуальну реальність (взаємодія зі світобудовою), але вона не має відношення до оригіналу. Якщо щось виходить за межі звичного досвіду, то індивід припускається помилок. Прикладом слугує безліч візуальних ілюзій і тестів на інтелект. Те саме стосується й інших модальностей рецепторики та навіть пам'яті. Адже пам'ять – це щоразу заново створена реконструкція минулого із фрагментів інформації. Згідно з квантовою теорією свідомості, цей сингулярний світ зовсім не такий, як його бачить людина [8]. Адже, якщо часовий інтервал між двома подіями менший за 80 мс., то для людської свідомості – це одна подія. Тлумачення фрагменту реальності обумовлене «відправною точкою». Тому нема сенсу говорити про об'єктивний погляд на речі та події. Надзвичайно важко поставити себе на чуже місце чи побачити речі під іншим кутом зору. Процес пізнання завше обмежений недосконалими органами відчуття, когнітивними спотвореннями (ілюзіями) і завше пропускається через призму власного досвіду. Тому людина постійно знаходиться в потоці дезінформації і надзвичайно уразлива перед сучасними досягненнями нейромаркетингу.

Висновки. Соціоцентричне розуміння девіантної поведінки є не завше коректним. У ситуаціях з артіфіціальними девіаціями варто застосовувати персоноцентричне розуміння даного феномену і досліджувати Я-норму індивіда для створення адекватної психотерапевтичної моделі її корекції. Для зменшення поширення артіфіціальних девіацій серед суспільства варто визначити етичні аспекти застосування нейромаркетингу через його небезпеку для свідомості психологічно неграмотних людей.

Література

1. Майсак Н.В. Матрица социальных девиаций: классификация типов и видов девиантного поведения // Современные проблемы науки и образования. – 2010. – № 4 – С. 78-86.
2. Максименко С.Д. Розвиток психіки в онтогенезі. Том I Теоретико-методологічні проблеми генетичної психології: В 2-х т. К.: Ваклер, 2002. – 319 с.
3. Новая философская энциклопедия / Научно.-ред. совет: В. С. Стёпин, 2-е изд., испр. и допол. – М.: Мысль, 2010. – Т. 1–4. – 2816с.
4. Рюс Ж. Поступ сучасних ідей: Панорама новітньої науки. – К. Основи, 1998. – 669 с.
5. Смит Н. Современные системы психологии./Пер. с англ. под общ. Ред. А.А. Алексеева – СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2003. – 384с.
6. Fresco J. The Best That Money Can't Buy. Venus, Florida: Global Cyber-Visions, – 2012. – 166 p.
7. Goldberg E. The Executive Brain: Frontal Lobes and the Civilized Mind / E. Goldberg / – New York: OxfordUniversityPress, 2002. – 272p.
8. Kahneman D. Thinking, Fast and Slow. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2013. – 499 p.
9. Schønthal R. Neuromarketing: Validity and Deploy Within Marketing. London: LAP LAMBERT Academic Publishing. 2010. – 160 p.
10. Thomas A.R., Pop N.A., Iorga A.M., Ducu C. Ethics and Neuromarketing: Implications for Market Research and Business Practice 1st ed. Cham: Springer. 2017. – 209 p.
11. Zurawicki L. Neuromarketing: Exploring the Brain of the Consumer. Cham: Springer. 2010. – 273 p.

Томаржевська І.В.

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри практичної психології

факультету педагогіки і психології

Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

ЕМОЦІЙНА ЗРІЛІСТЬ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ

Поняття зрілості в психології передбачає виділення двох основних аспектів: зрілість як етап життя та зрілість як рівень розвитку. В межах однієї парадигми проблема зрілості може розглядатися на рівнях індивіда, особистості, суб'єкта діяльності та індивідуальності. В межах іншої парадигми ми можемо говорити про інтелектуальну зрілість, емоційну зрілість та особистісну зрілість [2, с. 36].

Поняття емоційної зрілості в сучасних психологічних дослідженнях розглядається як вітчизняними (Афоніна О. І., Павлова І. Г., Кочарян О.С., Півень М. А., Чебикін О.Я.), так і зарубіжними дослідниками (А. Ребер, О.О. П.В. Симонов, Чудіна, П. Фресс, D. Abrahamsen, K. Fitz, W.C. Menninger, J. Murray та ін.). Однак, термін «емоційна зрілість» не має однакового визначення, що ймовірно обумовлено недостатнім рівнем дослідження даної проблеми.

В сучасному психоаналізі емоційно зріла особистість характеризується як така, що сміло та конструктивно відноситься до власних внутрішніх конфліктів та невротичних нахилів (А.Адлер, К.Хорні, Е.Фромм, Г.Салліван та ін.). Представники гуманістичного напрямку (А.Маслоу, К.Роджерс, Д.Бьюдженталь, Г.Олпорт та ін.) розглядають емоційну зрілість як одну з характеристик особистості, яка повноцінно функціонує, реалізує власний потенціал, таланти, здібності та рухається до повного пізнання самої себе та сфери своїх емоцій, почуттів та переживань.

З позиції екзистенціалістів (С. Кьєркегор, М. Хайдеггер, Ж.-П. Сартр, П. Тілліх, Л. Бінсвангер, М. Босс, Р. Мей, В. Франкл, Р. Лейнг та ін.) емоційна зрілість – це складова психологічного здоров'я, що проявляється в конструктивному перетворенні екзистенційної тривоги та знаходження мужності бути собою.

Представники когнітивно-емотивного підходу (А. Елліс, Р. Лазарус, А. Бек та ін.) визначають емоційні реакції людини та весь її здоровий або невротичний спосіб життя як такий, що залежить від основних ідей,

переконань, ставлення та принципів. Саме тому емоційно зріла особистість здатна регулювати власні емоції через заміну ірраціональних установок на ефективні, раціональні. На думку представників даного підходу емоційній зрілості притаманні наступні ознаки:

1. Щастя як мета життя. Людина розумна прагне до щастя і наодинці з собою, і в спілкуванні з іншими.

2. Довготривалий гедонізм. Емоційно здорові люди розподіляють задоволення таким чином, щоб мати його і в теперішньому, і в майбутньому. Вони уникають отримувати короточасне задоволення, що є потенційно небезпечними за своїми близькими або віддаленими наслідками.

3. Самовизначення. Локус контролю особистості зміщується з зовнішнього вектору на внутрішній; емоційно здорова особистість прагне до встановлення та досягнення власних цілей.

4. Толерантність до невизначеності. Емоційно зріла особистість перш за все проявляє гнучкість свого мислення та поведінки, що дає можливість легкої адаптації та прийняття адекватних рішень в ситуації невизначеності.

5. Схильність до творчих пошуків. Творчі пошуки розглядаються як такі, що мають сенс та значення.

6. Турбота про власне благополуччя.

7. Соціальні інтереси. Для взаємодії з іншими, емоційно зрілі особистості діють таким чином, щоб створювати навколо себе прийнятні для них спільноти. Відповідно, вони поводять себе в них морально та захищають інтереси своїх груп.

8. Гнучкість. Психологічно здорова особистість схильна притримуватися плюралістичного та недогматичного світобачення.

9. Прийняття дійсності. Прийняття реальності такою, якою вона постає перед нами.

10. Готовність до ризикованих вчинків.

11. Високий ступень терпимості до фрустрацій.

12. Емоційна відповідальність. Прийняття емоцій як єдності думок, почуттів та дій [8].

З позиції культурно-історичної теорії формування вищих психічних функцій Л.С. Виготського, емоційна зрілість – вищий рівень емоційного розвитку особистості, який характеризується усвідомленням, довільністю, опосередкованістю емоційної поведінки, що формується в культурно-історичних умовах та різних видах діяльності [1].

На думку сучасних вітчизняних науковців О.Я. Чебикіна та І.Г. Павлової, емоційна зрілість є не що інше, як 1) інтегративне явище виключно емоційного порядку; 2) характеристики певного рівня емоційного розвитку людини; 3) якість особистості, котра характеризує адекватність емоційного реагування. Головні компоненти емоційної зрілості – властивості: емоційна експресивність, емоційна саморегуляція та емпатія [6].

О. А. Чудіна дає інше, більш розгорнуте визначення: «Емоційно зріла особистість – це особистість дорослої людини, відкрита емоційному досвіду, яка усвідомлює власні почуття і приймає за них відповідальність, яка володіє розвиненою емоційною сферою й емоційною стійкістю, здатна адекватно ситуації виявляти і виражати емоції і почуття, здатна гнучко і творчо жити з власними емоційними переживаннями» [7, с. 115].

Література

1. Выготский Л. С. Психология. М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. – 1008 с.
2. Ильин Е.П. Психология взрослости. – СПб.: Питер, 2012.– 544 с.
3. Кочарян А.С. Синдром «эмоционального холода» в межличностных отношениях: аддиктивный контекст / А.С. Кочарян, Н.Н. Терещенко, Т.С. Асланян, И.В. Гуртовая // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія «Психологія». – 2007. – № 771. – С. 115-119.
4. Павлова І. Г. Емоційна зрілість та її основні компоненти / І. Г. Павлова // Науко– вий вісник ПДПУ ім. К. Д. Ушинського. – 2003. – № 5–6. – С. 107–116.
5. Роджерс К.Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К.Р. Роджерс. – М. : Изд. Группа «Прогресс», 1994. – 480 с.
6. Чебикін О. Я. Становлення емоційної зрілості особистості : моногр. / О. Я. Чебикін. – О. : СВД Черкасов, 2009. – 230 с.
7. Чудина Е. А. Эмоциональная зрелость личности: определение понятия и выделение критериев / Е. А. Чудина // Личность и проблемы развития : сборник работ молодых учёных / отв. ред. Е. А. Чудина. – М. : Ин-т психол. РАН, 2003. – С. 112–116
8. Эллис А. Гуманистическая психотерапия: Рационально-эмоциональный подход / Пер. с англ. – СПб.: Изд-во Сова; –М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2002. – 272 с

Брагіна Т.М.

*кандидат філософських наук,
доцент кафедри культурології та медіа-комунікацій
Харківської державної академії культури*

Білик О.М.

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри мистецтвознавства,
літературознавства та мовознавства
Харківської державної академії культури*

ЕКСПЛІКАЦІЯ ПАМ'ЯТІ В СТУДІЯХ П. РІКЬОРА ТА П. НОРА

Актуальність меморіальної парадигми сучасного соціогуманітарного пізнання спонукає представників різних наук до дослідження феноменів пам'яті, забуття, комеморації. Серед найбільш впливових і авторитетних учених, що створили оригінальні меморіальні концепції, чільне місце посідають французька філософська та історіографічна школи, репрезентовані іменами П. Нора та П. Рікьора.

Метою даної розвідки є порівняльний аналіз експлікацій пам'яті в роботах П. Рікьора та П. Нора.

На думку П. Рікьора, «ні феноменологія індивідуальної пам'яті, ні соціологія колективної пам'яті не можуть мати під собою стійких підстав, якщо кожна з них відповідно вважає справедливим тільки одну з протилежних тез» [1, с. 174]. Він пропонує дослідити можливості комплементарного потрактування цих «антагоністичних» підходів [1, с. 174]. Автор застосовує «поняття атрибуції кому-небудь психічних операцій» [1, с. 175]. Він зазначає: «По-перше, атрибуція так тісно змикається з конститутивним відчуттям присутності спогаду і з діяльністю розуму, що відкладання приписування здається вищою мірою абстрактним. Поворотна форма дієслів, які відносяться до пам'яті, свідчить про це змикання, в силу якого згадувати про щось означає згадувати про себе. Ось чому внутрішнє дистанціювання, відзначене відмінністю між дієсловом «згадувати» (*se souvenir*) та іменником «спогад» (*un souvenir, des souvenirs*), може залишитися непоміченим. Це змикання атрибуції з ідентифікацією та

іменуванням мнемонічних феноменів, безсумнівно, пояснює ту легкість, з якою прибічники традиції «внутрішнього розсуду» змогли безпосередньо приписати пам'ять сфері «я». У цьому сенсі про школу «внутрішнього розсуду» можна сказати, що для неї характерне заперечення дистанції, завдяки якій ми – якщо говорити мовою Гуссерля – здатні відрізнити ноему («що» спогаду) від ноезису (акту спогаду), котрий отримав відбиток у «хто» [1, с. 177, 178].

На відміну від дослідження місць пам'яті П. Нора, концепція пам'яті та забуття П. Рікьора виходить не з культурно-історичного виміру дійсності, а формує феноменологічний, філософський «кадр» її сприйняття, на основі котрого створюється систематизація наукових підходів до феномену пам'яті. Автор формує власні рефлексії на основі аналізу філософських концепцій Платона, Аристотеля, Августіна, Д. Локка, Е. Гуссерля та ін..

На думку П. Рікьора, судження П. Нора «близьке до судження філософа Карла Ясперса, який виносить рішення про «духовну ситуацію нашого часу»» [1, с. 559]. П. Рікьор пояснює: «Пам'ять... (для П. Нора) являє собою не загальну здатність, котру досліджує феноменологія, а культурну конфігурацію,... історія ж – це не об'єктивна операція, яку досліджує епістемологія, а рефлексія другого порядку, що... позначається терміном «історіографія», який розуміється як історія історії» [1, с. 559].

Таке потрактування не є достатньо чітким. Слід зазначити, що П. Нора розуміє історичну науку і реальність як комплементарні частини єдиного цілого, аверс і реверс однієї монети. Можна сказати, що його погляд конотує з потрактуванням капіталістичного суспільства у праці «Протестантська етика і дух капіталізму» М. Вебера як єдності, створеної економіко-фінансовою і ментальною складовими. Отже, «культурна конфігурація» потрактовується П. Нора не тільки як матеріальне підґрунтя місць пам'яті, а водночас і як епістемологічне джерело історичних досліджень пам'яті. Для П. Рікьора ж, котрий надає своєму дослідженню пам'яті систематично-науковий характер, важливим є відстежити «перехід від феноменології пам'яті до епістемології наукової історії», встановити співвідношення феноменологічного, епістемологічного і герменевтичного підходів [1, с. 132].

П. Рікьор підкреслює, що рефлексії П. Нора «торкаються не події, а ситуації», на «фоні» якої «вперше вели мову про місця пам'яті» [1, с. 559]. Дослідник зазначає: «Перехід від тілесної пам'яті до пам'яті про місця забезпечений актами, котрі є настільки ж важливими, як і акти

орієнтування, переміщення і особливо звикання. Ми згадуємо про нашу подорож і відвідування пам'ятних місць, які розташовані саме на поверхні заселеної землі. Відтак, згадувані «речі» тісно асоціюються з місцями. І зовсім не випадково ми кажемо про те, що відбулося, що воно мало місце. Саме на цьому первісному рівні конституюється феномен «місць пам'яті» – ще до того, як вони перетворюються на посилання для історичного пізнання. Ці місця пам'яті виступають, перш за все, як reminders – опорні пункти спогадів,... як безмовна заміна втраченої пам'яті. Місця «живуть», як живуть записи, монументи, можливо, як документи... Саме завдяки цій близькості, що існує між спогадами і місцями, могло скластися дещо на кшталт *ars memoriae* як метод *loci*...» [1, с. 68].

На думку П. Рікьора, «зв'язок між спогадом і місцем становить складну проблему, що буде найбільш помітним у точці з'єднання пам'яті та історії». Автор розглядає датування і локалізацію як взаємопов'язані феномени, «які свідчать про існування нерозривного зв'язку між проблематикою часу і проблематикою простору» [1, с. 69]. Він уточнює, що питання полягає у тому, «якою мірою феноменологія датування і локалізації може складатися без звернення до об'єктивного пізнання геометричного... простору і хронологічного часу, пов'язаного з фізичним рухом»? [1, с. 69]. Це питання постає «при всіх спробах оволодіти *Lebenswelt*, котрий передує – якщо не історично, то концептуально – світу, (ре)-конструйованому науками про природу» [1, с. 69]. П. Рікьор робить висновок: «Отже, дата як місце у часі очевидно сприяє первинній поляризації мнемонічних феноменів, їх поділу на звичку і власне пам'ять» [1, с. 69].

Література

1. Рикер П. Память, история, забвение/ П. Рикер. – М. ; Изд-во гуманитарной литературы, 2004. – 728 с.

Горбань Р.А.
*кандидат філософських наук,
доцент кафедри історії мистецтва та гуманітарних дисциплін
Косівського інституту прикладного та декоративного мистецтва
Львівської національної академії мистецтв*

СТРУКТУРА ОСОБИ В ПЕРСОНАЛІЗМІ Ч.С. БАРТНІКА

Актуальність обраної теми зумовлена особливою роллю персоналізму як філософської системи, яка у середині минулого століття сформулювала світоглядні орієнтири й запропонувала їх світу, охопленому пандемією самознищення. Генероване персоналізмом вчення, в якому людська особа визнається за первинну активну реальність і найвищу духовну цінність, не втрачає свого значення, надаючи філософське підґрунтя для відповіді на виклики новітньої епохи. Оскільки персоналізм пропонує потужні механізми протистояння руйнівним процесам деперсоналізації та дегуманізації людини, він і сьогодні вбачається одним з найбільш перспективних векторів розвитку гуманітарної сфери. Попри зростання дослідницького інтересу у вітчизняних наукових колах до представників цього напрямку, спостерігається недостатня увага до окремих постатей. Так маловідомим в Україні лишається ім'я нашого сучасника, польського філософа й католицького теолога Чеслава Станіслава Бартніка, який сформулював і обґрунтував філософсько-теологічну структуру особи на підставі багатогранності проявів особового світу.

Розбудовуючи систему реалістичного універсального персоналізму Ч. С. Бартнік у своїх філософсько-теологічних працях послідовно розробляє й описує структуру особи. У його персоналістичній концепції людина постає як буття, наділене розумом і цілим рядом властивостей, завдяки яким здійснює себе в індивідуальній і спільнотній площинах, реалізуючись у відношеннях (*relatio*) з іншими як спільнотна особа. Наділена внутрішнім і зовнішнім вимірами, людина підходить до дійсності інтегрально, обираючи щодо неї ту чи іншу позицію, активну або пасивну, при цьому вона виступає одночасно в ролі суб'єкта і об'єкта, хоча, як зауважує польський мислитель у теологічному трактаті «Кушч палаючий» (1991), суб'єктність тут має першість і формує конституцію людини [1, с. 160]. У статті «Універсалістичний персоналізм» (2002) Ч. С. Бартнік стверджує, що базова тематика та проблематика особи «виростає з амбівалентності буття і

небуття, існування і смерті, правди і фальші, добра і зла, свободи і поневолення, творення і нищення, ідеї і реальності» [5, с. 57]. У цьому найважливішими для спіритуалістичної концепції особи, на думку філософа, залишаються категорії добра і зла у площині моралі. Він наголошує, якщо в середовищі природи людина проявляється зовні, то в аспекті персоногенези вона відзначається внутрішньою дією, свободою, волею, вибором і може стати партнером не тільки іншої особи, а й Божих Осіб.

Структура особи, розроблена Ч. С. Бартніком, передусім включає існування як початок і фундамент буття людини. Існування двояко стосується індивіда і суспільства, оскільки людські одиниці з огляду на їх реляційну сутність спрямовані на існування в спільноті. Спільне й індивідуальне існування взаємозалежні та взаємозумовлені. У випадку особи акт існування визначається як особовий завдяки тому, що «хтось», наділений особовим буттям, стає собою («кимсь») та завдяки спрямованості свого існування на інших осіб. За словами філософа, особове існування виявляється тим чинником, який визначає різницю між звичайним індивідуалізмом і персоналізмом. Особове існування персоналізує людське буття в онтологічному та динамічному значеннях, становить ключове джерело буття «кимсь», суб'єктом самопізнання буття, в тому числі і пізнання іншого існування. У середовищі міжособових відношень воно стає тим, що започатковує любов, народжуючи людину з любові, спрямовує і робить її відкритою до спільнотного життя. Особове існування виступає осередком повної свободи розумних істот, їх самодостатнього буття і самовираження. Як джерело динамічних процесів, сповнених глибокого змісту та суті, воно стає основою будь-яких дій і творчості. У випадку спільноти існування стає особливим виразником універсального існування та дієвою реляцією, яка зумовлює абсолютне персоналізоване існування. У фундаментальній філософській праці «Персоналізм» (1995) Ч. С. Бартнік пише: «Будь-яке існування стає втечею від „нічого» і спрямуванням до „особи», проходячи шлях реалізації істоти і „себе» в особовий спосіб та простуючи до нескінченного „особо-існування»» [4, с. 327].

Важливим чинником особового існування людини є можливість мислити та пізнавати, що здійснюється за допомогою розуму як основи згаданих вище властивостей. Це, зокрема, і вирізняє людину й інші особові буття з-поміж неособових форм буття. Тому, з точки зору Ч. С. Бартніка, зазначена властивість становить основу особи. Хоча розум належить до

основних, елементарних питань антропології, в персоналістичній концепції, яку пропонує католицький філософ, розум – це не лише сегмент сприйняття суб'єктом оточуючої дійсності, а духовна якість людини, за допомогою якої відкривається цілісність буття особи, що стає модальністю розуму, яка конститує особу, її пізнавальну суб'єктність і самореалізацію, її ключовий характер у структурі всього буття. Розум як інструмент пізнання на фізичному і духовному рівнях дає особі можливість оцінювати дійсність й обирати чи відмовлятися, завдяки чому визначає дію волі.

Саме завдяки волі, прагненню добра і любові особа досягає втілення духовних сил і практичного здійснення в різних площинах як самореалізації. Воля представляє собою персонально пасивний прояв, коли приймає добро, зокрема те, яке формує і творить особу; та персонально активний – коли бере участь у самовизначенні особи, її самореалізації, відкритості на безкінечність (вічне). Згідно з Ч. С. Бартніком, справжнім добром може бути тільки особа, і тільки вона здатна робити добро за взірцем людини, тобто справді людське та відповідно до її гідності й величі. Добро, яке сприяє спрямованості й формуванню особи в її єднанні з дійсністю, отримує прояв любові. На цьому ґрунті особа творить себе, співвідносить з іншими особами та речами, ідентифікує себе, з'ясовує своє значення й місце серед інших форм буття, визначаючи сенс власного існування, а також формує відношення з іншими особами і речами. У статті «Природа, особа і свобода» (1993) польський мислитель зауважує в людині вельми принциповий аспект, яким є свобода волі, тобто її вільний вибір, оскільки в цьому контексті свобода постає «як здатність прагнення, дій і здійснення» [3, 13]. Тому в суспільстві часто йдеться про свободу дій. Воля може вибирати серед супротивних інтенцій: хотіти і не хотіти, діяти і не діяти, робити і не робити і т. д. Волю можна досягнути тільки в контексті особи, яка відзначається розумом і свободою, але тільки у співвіднесенні особи та її волі до Бога. У трактаті «Містерія людини» (2004) Ч. С. Бартнік зауважує, що найважливіше значення воля має у площині особових відносин з Божими Особами та особами людськими, завдяки їй людина здатна налаштувати особовий контакт з Богом, користуватись його дарами, та створити спільноту любові. Натомість Божа ласка ніколи не шкодить і не заперечує свободної волі людини, а, навпаки, її утверджує, адже саме Бог наділив людину вільною волею та повністю її шанує [2, с. 286].

Людина, як особа, може утвердити себе шляхом вільного волевиявлення, через свободу волі, яка здатна подолати і умовності життя, і

його конечність немовби зсередини, тому в персоналістичній концепції Ч. С. Бартніка важливим структурним елементом особи виступає свобода. Особа не може існувати без певного ступеня свободи, бо виростає зі свободи, становить простір свободи, розвиває її як одну з елементарних духовних персональних сил (енергій), прямує до стану уособлення свободи. Це прямування виражає сутність особи та її відповідність правді, добру і красі. Свобода стати собою, можливість самореалізації та надія позбавитись детермінізму є структуруючим внутрішнім чинником особи. Свободу людини виявляє здійснення вибору, обираючи вчинок, той або інший варіант дії, особа обирає себе, створює свій духовний образ. Завдяки свободі особа прямує до реалізації, але не через втечу від дійсності, а через досягнення глибини всієї дійсності. У цьому випадку свобода не тільки є, але і стає дійсною, стає творенням історії, історичним процесом. Особа ж виступає чинником, який надає видимого прояву свободі. Звідси свобода постає як складова структури особи, те, що належить їй від природи, закладене в ній Богом, а не якоюсь абстрактною силою [3, 29].

Суттєвим елементом структури особи у філософсько-богословській концепції Ч. С. Бартніка є любов. На його думку, справжня й абсолютна любов можлива тільки в особі і стосовно особи, оскільки любов становить цілковитий дар особи як для добра іншої особи, так і для добра власної особи. Польським персоналістом послідовно представлено сім різновидів любові: чуттєво-афективна, органічна, еротична, родинна, соціальна, космічна, релігійна. Згідно з Ч. С. Бартніком, перераховані п'ять складових виявляються основними чинниками, які творять «світ особи», однак саме любов створює її особові цінності та захищає структуру особи від руйнації.

Як бачимо, у структурі особи сформульованої Ч. С. Бартніком у межах його персоналістичного вчення можна виділити такі складові: 1) існування як початок і фундамент буття, позначене розумністю, воно виділяє людину серед інших живих і неживих форм буття; 2) розум як пізнання на фізичному та на внутрішньому рівнях дає змогу оцінювати дійсність й обирати чи відмовлятися, завдяки чому визначає дію волі; 3) воля як аспект прагнення і як аспект дії виступає запорукою розвитку людської особистості; 4) свобода, яка є абсолютною в діях, думках і спрямуваннях особи; 5) любов – найпотужніша сила у структурі особи, яка дає змогу повноцінної реалізації персонального існування.

Література

1. Bartnik Cz. St. Krzak Gorejący: Homilie, kazania, przemówienia / Czesław Stanisław Bartnik. – Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski, 1991. – 487 s.
2. Bartnik Cz. St. Misterium człowieka / Czesław Stanisław Bartnik. – Lublin: Standruk, 2004. – 442 s.
3. Bartnik Cz. St. Natura, osoba i wolność / Czesław Stanisław Bartnik // Bobolanum. – № 4. – 1993. – S. 13–29.
4. Bartnik Cz. St. Personalizm / Czesław Stanisław Bartnik. – Wyd. 2 popr. i poszerz. – Warszawa: O.K., 2000. – 531 s.
5. Bartnik Cz. St. Personalizm uniwersalistyczny / Czesław Stanisław Bartnik. – Roczniki Teologiczne. – 2002. – № 49. – Z. 2. – S. 51–62.

Долголенко И.А.

кандидат философских наук,

доцент кафедры украинской и всемирной истории и культуры

Измайльского государственного гуманитарного университета

СОЦИОКУЛЬТУРНЫЕ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Обращение к философии образования при принятии решений в области образовательной политики рассматривается сегодня как нечто слабо результативное и не функциональное, между тем, разработка и принятие образовательных стратегий невозможны без философской рефлексии. Именно она поднимает нас над частными проблемами, позволяет увидеть происходящее в более широком социокультурном контексте и направляет на прояснение конечных, сущностных оснований *целеполагания*. Все начинается с целеполагания, с осознания именно этого приоритета перед всеми другими.

Слабость современного образовательного целеполагания (и всей аксиологической составляющей), как отмечает Б.С. Гершунский, проявляется, в частности в том, что «...эффективность образования оценивается исключительно по непосредственно наблюдаемым результатам прямых образовательных акций в самой сфере образования» [2, с. 71]. Казалось бы, внутри самой сферы образования критерии результативности

и эффективности образовательной деятельности разработаны достаточно тщательно, тем более что они, зачастую, подкрепляются (и не без оснований) весьма сложными математическими методами – моделирования, теории измерений – с описанием инструментария научного поиска закономерностей образовательного процесса.

Современные цивилизационные процессы подводят к тому, что человека можно образовывать по-разному и образовательные цели преследовать разные. В этой связи В.М. Розин выделяет два направления разворачивания педагогического знания: снизу, т.е. от разных педагогических практик, и сверху, от некоторых общих представлений, которые должны интегрировать отдельные виды педагогического знания на самой разной основе. «Что будет представлять собой подобное *интегрирующее* знание? Во всяком случае, это будет не наука в строгом смысле, скорее <...> система интегративных отношений, некоторый интеллектуальный инструментарий, который будет использоваться для различных целей: интеграции, перехода от одного вида практики к другому, проектирования, обоснования и т. д. Если уж сложились различные подходы, по-разному понимающие образование, то, вероятно, необходима работа по рефлексии оснований подобных подходов, с одной стороны, и установлению правил интеллектуальной коммуникации этих подходов, с другой стороны. К научному сообществу (педагогов и философов образования) будет предъявляться требование определить основания собственных действий» [5, с. 13].

В философии понятие интеграции (*integer* – целый) рассматривается как восстановление, восполнение, как сторона процесса развития, связанная с объединением в целое ранее разнородных частей и элементов. Интеграция как понятие теории систем означает состояние связанности отдельных дифференцированных частей в целое, а также как процесс, ведущий к такому состоянию. В современных исследованиях подчеркивается, что интегрирующая функция синтеза наук – это не поглощение одних наук другими, а глубокое, все усиливающееся воздействие и взаимопроникновение их при сохранении самостоятельности.

В психолого-педагогических науках проблема интеграции знания также имеет свою историю, оставаясь актуальной и в настоящее время. Чаще она рассматривается в проблеме организации целостного процесса обучения и реализации межпредметных связей в нем. Здесь можно выделить следующие изыскания: а) отражение теоретико-методологических

сторон интеграционных тенденций в образовании; б) комплексной системы обучения; в) объяснение межпредметных связей. «Интеграция – не эмпирическое объединение произвольного множества элементов процесса обучения, связанных лишь ситуативно, а переход количества в качество. Это внутренняя взаимосвязанная и взаимообусловленная целостность процесса обучения, обладающая свойствами, отсутствующими у составляющих ее компонентов (целей, содержания, методов, форм и т. д.). Это открытие новых связей и отношений между компонентами путем включения в новые системы связей» [6, с. 13].

Перечень антиномий в отношении указания причин стагнации образования можно продолжить, но необходим критический модус рассмотрения, общий знаменатель, который бы позволил объяснить причины нарастания неудовлетворенности образованием в современном меняющемся мире и ответить на вопрос: почему эффективное прежде традиционное образование стало давать сбои? Чтобы можно было ответить на этот вопрос, очевидно, нужно получить ответы, по меньшей мере, еще на несколько. Каково место образования в жизни современного общества? Какова роль образования в жизни индивида как субъекта собственной жизнедеятельности? Что представляют собой возможности развития системы образования через последовательность образовательных инноваций организационно-структурного и содержательного плана? Какова роль института образования в развитии субъектов социально-экономической деятельности?

Пытаясь получить ответы на эти и другие вопросы, мы должны провести ретроспекцию к основам, исходным посылкам традиционного образования, к философии науки Нового времени в ее классическом понимании. Именно она определила в свое время все содержание образования. Философская концепция образования была разработана в XVII в., а организационно реализована в XIX в. Чтобы разобраться с кризисом образования, нужно уйти вглубь проблемы, в определенном смысле отвлечься от современной образовательной практики; задуматься над тем, через какую призму рассматривается проблематика образования. Действительно ли сегодня существует необходимость переопределения образа мира и места человека в нем, что позволит по-новому связать мышление и видение человека? И если ответ окажется утвердительным, то нужно представить и рамки *проблематики* философии образования, которая должна ответить как на этот, так и на многие другие вопросы. «Снова

отсюда в совершенной ясности видна общая задача, наиболее всеобъемлющий, хотя и лежащий в бесконечном, идеал: охватить в систематической полноте мир идей, охватить в созерцании мир возможных сущностных видов и возможных предметностей; и <...> получить вообще все возможные понятийные сущности и поставить в один ряд с ними лишь их выражающие словесные значения» [3, с. 373].

Предмет философии образования определяется особой ее функцией, которая связана с необходимостью «размыкания» педагогического и философского мышления. Гегель в качестве основной идеи в «Философии духа» – третьей, заключительной части своей «Энциклопедии философских наук» (1817 г.) – выдвинул тезис о том, что дух (иначе – сущность человека) по мере своего прогрессивного развития, а затем на завершающей его стадии (т.е. на ступени абсолютного знания), приходит к раскрытию идеальной сущности природы. «Только в том случае если мы будем рассматривать дух в изображенном процессе саморазвития его понятия мы познаем его в его истинности (ибо истиной и называется как раз согласование понятия с его действительностью). Все развитие духа есть не что иное, как возвышение самого себя до своей собственной истинности, и так называемые силы души никакого другого смысла и не имеют, как только тот, чтобы быть ступенями этого возвышения духа, благодаря этому саморазличению, благодаря этому самопреобразованию и благодаря сведению своих различий к единству своего понятия, дух только и есть истинное, равно как и нечто живое, органическое, систематическое; только через познание этой своей природы и наука о духе является истинной, живой, органической, систематической...» [1, с. 30-31]. Следовательно, развитие духа ведет к «распредмечиванию» всей природы, всех вещей. Философия образования тоже призвана произвести как раз такую экспликацию, такое «распредмечивание» классического предмета образования и обеспечить выход на новые образовательные ценности, новые этические принципы.

Развитие интереса к тому или иному вопросу, зачастую, вызвано усложнением жизни, возникновением нового класса задач. Этим объясняются и потребности выхода на новый цикл философствования. В.П. Кузьмин в этой связи пишет: «Человеческое знание в своем историческом развитии восходит от познания «мира вещей» к познанию «мира систем» и присущих им законов интеграции, углубляется и расширяется, образует более богатые многоуровневые системы знаний и

истин» [4, с. 62]. Сказанное определяет исходную функцию философии через соотнесение образования с другими формами жизни, организациями, культурой, космосом. Понятно, что недостаточно ограничиться обсуждением истории философских представлений об образовании. Эта историографическая заданность должна получить *систематизирующую направленность*. Должны предприниматься попытки объединения теоретических наработок прошлого в определенного рода целостность в рамках одной общей задачи; найти новые смыслы, все яснее выступающие в процессе исторического развития. «Методологическая ценность системного подхода, – по мнению Э.Г. Юдина, – состоит, прежде всего, в том, что он содержит и в развернутой форме выражает требование нового, по сравнению с предшествующим, подхода к объекту изучения» [7, с. 38].

Попытка прогнозирования будущего, опираясь на прошлый опыт, есть не что иное, как представление ретроспективы в качестве возможной перспективы. Согласно рассуждению В.Л. Рабиновича, «культурные парадигмы разных времен не сменяют одна другую, а существуют в квазиодновременном пространстве». Поэтому не лишены рациональности обе процедуры: и представление возможности настоящего стать будущим и представление прошлого как возможного будущего.

Можно, конечно, возразить: сложные проблемы духовного мира человека и человечества не могут быть решены сугубо логическим путем, даже если эта логика выглядит убедительной и непротиворечивой. Нужны более веские аргументы, и искать их следует, ввиду глобальности проблемы, в целостном историческом опыте человечества, в широких аналогиях прошлого и настоящего, в возможном переносе выявленных социальных закономерностей прошлого на настоящее и будущее.

Литература

1. Гегель Г. В. Ф. Философия духа // Гегель Г. В. Ф. Сочинения. – Т. III. Энциклопедия философских наук. – Ч. III. – М.: Изд-во АН СССР, Институт философии, 1956.
2. Грушевский Б.С. Образование как религия третьего тысячелетия: Гармония знания и веры. – М.: Педагогическое общество России, 2001. – 226с.
3. Гуссерль Э. Метод прояснения // Современная философия науки: Знание, рациональность, ценности в трудах мыслителей Запада. Учеб. Хрестом. – 2-е изд. / Составитель А. А. Печенки. – М.: Логос, 1996.

4. Кузьмин В. П. Системный подход в современном познании // Вопросы философии. – 1980. – №1.

5. Розин В.М. Предмет и статус философии образования // Философия образования: сб. научных статей / Отв. Ред. А.Н. Кочергин. – М.: Фонд «Новое тысячелетие», 1996.

6. Слостенин В.А., Исаев И.Ф., Мищенко А.И., Шиянов Е.Н. Педагогика: Учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений. – М.: Школа – Пресс, 1997.

7. Щедровицкий Г.П. Схема деятельности системно-структурное строение, смысл и содержание // Системные исследования. Методол. пробл.: Ежегодник, 1986. – М., 1987. – С.124-146.

Кронівко В.В.

студентка V курсу

факультету психології, політології та соціології

Національного університету «Одеська юридична академія»

ЯК ЗРОБИТИ ПОЛІТИЧНИЙ ВИБІР? ВІДПОВІДІ ФІЛОСОФІВ ЕПОХИ АНТИЧНОСТІ ТА СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Проблема політичного вибору постає перед будь-яким громадянином демократичних країн. Регулярне проведення вільних та чесних виборів є однією із головних ознак демократії. Вона є також актуальною для сучасної України, як країни, що знаходиться на етапі демократизації, реформування інститутів влади та становлення громадянського суспільства. У таких політичних умовах постає потреба визначення сутності та складових політичного вибору, його фундаментальних основ з метою формулювання відповіді на запитання: «Як зробити політичний вибір?». Така потреба обумовлена тим, що саме політичний вибір громадян є дієвим інструментом розв'язання соціальних проблем, політичних протиріч і конфліктів, він є складовою раціоналізації політичного управління, підвищення ефективності взаємодії органів влади та суспільства.

На думку Д. Яковлева «... утворення та розвиток демократичних інститутів неможливо уявити без раціонального політичного вибору...

У посткомуністичних умовах замість ринкової раціоналізації витрат має місце ерозія інституційної лінії між державою і ринком, коли змішуються управлінсько-політичний і комерційний сектори держави» [1, с. 29].

У виборі (раціональному чи ірраціональному) окремого індивіда віддзеркалюється не лише його власний досвід, переконання та політичні симпатії/антипатії, а й досягнутий суспільством рівень філософських, політичних, соціально-економічних знань, парадигм та підходів.

Саме тому ґрунтовний науковий аналіз політичного вибору громадянина потребує використання методологічного інструментарію сучасної політичної науки та передбачає розгляд основних етапів розвитку наукової думки з проблеми політичного вибору. Мова йде про переосмислення сутності вибору на різних етапах суспільного розвитку, трансформацій уявлень щодо його умов та основних суб'єктів в епоху античності, середньовіччя, Відродження, Нового часу, Просвітництва. А також у подальшому – у модерних суспільствах XIX-XX століть, де вибір став масовим, плюралістичним, раціональним. Щодо суб'єктів політичного вибору, то вони також змінювались на різних історичних етапах. В античному полісі це демос, аристократія, тирані, у середньовічному місті – правлячі династії та християнська церква, у політизованому середовищі інтелектуалів раннього буржуазного демократичного суспільства – партії, ідеологи, інститути держави (передусім – парламент), політичні лідери.

Історично, перші відповіді щодо здійснення правильного та неправильного політичного вибору було сформульовано в епоху Античності (передусім, такими класиками філософської думки, як Конфуцій, Платон, Аристотель) та Середньовіччя (Н. Макіавеллі, М. Падуанський, В. Оккам). Цими мислителями було вперше поставлено комплекс питань, які на пряму стосувались політичного вибору. Реконструючи уявлення епохи Античності та Середньовіччя щодо політики, політичної діяльності та форм правління можна екстраполювати це на ситуацію політичного вибору. Усі вони є представниками елітистського підходу до політичного вибору, адже вважали, що вибір здатні робити тільки представники еліти, правлячого класу.

На стародавньому Сході, а також у античних містах-держав (полісах) зароджуються джерела філософії вибору. Вихідним пунктом роздумів для філософів епохи Античності стала природа влади. Зокрема, у поглядах китайського мислителя і педагога Конфуція було обґрунтовано цілу низку важливих положень щодо мети та змісту управління державою. Він

сформулював дві рекомендації відносно вибору правителя між добрим та поганим управлінням. Конфуцій вважав головною метою вибору правителя інтереси народу. Проте він вважав, що «самому народові його власні інтереси незрозумілі», саме тому народ потребує освічених та мудрих правителів. А вже правитель, обмірковуючи та здійснюючи вибір того чи іншого рішення має володіти такими прекрасними якостями, як-от: «...у доброті не марнотратний; примушуючи до праці, не викликає гніву; у бажаннях не жадібний; у величі не гордий; викликаючи повагу, не жорстокий».

Політична філософія Платона та Аристотеля утворила фундамент для усіх подальших досліджень, адже вони обґрунтували вибір форми правління та виокремили критерії політичного вибору. Сьогодні є актуальною теза Платона щодо правитель – слуга закону. У творі Аристотеля «Політика» визначаються необхідні умови для політичного вибору такої форми правління, яка б слугувала спільній користі. Отже, для подальшого розвитку теорії політичного вибору вкрай важливими є антропоцентризм Конфуція, положення Платона й Аристотеля про політику як мистецтво, спрямоване на управління суспільними відносинами.

У Середньовіччі панувала теологічна доктрина політичного вибору, відповідно до якої політика підпорядковувалась церкві, а вибір мав відповідати критеріям християнської релігії. У цьому контексті особливої ваги набувають імперська ідея організації політичного простору (В. Оккам, М. Падуанський) та ідеї Н. Макіавеллі, які випередили свій час та є альтернативними до теологічної концепції вибору. Н. Макіавеллі започаткував «силову» інтерпретацію політичного вибору, виходячи із розуміння політики як співвідношення сил. Відповідно, політичний вибір має власну логіку, яка відрізняється від інших соціальних просторів. Вибір не обумовлений мораллю чи релігією, він є результатом зіткнення інтересів правителів, мета яких – не допустити стороннього впливу на власний вибір. У сучасних умовах глобалізації вкрай актуальними є роздуми В. Оккама і М. Падуанського. Вони робили наголос на наступному: – імперія є оптимальною формою політичного устрою; – в основі імперії – ідея єдності усіх людей, їх братерства; – ідея єдності влади задля кращого правління, адже розбіжність – джерело хаосу; – мета правління – порядок (В. Оккам) та спокій (М. Падуанський); – монарх – це слуга народу, він лише один із християн. Остання позиція стане основою для прагматичної позиції, яку знаходимо у творах Т. Гоббса, Дж. Локка та Ж.-Ж. Руссо.

Таким чином, у епоху Античності та у Середньовіччі було закладено фундаментальні основи теорії політичного вибору: індивідуалізм, служіння спільному (колективному благу), прагматизм.

Література

1. Яковлев Д.В. Раціональний вибір політичних акторів як фундаментальна умова переходу до демократії / Д.В. Яковлев // Актуальні проблеми політики. – 2012. – вип. 47. – с. 28 – 35.

Бойко Н.А.

завідувач науково-дослідного відділу

«Музей-діорама «Битва за Дніпро в районі Переяслава

і створення Букринського плацдарму восени 1943 року»

Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»

БОРОТЬБА ОКУПАЦІЙНОГО РЕЖИМУ З ПАРТИЗАНАМИ НА ПЕРЕЯСЛАВЩИНІ У 1941–1943 РОКАХ: ОГЛЯД ДОКУМЕНТІВ

Період тимчасової окупації Переяславського району тривав з 17 вересня 1941 року до 22 вересня 1943 року. Українські землі воєнної зони були підпорядковані тилowym органам командування групи армій «Південь». Командувач військами оперативного тилового району групи армій «Південь» генерал Фридерічі видав низку «Особливих розпоряджень».

В «Особливому розпорядженні № 20» від 29 жовтня 1941 р. довелося констатувати: «Встановлено, що місцеве населення вперто ухиляється від обліку і реєстрації. Не підлягає ніякому сумніву, що тут мова іде, як правило, про осіб, у яких є підстави боятися реєстрації. Щоб здійснити відповідний тиск на явку місцевого населення в реєстраційні пункти в населених пунктах, необхідно відповідним чином оголосити населенню, що особи, які не пройшли реєстрацію в належні терміни, будуть вважатися партизанами. Ці заходи проводити зі всією суворістю» [4, арк. 21].

Отже, партизаном можуть назвати людину, яка вчасно не зареєструвалася.

В «Особливому розпорядженні № 22» від 31 жовтня 1941 р. у розділі «Бойові дії проти партизанів» зазначається:

«Сільським общинам оголосити, що у випадку партизанського нальоту, який відбувся в результаті порушення даного розпорядження, або внаслідок відповідних прорахунків, певна кількість жителів населеного пункту буде розстріляна.

Необхідність цих жорстких заходів довести до бургомістрів через управління польових і гарнізонних комендатур, вказуючи при цьому на наступні обставини:

а) В спільній оборонній боротьбі проти більшовизму кожний повинен надавати активну підтримку. Той, хто намагатиметься ухилитися від цього, повинен розглядатися як прихильник більшовизму і до нього повинні застосовуватися відповідні заходи.

б) В будь – якому випадку сільська община зобов'язана самостійно активно забезпечити захист всіма засобами, які є в її розпорядженні, від нападів партизанів і замахів різного роду.

в) Якщо на шосейних чи польових дорогах помічені партизани, яких не вдалося знищити силами спеціальних військ охорони, то бургомістри зобов'язані виставити на шосейних і польових дорогах, яким загрожують партизани, попереджувальні пости, які повинні інструктувати німецьких військових, що проїжджають мимо, і повідомляти їм про присутність партизанів.

г) Ті місцеві жителі, яким стане що – небудь відомо про партизанів або про партизанські таємні склади зброї чи майна, повинні негайно повідомити про це в найближчу німецьку військову частину або у військовий заклад, бургомістру чи начальнику загону допоміжної поліції. У випадку невиконання даного розпорядження застосовується смертна кара» [4, арк. 31–32].

Смертна кара фактично перетворилась на один з найбільш поширених та ефективних інструментів німецької адміністрації та застосовувалася без зайвих сумнівів і зволікань.

Привернула увагу ось ця цитата зі «Звіту про діяльність адміністративно-господарського відділу за період з 1 по 30 листопада 1941 року»:

«Населення надає цінну допомогу німецьким військовим частинам в боротьбі з партизанами. Багато жителів відразу ж доносять про появу партизанів в тому чи іншому населеному пункті, про місце розташування партизанських загонів, а деякі мешканці особисто приймають участь в боротьбі з партизанами» [5, арк. 275].

Всі офіційні документи, що регулювали внутрішнє життя окупованих територій, мали основним завданням поставити життя громадян у суворі режимні рамки, що перешкоджали б їм чинити будь-який опір окупантам. Виловлювали «міфічних» партизанів і страчували людей, які ніякого

відношення до партизанської боротьби не мали. Першочерговими заходами, до яких вдалися нацисти, було «умиротворення» території шляхом поступового знищення всіх, хто становив загрозу для окупаційної влади: комуністів, комсомольців, радянських функціонерів, активістів, політпрацівників, утікачів-військовополонених і т.п.

У німецькому донесенні за 20 листопада 1941 р. констатується: «Поліцейський полк резерву командуючого військами оперативного тилового району закінчив операцію по боротьбі з партизанами в районі Переяслав – Золотоноша – Хорол» [5, арк. 26].

На Переяславщині невеликі групи людей (по 5-6 осіб) почали об'єднуватися у так звані загони у кінці 1941р. (листопад-грудень). У травні 1943 року відбулося об'єднання всіх партизанів, яке через кілька місяців стало називатися 8 партизанське з'єднання ім. Чапаєва (командир – І. К. Приймак, комісар – О. Д. Ломако, начальник штабу – Ф. С. Нагайцев).

Бути підпільником чи партизаном смертельно небезпечно. Багато заплатили не тільки власним життям, а і життям членів своєї родини. Приклади зі звіту І. К. Приймака і О. Д. Ломаки:

«Потрібно сказати, що сім'я Авраменко (Миколи Михайловича – авт.) активно допомагала загону і квартира Авраменко була свого роду штабом. Тут вирішувалися всі питання боротьби проти німецьких загарбників, тут був закладений фундамент по організації загону. Вся сім'я пізніше загинула, чесно за справу Батьківщини. Вона загинула гордо, як гинуть комуністи, вона не впала на коліна перед негідниками» [2, с. 37].

«Карпенко Марія Григорівна (у липні 1943 р. вона і вся її сім'я арештована була гестапо, подальша доля її невідома)» [2, с. 41].

«Бідний Григорій у травні 1943 р. заарештований разом зі своєю сім'єю, подальша доля невідома» [2, с. 41].

«Красюк Марка разом із сім'єю заарештували і повісили в Білій Церкві» [2, с. 47].

«У листопаді і грудні (1942 р. – авт.) у с. Дударі Ржищівського району підготовлялись іще 3 квартири: Параска Сидорівна, Катерина і Лукера. У червні 1943 р. всі вони були заарештовані і направлені до Білої Церкви, звідки звістки про них не отримали» [2, с. 42].

«Тов. Душко (Марія Свиридівна – авт.) під час виконання завдання по розвідці уже діючого партизанського загону № 8 була захоплена гестапо і по-звір'ячому замучена, не проронивши жодного слова про своїх товаришів і з комсомольською піснею померла» [2, с. 42-43].

«Харетина А. – 25 серпня 1943 р. як зв'язкова, розвідниця партизанського загону закатована і розстріляна» [2, с. 1].

«Беляєв – лікар, працював у м. Переяславі. У березні 1943 р. був зраджений і розстріляний» [2, с.2].

«Проценко Григорій М. – лейтенант, у з'єднанні ім. Чапаєва був командиром загону, убитий у бою 19 вересня 1943 р. у селі Хоцьки» [2, с. 2].

«Остапенко був у загоні, убитий під час розвідки, виконуючи завдання» [2, с. 4].

Зі спогадів Яківця Дмитра Микитовича: «Один із поліцаїв (Цапенко Павло, житель с. Григорівка), якому вдалося втекти , видав фашистам мою дружину. Її гестапівці вдруге заарештували і після мордувань і знущань закатували у своїх застінках» [3].

Про звірства фашистів добре відомо. Перенести катування в німецьких застінках міг далеко не кожен. Багато не витримували і видавали соратників по боротьбі. «Костя був арештований Козинською комендатурою. Коли почали допитувати, бити Костю, він не витримав і через 7 діб зізнався, що листа він отримав від Миколи, сказав, що Валя пов'язана із загonom і бере активну участь у його роботі.

Моргун і Валя невдовзі були заарештовані. 3 березня 1943 р. був закатований в Білоцерківському гестапо Київської області т. Моргун. Його підвішували, били резиною, після всього повністю роздягнутого поставили на сніг та мороз у 25 градусів. Ніщо т. Моргуна не зломило, він не вимовив ні звуку гадам.

Бандити перебили Валі руки, підвішували на ланцюгах, без свідомості викинули на сніг, роздягли догола. Потім вивезли в Білу Церкву і по-звір'ячому закатували» [2, с. 36].

Обстановку, в якій доводилося працювати, партизанські керівники І. К. Приймак і О. Д. Ломако оцінювали так: «Масовий розстріл комуністів, радянських активістів, військовополонених, місцевих громадян, які не мали ніякого відношення до партійного життя і партизанського руху» [2, с. 38].

«Улюбленими методами покарання фашистські бандити обрали повішення. Стояло тільки сказати на кого небудь, що це партизан, без суда і слідства відомий палач жандармерії на прізвище Фрай накидав петлю на шию цьому невинному обвинуваченому. Напр., повішений гр. Шевченко сказав схвальне слово про Червону Армію, як уже на другий день був повішений. 10 чоловік стариків, охоронців залізничної колії, були повішені за крушення поїзда. Багато десятків ще інших осіб були повішені прилюдно

за зовсім неперевірені обвинувачення» [1, арк. 3], – зазначено в «Акті про нанесення збитків німецько-фашистськими загарбниками за роки Великої Вітчизняної війни 1941-1943 рр.» від 27 вересня 1943 року.

В іншому акті від 28 грудня 1943 року записано: «Взагалі в період окупації стратили по місту Переяслав-Хмельницькому 2155 чоловік» [1, арк. 7].

Наведені документи сприяють глибшому дослідженню окупаційного режиму на Переяславщині та боротьби цього режиму з партизанами.

Література

1. Архівний відділ виконавчого комітету Переяслав-Хмельницької міської ради. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 5.
2. Вітчит партизанського об'єднання №8 ім. Чапаєва // Фондова колекція рукописних матеріалів НІЕЗ «Переяслав». Шифр РД-41, інв. № 41.
3. Спогади партизана Дмитра Микитовича Яківця від 15 лютого 1986 року // Особистий архів автора.
4. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. . – Ф. КМФ-8. – Оп. 2. – Спр. 153.
5. Там само. – Ф. КМФ-8. – Оп. 2. – Спр. 195.

Чирка Л.Г.

завідувач науково-дослідного сектору

«Музей архітектури давньоруського Переяслава»

Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»

СКЛЯНІ ВИРОБИ З ДАВНЬОРУСЬКОГО ПЕРЕЯСЛАВА (ЗА МАТЕРІАЛАМИ АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ НІЕЗ «ПЕРЕЯСЛАВ»)

Археологічні дослідження Переяслава, якщо не рахувати епізодичну роботу Д. Самоквасова в ХІХ ст., розпочалися лише наприкінці 40-х років ХХ століття. Але, якщо впродовж 50-х років археологічні розкопки на території давньоруського Переяслава проводили наукові установи Москви та Ленінграду, то починаючи із «60-х рр. ХХ ст. відбувся практично повний перехід справи дослідження археологічних пам'яток Переяславщини у руки

вітчизняних фахівців» [1, с. 119]. Активну участь в археологічних дослідженнях приймав і Переяслав-Хмельницький державний історичний музей (в подальшому НІЕЗ «Переяслав») на чолі із Михайлом Сікорським. Так, провівши під керівництвом М. Сікорського у 1958 р. розвідкові роботи на території дитинця давньоруського Переяслава, наукові співробітники виявили залишки стін завтовшки близько 1 м. Внаслідок впливу високої температури, ці стіни в окремих місцях потріскані. Під шаром ґрунту було виявлено залишки будівельних матеріалів. Продовживши розвідку, дослідники виявили численні залишки виробництва скла і смальти, що дало підстави вважати про наявність в місті склоробної майстерні. Так, «на глибині 0,76 м від поверхні почали траплятися поташ, деревне вугілля, пісок, оксид міді й заліза, плінфа, в тому числі ошлаковані уламки цегли, що походить з горна. Пробні шурфи показали, що культурний шар, насичений цими залишками, сягає місцями 4,2 м глибини і продовжується до самого валу дитинця» [2, с. 147]. Швидше за все, склоробна майстерня функціонувала протягом тривалого часу і складала собою цілий виробничий комплекс, який, окрім власне майстерні, мав складські та підсобні приміщення. В майстерні виготовляли різнокольорове скло – смальту, із якої викладали мозаїку – як настінну, так і на підлогу.

Згодом, залишки смальти, фрагментів мозаїки, віконного скла, посуду і скляних прикрас, будуть неодноразово траплятись при подальших археологічних розвідках. Такі знахідки лише підтвердили гіпотезу про місцеве походження скляних виробів давньоруської доби. Окрім місцевих склоробних виробів трапляється і так званий «імпорт» – привозні вироби. Так, під час розкопок було виявлено «золоту» смальту, тобто покриту тоненькою золотою фольгою, яку вплавлено в скло. Така смальта використовувалась для створення фону різноманітних зображень. Але на відміну від «звичайної», «золота» смальта, швидше за все, була привізною.

Довгий час серед науковців побутувала думка, що всі скляні вироби доби Київської Русі були привозні і мали візантійське походження. Та вже починаючи з XII ст., виробництво скла на теренах Русі досягло значних успіхів. Тож поступово попит на вироби зі скла починав зростати. Але, внаслідок порушення торгівельних зв'язків із Візантією, давньоруське склоробне виробництво зіштовхнулося із серйозною проблемою – необхідні для виробництва скла свинець і сода стали недоступними. Тож місцеві майстри змушені були замінити свинець на більш дешеву поташ. Але це вимагало великих затрат – на міські скловарні необхідно було завозити

велику кількість деревини, яку використовували не лише як паливо, а і як сировину для виробництва поташу. Та незважаючи на це, майстри засвоїли і удосконалили технологію виготовлення різноманітних прикрас, віконного і мозаїчного скла, посуду. А додаючи до скломаси певних речовин, майстри отримували цілу палітру кольорів: від найяскравіших і найніжніших, до темних і непрозорих. Так, на початку XI ст. на Русі починають масово з'являтися різнотипні скляні намиста місцевих майстрів, які поступово витіснили привозні, а у XII ст. в моду входять і скляні браслети, які носила ледве не кожна городянка. Не став виключенням і давньоруський Переяслав, що підтвердили археологічні знахідки, які зберігаються у фондовій колекції НІЕЗ «Переяслав». Серед них уламки шести кручених браслетів. Але вони не вирізнялися багатогранністю кольорів – лише один з них був жовтого кольору, всі решта синього та темно-синього. Браслети покриті патиною.

Окрім браслетів, у фондовій колекції зберігається фрагмент скляної обручки, яку було знайдено під час розкопок Михайлівської церкви 1975 р. Збереглася лише $\frac{1}{2}$ частина каблучки, яка мала традиційний уже синій колір. Каблучка покрита патиною жовтого кольору.

Цікаву форму мала намистина, яку віднайшли в 1988 р. під час археологічних розкопок по вул. Одинця (*нинішня Мазени*). Намистина мала мигдалеподібну форму з гранчастою поверхнею і поздовжнім отвором для нанизування на нитку. Розміри намистини:

довжина – 2,3 см

ширина – 1,5 см

висота – 0,8 см

діаметр отвору – 2 мм

Намистина виготовлена із скла синього кольору і покрита патиною. Тож можна припустити, що серед місцевих майстрів найпопулярнішим був саме синій колір.

Окрім прикрас, збереглися фрагменти віконного скла та скляної посуду давньоруського часу. Якщо серед знайдених прикрас переважав синій колір, то серед фрагментів посуду кольорова гама значно більша. Так, у 1983 р. під час археологічних розкопок на території дитинця, було знайдено декілька уламків скляного посуду із зеленого гутного скла:

а) дно штофів з залишками стінки (майже прямокутні в основі) – 3 шт. Одне знаходилось на глибині 0,4-0,8 м. Два – на глибині 0,8-1 м.

б) уламок масивного круглого скла – 1 шт. Знаходився на глибині 0,4-0,8 м.

в) уламок ручки темно-зеленого кольору. Знаходився на глибині 0,8-1 м.

Згодом, під час розкопок по вул. Жовтнева (нині Покровська) 1986 р., дослідниками було виявлено уламки від трьох скляних посудин. Умовно дані уламки було розділено на три групи. Один з уламків – це увігнуте всередину денце від посудини з білого, непрозорого скла. Уламок покритий жовто-коричневою патиною. Серед уламків другої групи – опукла стінка з темно-синього скла та частина денця від невеликої тонкостінної посудини. Уламок вритий жовтогарячою патиною. Решта три уламки належали посудині з тонкостінного скла синього кольору. Враховуючи схожість тонкостінних уламків із другою групою, дає підстави для припущень, що це є частини однієї посудини. Траплялися подібні знахідки і на території Переяслав-Хмельницького району. Так, під час розкопок у с. Харківці (урочище *Брехунівка*), було виявлено уламок донної частини посудини на круговій підставці, яка мала вигляд широкого сплющеного скляного джгута. Розміри уламка невеликі – 3 x 1,9 см. Скло темно-зеленого кольору, вкрите зверху патиною.

У 1988 р. під час археологічних розкопок по вул. Одинця (нині вул. *Мазени*) було знайдено ще два скляні уламки. Один з них належав посудині жовтого кольору. Але зважаючи на те, що посуд не зберігся в цілому вигляді, встановити його початкову форму так і не вдалося. Уламок посудини покритий патиною. Інший уламок – швидше за все стінка якоїсь посудини із синьої непрозорої скляної маси.

Отже, багаторічні дослідження підтвердили, що територія сучасної Переяславщини достатньо багата на скляні вироби давньоруського часу. Саме завдяки цим дослідженням, вдалося не просто створити унікальну колекцію скляних виробів давньоруського часу, а значно просунутися у вивченні багатьох аспектів економічного та культурного життя давньоруського Переяслава.

Література

1. Юрченко О., Колибенко О. Михайло Сікорський – засновник переяславської археологічної школи / О. Юрченко, О. Колибенко // *Краєзнавство*. – 2013. – № 4. – С. 118-122.

2. Сікорський М. І. Скlorобна майстерня в Переяславі-Хмельницькому / М. І. Сікорський // Дослідження з слов'яно-руської археології. – К.: Наукова думка. – 1976. – С. 146-150.

Горбатюк С.Є.

*кандидат наук з державного управління,
докторант кафедри соціальної і гуманітарної політики
Національної академії державного управління при Президентові України*

МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ГЛОБАЛЬНОГО ТИПУ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІОГУМАНІТАРНОЇ БЕЗПЕКИ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ

Динамічні зміни глобального ландшафту та загострення проблем, які охоплюють значну частину світу і не можуть бути вирішені кожною окремо взятою країною, посилили роль міжнародних організацій як регулятора відносин у сфері забезпечення соціогуманітарної безпеки на глобальному, регіональному і національному рівнях. Зростання попиту на їх послуги об'єктивно викликано тим, що саме у рамках міжнародних інститутів можливо найбільш ефективно забезпечити гармонізацію інтересів суверенних держав, дотримання ними єдиних стандартів, правил і норм у регулюванні процесів, спрямованих на забезпечення життєдіяльності суспільства у різних сферах.

Для країн, які визнали себе демократичними, соціальними, правовими державами, першочерговою проблемою залишається забезпечення сталого соціогуманітарного розвитку. Саме тому через участь у найавторитетніших міжнародних організаціях національні уряди намагаються якомога ефективніше використати позитивні аспекти міжнародної співпраці для забезпечення соціогуманітарної безпеки.

У Стратегії національної безпеки України акцентовано на потребі «нового зовнішньополітичного позиціонування України в умовах нестабільності глобальної системи безпеки», а також посилення співпраці держави для досягнення цілей національної і колективної безпеки у рамках глобальних форматів – міжнародних організацій [2]. Тому для державного управління у сфері забезпечення соціогуманітарної безпеки в Україні, яка стала засновницею найавторитетнішої глобальної організації – ООН та є членом багатьох міждержавних організацій, проблема дослідження

міжнародних міжурядових організацій глобального типу має і теоретичне, і практичне значення.

Універсальною міжнародною організацією, яка утворена з метою об'єднання зусиль держав-членів (нині їх – 193) у напрямі утвердження основних прав людини, цінності людської особистості, сприяння соціальному прогресу, підтримки міжнародного миру та безпеки, стала ООН. Відповідно до статуту цілі ООН великою мірою підпорядковані забезпеченню соціогуманітарної безпеки. Серед них – підтримка міжнародного миру та безпеки, розвиток дружніх відносин між націями на основі поваги принципу рівних прав і самовизначення народів, міжнародне співробітництво у вирішенні проблем економічного, соціального, культурного, гуманітарного характеру, розвитку поваги до прав людини та основних свобод для кожного, незалежно від раси, статі, мови та релігії [3]. Саме з метою створення умов для стабільності й благополуччя у світі, ООН сприяє вирішенню міжнародних проблем у таких сферах, як економічна, соціальна, охорона здоров'я, підтримує міжнародне співробітництво у сфері культури й освіти та ін.

Окремим напрямом діяльності ООН є сприяння підвищенню рівня життя, повній зайнятості населення, економічному та соціальному прогресу й розвитку. Відповідальність за виконання цих функцій покладено на один із головних органів, який фактично посідає центральне місце в системі розвитку ООН, – Економічну і соціальну раду (ЕКОСОР). Забезпечуючи зв'язок між різними структурами системи ООН (понад 30 програм, фондів і спеціалізованих установ), ЕКОСОР ставить акцент на сприянні стійкому розвитку шляхом комплексного вирішення соціально-економічних проблем.

Сьогодні, говорячи про стабільність глобальної і національних систем безпеки, неможливо заперечити зв'язок рівня людського розвитку і соціогуманітарної безпеки. Тому важливим напрямом діяльності ЕКОСОР є розгляд доповідей допоміжних органів Ради і різних програм, зокрема Програми розвитку ООН (ПРООН), яка опікується питаннями забезпечення сталого розвитку і працює більш, як у 170 країнах і територіях. ПРООН координує діяльність на глобальному і національному рівнях у напрямі досягнення Цілей у сфері розвитку Декларації тисячоліття, зокрема щодо подолання соціальних проблем, а також розбудови системи демократичного державного управління.

За інформацією експертів ПРООН, із 156 країн, які охоплюють 98% населення світу, за останні 25 років більша кількість країн і населення

вийшли із сукупної групи з низьким рівнем людського розвитку (з 62 країн та понад 3 млрд осіб у 1990 р. ця група скоротилася до 43 країн і трохи більше 1 млрд осіб у 2014 р.). За цей самий період кількість країн та населення, що входить у сукупну групу з високим і дуже високим рівнем людського розвитку, зросла з 47 країн і 1,2 млрд осіб у 1990 р. до 84 країн і понад 3,6 млрд осіб у 2014 р. [4].

За оцінками ПРООН, Україна отримує показник, що відповідає високому рівню людського розвитку. Так, у 2015 р. із 188 країн Україна посіла 81 місце, поступившись на дві позиції у порівнянні з 2014, коли країна була на 83 місці. Загалом, за висновками експертів, за період з 1990 р. по 2014 р. значення індексу людського розвитку в Україні зросло на 6%. Аналіз складових цього індексу показує більш позитивну ситуацію з освітою і грамотністю, однак значно гіршу, що демонструє стан здоров'я і тривалість життя, а найгірший показник відповідає вимірюванню рівня життя.

Порівнюючи досягнення країн у сфері людського розвитку, Е.Лібанова відзначила, що у світі індекс людського розвитку зріс утричі більше, ніж в Україні. При чому в країнах першої групи – з найвищим рівнем людського розвитку, цей показник удвічі вищий, а у другій групі (куди входить і Україна) – утричі більший, ніж в Україні [1]. Таким чином, концепт посилення ролі людини як головного активу суспільства, проголошений в національних стратегічних документах, на практиці не забезпечується і є викликом національній безпеці. Вочевидь постає питання щодо необхідності модернізації та посилення інституційної спроможності державного управління в Україні у напрямі підвищення ефективності інструментарію міжнародної співпраці для забезпечення зростання індексу людського розвитку в країні.

Оскільки розв'язання соціогуманітарних проблем знаходиться у зоні відповідальності як міжнародних організацій, так і національних урядів, якісно нові виклики людському розвитку вимагають удосконалення регулятивних механізмів і на глобальному, і на національному рівнях.

В експертних колах наголошують на необхідності перегляду ролі ООН у забезпеченні сталого розвитку. Тому в нових реаліях соціогуманітарного розвитку необхідно посилити роль та удосконалити інструментарій ЕКОСОР, акцентуючи на урахуванні особливостей координації діяльності країн із перехідною економікою. Зважаючи на те, що рішення стосовно забезпечення соціогуманітарного розвитку приймаються у рамках різних

органів ООН, а фіксуються вони у відповідних документах, які мають рекомендаційний характер, ЕКОСОР має стати головним директивним органом із соціально-економічних питань. Для підвищення ефективності реалізації ухвалених на міжнародному рівні рішень також необхідно віднайти ресурс для розширення інтеграції політики між національними і міжнародними установами. Дієвим інструментом може стати запровадження більш ефективних механізмів діяльності установ ЕКОСОР на національному рівні.

Наріжним каменем упровадження управлінських рішень залишається проблема ресурсного, зокрема фінансового, забезпечення. Проблему удосконалення механізмів фінансування цілей людського розвитку доцільно вирішувати і на рівні донорів з урахуванням пріоритетів конкретних країн, і на рівні реципієнтів. Використовуючи формати міжнародної співпраці, Україні необхідно поглиблювати діалог щодо розв'язання проблем соціогуманітарного розвитку, запросивши до нього представництва Світового банку, ВОЗ, МОП, ЮНЕП, ЮНІДО, ЮНІСЕФ, ЮНЕСКО та ін., а також національні недержавні організації та представників бізнесу.

Попри важливість інструментарію ЕКОСОР, ефективність діяльності організації на національному рівні багато в чому визначається якістю взаємодії з інститутами державної влади та національними особливостями організації державного управління у сфері забезпечення соціогуманітарного розвитку. Водночас неспроможність держави виконати делеговані їй у рамках міжнародної діяльності повноваження є ознакою її вразливості. Утвердження в Україні моделі соціальної держави вимагає модернізації інституційних і нормативно-правових механізмів забезпечення соціогуманітарного розвитку. В Україні прийнято «Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» та ін. нормативно-правові акти. Разом з тим, обов'язковим інструментом державного управління у цій сфері має стати ухвалення системи програмних документів, що в цілому відповідатимуть цілям людського розвитку, проголошеним ООН.

Пріоритети міжнародної діяльності України мають вибудовуватись з урахуванням новітніх технологічних, економічних, соціогуманітарних тенденцій суспільного розвитку. На державному рівні необхідно вжити заходів щодо забезпечення соціогуманітарних інтересів держави у зовнішній діяльності, активізації участі у міжнародних програмах, спрямованих на забезпечення сталого людського розвитку, а також посилення експертно-прогнозної діяльності для ухвалення управлінських

рішень випереджального характеру у сфері запобігання викликам і загрозам соціогуманітарній безпеці людини, суспільства, держави.

Література

1. Миколюк О. Україна – на 81 місці за рівнем людського розвитку / О. Миколюк // День. – 15 січ., 2016. – [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/ukrayina-na-81-misci-za-rivnem-lyudskogo-rozvytku>.
2. Стратегія національної безпеки України, затв. Указом Президента України від 26 трав. 2015 р. № 287/2015 [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.
3. Charter of the United Nations // <http://www.un.org/en charter-united-nations/index.html>.
4. Work for Human Development : Human Development Report 2015 // <http://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/hdr/2015-human-development-report>.

НОТАТКИ

НОТАТКИ

НОТАТКИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

ОДЕСЬКЕ ВІДДІЛЕННЯ
МІЖНАРОДНОЇ АСОЦІАЦІЇ
СТУДЕНТІВ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
«ІНСТИТУТ ДЕМОКРАТИЧНОГО ВИБОРУ»

IV МІЖНАРОДНА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

ЛЮДИНА, СУСПІЛЬСТВО, ПОЛІТИКА: АКТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

24-25 лютого 2017 року, м. Одеса

Видання та друк – Видавничий дім «Гельветика»
73034, м. Херсон, вул. Паровозна, 46-а, офіс 105.

Телефон: +38 0552 399580

E-mail: mailbox@helvetica.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 4392 від 20.08.2012 р.

Підписано до друку 27.02.2017 р. Формат 60x84/16.

Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.

Ум.-друк. арк. 10,46. Тираж 100. Замовлення № 0317-398.

Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.